

P. 11
228

CONVORBIRI LITERARE

No. 11.

BUCUREȘTI, NOEMVRIE, 1912.

Anul XLVI.

DIRECTOR: S. MEHEDINȚI

CUPRINSUL

- Mihail I. Chirițescu. — Vultanii (novelă).
Vladimir Ghika. — Extracte și Analize din cartea «În Moldova» a lui Ed. Grenier.
D. Nanu. — Othello (actul II).
Eug. Ciuchi. — Clipa pierdută (versuri).
C. Cogălniceanu. — O genealogie (răspuns d-lui Iorga).
Ioan Al.-George. — Italia Antiqua (versuri).
Nicolae Tabacovici. — O nouă metodă în statistica distribuției veniturilor.
I. Ghibănescu. — Evoluție și educație.
Al. M. Zagoritz. — Bisericiuțe de lemn din județul Prahova.
Cronica Literară.
Fapte: Archeologie: Cea mai veche măsură de greutate; Drept: Sărbătorirea profesorului Paul-Prédéric Girard; Filologie: Un curs de filologie română la Sorbona; Filosofie: Sărbătorirea filosofului Herman Cohen; Fizică: Cercetări experimentale asupra presiunii.
Reviste: Revue Bleue; Revue Générale de Sciences; Revue Scientifique.
E. Lovinescu. — *Cronica Dramatică:* Opera lui Caragiale.
Bibliografie-Corespondență.

P. 13-873.

BUCUREȘTI

Instiț. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu

16, STRADA PARIS (fostă Doamnei), 16.

1912.

Din publicațiunile colaboratorilor mai vecini

Literatură, Filosofie, Istorie.

ALECSANDRI V. Poezii, teatru, proză.
 BOGDAN I. Vechile cronic moldovenesti până la
 — Ureche, Buc. 1891.
 — Cronicile inedite, Buc. 1896.
 — Vlad Tepeș, Buc. 1896.
 — Documente brașovene, Buc. 1905.
 — Album paleografic, Buc. 1906.
 CARAGIALE I. L. Teatru, povești, schițe.
 CONTA V. Incercări de Metafizica.
 — Teoria fatalismului.
 CREANGĂ I. Povești și amintiri din copilărie.
 EMINESCU M. Poezii și proză.
 MAIORESCU T. Discursuri parlamentare, 4 vol.
 — Critice, ed. II, 3 vol.
 — Logica, ed. V, 1 vol. 1898.
 — Einiges Philosophische in gemein-
 — fasslicher Form. Berlin 1881, 1 vol.
 — Patru povești trad. 1 volum.
 — Precedente Constituționale, 1 broș.
 — Aforisme asupra înțelepciunii în
 — viață, de Schopenhauer, trad. din
 — limba germană, ediția 4. 1 vol.
 — 1902.

MAIORESCU T. Reforma Instrucțiunii publice
 — volum, 1877.
 — „In contra Socialismului” trad. din
 — H. Spencer, broșură, 1893.
 — Copilul Eyolf, traducere din Ibsen
 — 1 vol. 1895.
 NAUM A. Traduceri, Iași, 1875.
 — Versuri, Iași, 1890.
 — Povestea vulpii, Buc. 1908.
 NEGRUZZI IACOB. Opere complete, 6 vol.
 ONCIUL D. Zur Rumänischen Streifzüge, Inns-
 — bruck 1887.
 — Geschichte der Bukowina, Wien, 1899.
 — Originile Principatelor române, Bu-
 — curești 1899.
 — Din Istoria Românilor, Buc. 1906.
 VOLENTI N. Poezii, Iași 1891.
 ZAMFIRESCU DULIU. Nuvele 1 volum, 1888.
 — Fără titlu, 1 volum, 1883.
 — Alte orizonturi, 1 volum, 1895.
 — Lume Nouă și lume veche (roman).
 — Viața la țară. roman.

ABONAMENTUL:

Pe jumătate de an, 10 lei; pe un an, 20.

Pentru institutele de cultură, ofițeri, profesori secundari și admi-
 nistratori de plasă:

Pe jumătate de an, 6 lei; pe un an, 12.

Pentru institutori, preoți, învățători și studenți:

Pe jumătate de an, 5 lei; pe un an, 10 lei.

Pentru Austro-Ungaria, 12 coroane.

Pentru străinătate, 25 lei.

Manuscrisurile pentru *Convorbirile Literare* se trimit D-lui **S. Mehedinți**
 profesor universitar, strada Racoviță 12. (Telefon. 17/34). Manuscrisurile ne-
 publicate nu se înapoiază.

Autorii, cari doresc să li se anunțe publicațiunile sau să li se facă dări de
 seamă în *Convorbiri Literare*, sânt rugați să trimeată câte un exemplar pe
 adresa D-lui **S. Mehedinți**. Tot D-sale vor fi adresate revistele, publicațiunile
 periodice sau ziarele care au schimb cu *Convorbirile Literare*.

Pentru abonamente și orice chestiuni de administrație să se adreseze „In-
 stitutul de Arte Grafice Carol Göbl S-sor I. St. Rasidescu”, Str. Doamnei
 No. 16, București.

Pentru numere eventual neprimite, administrația nu răspunde
 decât celor ce reclamă până într-o lună de la apariția numărului.

CONVORBIRI LITERARE

No. 11.

BUCUREȘTI, NOEMVRIE, 1912.

Anul XLVI.

VULTANII

Pe steiuri de cremene, în cuiburi cocoțate de
asupra prăpastiei fără fund, fură zămislîți amândoi.

Soarele le fu doica.

Din zori pînă într'un amurg, îi desmerdă arșița.

Halcile cu care părinții lor îi nutriseră, fuseseră
sfășiate din aceleași hoituri: Nu odată uriașii ple-
suvi se sbârliseră unul la altul cînd pliscul fiecă-
ruia țintise spre aceeași inimă de taur pe care nu
o puteau împărți și pe care voiau s'o ducă go-
lașilor.

Acum erau cogeamite vultani sprintari și penele
noui le luceau pe trupuri ca niște zarpale de aur.

Erau numai doi. Fiecare era singur în cuibul lui.

Parinții hulind stărpiturile nevrednice azvarliseră
în prăpastie pe frații cei firavi.

Dar, ei, crescuseră falnici.

Cuiburile erau fața în față. Le desparte numai
ochiul orb al văgăunii.

În aceeași zi, sub ocrotirea bătrănilor se înalța-
seră pentru zborul de încercare. Amândoi se ară-
taseră deopotrivă de vajnici.

De atunci în fiecare slomnit de zori, o porneau
în sterița vînturilor. Și veneau noaptea, cu umbrele.

Încotro hoinăreau, ce văzduhuri isprăvniceau, prin ce cociocuri se nutreau, ştia sfântul.

Munţi năprasnici, câmpii de izbelişte, seninuri dasfundeate, erau tot o apă, o jucărie pentru zborul lor nesaţios.

Şi râdeau singuri în sufletul lor de gugumănia lor, când îşi aduceau aminte de groaza şi ameţeala ce îi cuprindea odinioară, când cu gâtlejurile sucite priveau chiondoriş, peste frida cuiburilor, hăul prăpastiei.

Ades se luau la întrecere cu cel mai înalt pisc de munte, Şi, se înălţau, rotocolind, până ce îl lasau jos ca pe o mogaldeaţă. De acolo, ca un trăznet, se năruiau până să răşluească albia văii cu pieptul.

Zi cu zi se oţeleau ortomanii. Nu mai era vânt, nu mai era zburătoare, care să le fi ţinut piept, care să îi întreacă. Se întreceau numai unul pe altul.

Dar, într'o zi, le veni în gând să se măsure, să se răpuie, să se aleagă şi între ei înţaietatea.

Şi, după ce toată dimineaţa se hărjolira; după ce toată namiaza, ca săgeţile, spintecară şi învaltorira vămile văzduhului, pregătindu-se—spre seară, când scapătă soarele în chindii, brodindu-se d'asupra cuiburilor, se năpustiră unul asupra altuia în lupta hotărătoare, şi, ca două spăngi, încrucişară.

Valea era aproape toată intrată în umbra. În adânc abia se mai zărea şerpuirea potecii. Munţii înlanţuiţi, ca un navod dec apcauni, se svârleau unii în cărcă altora, care mai de care să privească. Feţele lor erau scaldate în surăsuri de plăcere,

în vreme ce pletele le atârnau la ceață în vițe vinete și lungi, ca la niște răzeși neaoși.

De câte-va ori învrăjbiții își tăiară calea fără să se prinză. Golul văjia șfichiuit de avânturile lor. La urmă unul izbuti să își ascuță pliscul pe cutele creștetului celuilalt. Dar, în clipa a doua, datoria îi fu plătită.

De acum pliscurile și unghiile jucau ca stativele când țeș femeile și vultanii săreau din vamă în vamă ca apele din copcă în copcă.

Fulgii zburau ca și cum o chilotă s'ar fi destrămat, primetindu-se în văzduh.

Țestele potrivnicilor erau una de sânge. Pe fundul văii picurau broboane de sudoare roșie-sturungie.

Priveau munții muți; priveau apele minunându-se între ele; priveau celelalte lighioane; îi priveau părinții lor; priveau brazii zbârliți și mesteacanii înalbiți, de după umerii stâncilor.

Chiar soarele părea că s'a uitat privindu-i.

Și izbânda era tot nehotărâtă.

De odată, pe neprînse veste, un bulgăr uriaș, ca o stea ce pică, se prăbuși din inima văzduhului spre măruntaiele văii.

Nu era nici stea, nici bulgăr. Era încleștarea cea din urmă a ortomanilor.

Cu ghiarele înfipite unul în pieptul altuia, veneau de-a tăvălugul. Pliscurile lor izbeau cu furie oarbă țișnind șiroaie de sânge. Aripele ca niște cociorbe năprasnice se cotonogeau între ele. Ochii le eșise din cap cât niște alune și scânteiau în răzarea soarelui ca niște vetre de jaratec.

Se prabușau din clipă în clipă și nu se mai slăbeau.

Ajunseră la înălțimea piscurilor și tot se izbeau.
Picau mereu...

Valea se pregătea să îi îngroape în giulgiul ei câtrănit. Munții, tari de șale, ne mai putând vedea în jos, desprindeau hora. Iar soarele trezit și el, ca un ucenic întârziat la zbeghiu, o zbughi pe după un creștet.

Atunci unul din dușmani slabi și ghiarele i se desprinseseră din pieptul potrivnicului.

Cellalt, ușurat de povară, prinzând inima, își luă zborul în sus.

... Și, în vreme ce invinsul, leoarca de sânge cădea găfaind, pe spate, într'un hațiș de curpen biruitorul, falnic mergea să trâmbeze obștii salbaticimilor izbânda lui, din slava înluminată de vapaia uriașă a asfințitului.

MIHAIL I. CHIRIȚESCU.

EXTRACTE ȘI ANALIZE DIN CARTEA «IN MOLDOVA»

A LUI EDUARD GRENIER

Grenier înșiră una după alta mai multe vizite, călăuzit „de «bunul Negri», intr'alte se duce la Cretzulești (?) din „Orta-Keny, face cunoștința lui Ahmed-Nevfik-Pașa, cel „mai spiritual, cu Fuad, dintre Turci. «Mă poști la prânz „în vila lui frumoasă la Rumeli-Hissar. Imi părù chemat „la cele mai înalte meniri. Nu știu ce s'a ales de el. In „lumea oficială fusesem atât de bine recomandat de Prin- „cipe către Kapukehaia lui, bătrânul Vogoridi, și către „ginerile său Fotiadi — (a căror cunoștință o făcusem, „dealtmîntrelea în timpul călătoriei mele dintâi) încât, „la Poartă, mi se făcù cea mai bună primire. Marele-Vizir „eră Aali-Pașa, un om mititel, cu figura fină. Este bār- „batul de seamă cel mai mic la stat ce-am întălnit în „viața mea ; Lamennais și prietenul meu John Lemoinne, „singuri erau cam de felul lui în această privință. Thiers „cel puțin eră, deși mic, gras și durduliu. Aali aveà ceva „preoțesc în atitudinea lui modestă și plină de simplitate „și din această pricină îl asemuiam mai bine cu Lamennais, chiar în afără de exiguitatea statului. Aali reprezentase Turcia la Congres ; de abia se întorsese la Constantinopol. Fuad-Pașa eră ministrul afacerilor străine ; „mai tănăr decât Aali, avea 40 de ani poate, trăsăturile „obrazului regulate, o fizionomie distinsă ; vorbeau perfect „de bine franțuzește ; ar fi fost spiritul, de altfel, în ori-ce „limbă. Mă dusei și la bătrânul Reșad care fusese Marele „Vizir ; dar nu mi-a lăsat o amintire deosebită, nici chiar „precisă. Eră nostim în audiențele ce aveam la marii

„demnitari, să văd deosebirea între primirea ce mi se
„facea mie, mic secretar al unui Principe nu atât de pu-
„ternic, dar Francez, și cea care era rezervată introdu-
„cătorului meu turc, dar Raia. Ministrul mă poftia pe
„divan lângă el, poruncia să mi se aducă ciubuc și cafea
„pe când sârmanul Fotiadi, cu toate că era ginerele Prin-
„țului de Samos și împodobit cu titlul de Pașă, se ținea
„smerit, în picioare, la ușă până în momentul în care mi-
„nistrul îi făcea un semn aproape nevăzut ca să-i îngăduie
„să șează într'us colțișor; și ce recunoștință, ce bucurie
„răspundeau în ochii lui, la acest semn! Mi se pare că
„acuma (1881) este ambasador în Grecia — toate acestea
„fără a fi un geniu. — Socrul lui, bătrânul Vogoridi era
„icoana vie a acestor Fanarioți greci sau armeni cari au
„fost cei mai buni slujitori ai Porții, deprinși la toate
„intrigile și la toate șiretlicurile acestei lumi bizantine.
„Dacă nu mă înșel fusese numit bey de Samos fără a
„indeplini funcțiunea aceasta, mulțumindu-se numai cu tit-
„lul. Era foarte deștept și foarte băgat în seamă. Nu lă-
„sase moștenirea înțelepciunii lui nici fiului său fără minte,
„nici ginerelui său, totuși mai dezvoltat.

„Banca era viu combătută de Austria. Și lucru de că-
„petenie era pentru Domnitorul Moldovei să menție, en-
„vers & contre tous, dreptul de cencesiune care izvoră
„din autonomia Principatelor, autonomie pe care trebuia
„el, pentru demnitatea lui, și pentru necesități patriotice
„de ordinea cea mai înaltă să o lase nemicșorată întru ni-
„mic urmașilor săi, ori cari ar fi. Aveam îndatorirea să
„dau zor ca să previu rapoartele potrivnice ale Consulului
„austriac către Internunțiu, și demersurile acestuia din
„urmă pe lângă Poartă. Sosisem două zile mai inna-
„inte de a fi primite depeșile austriace, care desfigurau
„cu totul afacerea, precum era de temut. Astfel avui vre-
„mea să văd pe Fuad, ministrul afacerilor străine, să in-
„teresez mai de aproape la cauza noastră și pe Thouve-
„nel, și să înștiințez pe D-l de Wildenbruch, mai innainte

„de ori-ce demers sau încunoștiințare a lui Prokesch-Osten
„la Poartă. Bătrânul ambasador al Angliei, lord Straford
„de Radcliffe, supărat, ne mai ocupându-se de Principate,
„ne fû lesne să avem printre ambasadori o majoritate
„pentru planurile noastre, mai cu seamă cu sprijinul lui
„Wildenbruch, apărător născut al acestei concesiuni. Fuad
„însuși îmi spuse că nu eră cu puțință să se tăgăduiască
„Principelui acest drept, și nu vedeă în ce chip Austria
„ar putea să opereze dacă ar încercă să facă să revie
„Poarta asupra deciziei acesteia. Reușind în privința a-
„cestei chestiuni, nu avusei acelaș noroc în rostul meu
„de informator despre viitorul Principatelor, soarta Prin-
„cipelui, numirea sau nu a Caimacanilor. În 17 Iunie pă-
„răseam Constantinopolul. Un cer splendid, o mare ca o
„oglinză... La Galați întâlnim pe d-na Rolla, tot așa 'de
„amabilă, tot așa de suferindă, ducându-se să consulte
„medici la Viena. În 21 seara eram pe povârnișul dealu-
„lui din Repedea, de unde vezi Iașii și toată valea Iașilor». Grenier povestește aicea niște mici incidente de drum, fără interes, cel din urmă singur mai nostim întru câtva :... întâlnirea unei tinere fetețe cu cofița de fragi; — cumpără fragi și îi pune neavând alt recipient... într'un turban de tifon alb, trofeu constantinopolitan. Intră, purtând această neașteptată ciudățenie în mână, în domneasca cetate a Iașilor.

La întoarcere, Grenier ia din nou locul său obișnuit la masa Palatului, lângă Prințesa Natalia, acuma însoțită de noul său logodnic, în ajunul căsătoriei. După prânz, Principele își înlocuește siesta prin o convorbire de trei ceasuri cu Grenier, cerându-i amănunte despre misiunea lui, pe când fumă ciubucul și umblă. Căsătoria tinerei domnițe se celebră în capela Domnească. Grenier urmărește de aproape toate incidentele și ceremoniile acestei căsătorii, fiind lângă tronul Domnitorului și tocmai la spatele logodnicei; face un portret puțin avantajos al logodnicului, și o apreciere cam severă a Domniței, pe care o găsește din ce în ce mai neserioasă, cu apucături

de copilă prea răsfătată. Trei zile după căsătorie, Principele plecă să facă un turneu în județe -- (una dintre aceste numeroase „misiuni“ ce le făcea pe atunci spre a încălzi spiritele tuturor în vederea unirii și spre reînvierea națională). Nu ia cu el pe Grenier. Ziua cea d'antăiu a concediului astfel creiat, Grenier o petrece la Stânca, la d-na Rosnovanu, despre care vorbește cu multă admirație, repetând, numai, aproape cuvânt cu cuvânt, cele spuse de el la începutul cărții; tot așa dă asupra frumosului castel de la Stânca, aceleași amănunte în aceiași termeni. În cea din urmă zi Ioan Catacuzino (Zizin) și nevasta lui, Zoe, născută Rosnovanu, fiind spre plecare, Pulheria Sturza (viitoarea mamă a Reginei Natalia) cântă la clavier o cântare potrivită cu situația; cu vocea ei de contralto limpede și profundă cântă „adio Moldovei“, romanța cu cuvintele lui Alexandri, puse în muzică de nu știu cine. Acest „adio“ era să fie ca profetic pentru Grenier.

„Principele revenise în ziua de 4 Iulie, foarte multumit „de călătoria lui, însă puțin satisfăcut de intențiile ce manifestau cabinetele străine, chiar Franța, în privința Unirii „Principatelor. Din mai multe părți, soseau indicii arătând „sfârșitul unei crize și decizia Porței de a pune capăt „domniei Principilor, prin numire de caimacan. În ziua „de 8, Măria Sa mă chemă pe la miezul nopții, ca să-mi „comunică o depeșă de la Focșani, vestind plecarea „Principelui Stîrbey din Muntenia. În ziua următoare, bunul „Castaing imi aducea o depeșă a lui Béclard din București, „deslușind situația. Poarta pune sfârșit domniei și numirea „caimacanelor era iminentă. Miniștrii se întruniră, ca să „discute despre plecarea Principelui și mă chemară la „consiliu. În ziua de 15, Domnitorul plecă brusc la moșia „surorii sale. Primise de dimineață o depeșă a lui Fotiadi, „care nu lăsase nici o îndoială despre numirea unui caimacan. Și alesul era tocmai unul dintre vrăjmașii săi „cei mai îndârjiți, Balș. Nevroind cu nici un preț să-i încredințeze în persoană puterea și prevenind desfășurarea

„evenimentelor se duse la sora lui, la Slobozia, să aștepte
„plecarea celui d'antăiu vapor austriac care trebuia să ne
„aducă prin Dunăre și Viena spre drumul Franței. Iată
„ce scriam mumei mele cu această ocazie: Ce lucru trist,
„o plecare! nici odată nu mi-a plăcut așa ceva... dar ple-
„carea această, a Măriei Sale, nu e făcută ca să-mi schimb
„părerea. Nimic mai mișcător. Vodă a fost foarte calm
„și demn, plin de nobleță și de simplitate. Am luat prân-
„zul cu toți miniștrii chemați în grabă. După prânz ne-am
„dus în odaia de culcare a Principelui, să așteptăm pu-
„nerea cailor la cupeu. Fiica sa mai mare, prevenită de
„mine, venise ca să-i spuie adio și să-i aducă pe copiii
„ei. Li binecuvântă și după asta ne sărută pe toți. Toți
„plângeau. A cutreerat sala cea mare tixită de lume care
„se aruncă pe mâinile lui ca să le sărute, și s'a dus sin-
„gur, fără aghiotant, fără vre-un ministru cu el, fără copii.
„A vroit să nu aibă pe nimeni cu el. Nici eu n'ași fi pu-
„tut să-l însoțesc; nu eram gata; până la cel din urmă
„moment înainte de prânz avusesem de lucrat. Și n'ași fi
„vrut să plec fără a-mi lua rămas-bun dela prieteni.
„Le voiu da lor ultimele zile ale șederei mele în Moldova.
„Nu părăsesc pe Principe, căci ne mai întâlnim la Ga-
„lați. I-a părut bine să mă aibă pe mine ca tovarăș de
„drum până în Franța și să mă mai vadă lângă el la
„Paris, acolo unde se va retrage—pe când nu știu dacă
„voi mai întâmpina pe acești scumpi prieteni pe cari îi
„las la Iași, cei de la Stâncă, și Zizin Cantacuzino mai
„ales, fără a nesocoti pe ceilalți. Nu mai eră masă la
„Palat: mă duceam în toate părțile la prânz: la Socola,
„la Petre Mavrogheni, la Miroslava, la frumoasa d-na
„Emma Beldiman,—la Costin Catargi cu ficele sale atât
„de plăcute, la d-na Rolla, la d-na Docan. Caimacanul cel
„nou, Balș, îmi ceru să rămăiu și să-i servesc de secretar;
„se ivi și o altă încercare mai neprevăzută, de la un fost
„și poate viitor domn: Stirbey, din Muntenia îmi depeșă
„unul din credincioșii lui ca să mă ispitească și să mă

„lege de soarta lui. Răspunseiu cu un „nu“ politico, dar „clar. Mărturisesc că aceste dovezi de stimă date de dușmani sau de rivali ai Principelui nu puțin mă măgulară. „Mai 'nainte de a părăsi Palatul și odaia albastră care „fusesse a mea, trebuie să povestesc o nostimadă, întâmplată „tocmai în momentul plecării. Aveam, precum am spus, „ca copist pe un om oare-care Cavarroc, francez, dar în- „zestrat cu o nemaipomenită ortografie. În ziua chiar a „plecării Domnitorului, iată omul care cade în genunchi „înaintea mea și mă roagă să cer de la Vodă binevoi- „toarea îngăduință a M. Sale pentru fiul lui (sau mai bine „zis, pentru fiul nevestei lui, căci luase o văduvă) de a „primi un oare-care titlu de boerie. Ii răspunseiu că-mi „făcusem o datorie, o lege să nu cer nimica nici odată „de la Vodă în felul acesta, și că o știă el asta foarte „bine. În cea mai adâncă disperare, omul îmi sărută ge- „nunchii, plângând. Impietrit, îl întreb : Dar ce interes atât „de puternic ai pentru aceasta. „Nu eu, ci nevastă mea“ „—îmi răspunde—„nevasta mea dorește asta, și dacă mă „întorc acasă fără ca să fie lucrul izbutit, mă va bate“ !!! „Nu putui să nu râz; îi făgăduii să fac tot ce voi putea „ca să-l scap de bătae, făgăduind pentru el un lucru „ce nu vroisem să-l făptuiesc pentru nimenia. Într'adevăr „alegând un moment în care mă găseam singur cu dom- „nitorul, tocmai când iscăleă cele din urmă depeși ale sale, „ii spusei că aş dori să'mi dea el încă o iscălitură, că „nici odată nu-i cerusem nimica și că va fi totdeodată cea „d'întăiu și cea din urmă favoare, ce aveam să cer de la „bunavoința lui. „Să vedem“, răspunse Măria Sa „trebuie „să fie lucru de seamă după un atare preambul“. Îi po- „vestii scena cu Covarroc și groaza sărmanului, gândin- „du-se la un refuz eventual din partea Domnitorului. Vodă „începui a râde și iscăli decretul, care scutea pe fiu de „impozite și pe tată de bătaie conjugală. Iată cum și pen- „tru ce pot să spun că am făcut un boier în viața mea. „Trebuie să amintesc și despre bătrânul Bibiko «(Rosetti)»,

„secretarul grecesc care corespundea cu Vogoridi, un pandur» de 75 de ani, care în tinerețele sale, îndeplinise înalte slujbe pelângă Domnitorii din Muntenia. Povestea cum luase parte la războiul independenței elinești al Eterişti lor; pretindea să fi fost în strânse cu legături Lord-Byron, la Missolonghi. Odată arătându-mi umărul lui, îmi spuse: —aci și-a odihnit capul și a murit»—. Nu-mi venea să-l crez, și totuș din când în când aruncam asupra acestui umăr cocoșat o privire plină, totdeodată, de îndoială și de respect: îmi ziceam «dacă ar fi adevărat, din întâmplare?!». Imi povestea și mai multe nostimade despre șiretlicurile și tocmelele lui pe lângă foștii voievozi Munteni ca să scoată parale dela Curteni. Găsea timpurile foarte schimbate. Nu știu cum valurile vieții îl aduseseră la Iași, Poate bătrânul Vogoridi îl „dăruise“ lui Grigore-Vodă, vrând nevrând, la suirea lui pe tron. Orice o fi fost mai înainte, se căsătorise la Iași pentru a treia oară și avea vreo doisprezece copii. Eră urât, de te speriai, pleșuv, sbârcit, cu ochii subrezi, un chinez curat. Prinsese o mare preteniepen-tru mine și râdea ca un copil când îi povesteam ceva hazliu. Sărmanul Bibika! trebuie să fi murit de multă vreme.

„Părăsii Iașii după scrisoarea fratelui meu» (acesta se arată ca un pictor peisagist de talent, alături de alte ale sale însușiri; a lăsat niște „impresiuni de seară“ foarte apreciate în Franța), «care îmi vestește moartea Doamne. „Ary Scheffer, nevasta vestitului pictor“; perechea Ary Scheffer eră din intimitatea fraților Grenier și lovitura îi întristase mult. „Consulul prusian Theremin, fiul unui vechiu prieten din Berlin, sosind, aducea Domnitorului „decorația ordinului „Albert l'Ours“ (1) și mergea la Slobozia

---

(1) Ordin al ducatului de Anhalt. Ducele moștenitor de pe atunci, al ducatului de Anhalt, Leopold-Frederic, mai târziu duce și el (dela 1871 la 1900), fusese tovarăș de studii la Geneva, cu cei trei fii ai Domnitorului Român și legat prin cea mai strânsă prietenie cu ei. Probabil că toate încercările de stabiliri de Bancă în Principate prin financieri dela Dessau (Anhalt), au originea lor în relațiile, dintre tinerii principii moldoveni și ducele german.

„ca să-și ia adio mai înainte de plecarea la Galați; mă luă
„în trăsură cu el. În dimineața din ziua de 23 Iulie, plecarăm
„împreună; glodul eră strașnic; totuși nu mă lăsaiu să nu
„fac pe jos suișul dealului din Repedea, căutând cu pri-
„virile mele locurile de dulce amintire, ce trebuia să le văd
„pentru cea din urmă dată... Tocmai pe când mă găseam
„între grădinele dealului, văzui un fum ridicându-se de
„pe piața Palatului, înaintea ferestrelor odăiei mele. Tunul
„începă a bubui. Se sărbătoreă inaugurarea noului guvern.
„Se citea firmanul Padișah-ului în aceeaș sală a Tronului,
„atât de cunoscută mie. Aruncaiu o ultimă privire asupra
„orașului alb de tot pe fundul verde al văiei și mă urcai
„din nou în trăsură cu Theremin. La poșta a doua, întâl-
„nirăm pe Conte Coronini, comandant șef al armatei de
„ocupațiune austriacă; ne strânse prietenește mâna. În
„mijlocul nopții sosirăm la Slobozia, moșia surorii Prin-
„cipelui, Elena Șubin. Principele care vroia să ne vadă,
„fu, în consecință, trezit și convorbirăm astfel aproape
„două ceasuri. Printr'o cochetărie de suveran, făcù lui The-
„remin primirea cea mai grațioasă; eră cu neputință de
„a fi totdeauna mai amabil, mai demn, mai deștept, într'un
„cuvânt, fermecător. Văd încă scena. Eră în pat și ne
„poftise să ședem la căpătaiu lui. La 4 ceasuri de dimi-
„neață, plecă Theremin și eu mă duseiu să mă culc. Mai
„scrisei o lungă depeșă și seara, la 5, Principele și cu
„mine apucarăm drumul spre Galați, în cupeul M. Sale.
„Până noaptea, convorbirea nu încetă. Tot convorbind mă
„uitam la apusul soarelui, o minune în această zi. Spre
„miezul nopții luarăm un supeu ușor cu vițel rece, în co-
„cioaba căpitanului de poștă, împreună cu 2 tineri ispravnici
„(prefecți), veniți intru întâmpinarea Principelui. Unul dintrel
„ei eră Cuza, părcălabul Galaților, cel care eră să dom-
„nească într'o zi (n'avea atari gânduri pe atunci!). Ne
„înveseli, povestind cu o vervă aspră, mișcătoare, scena
„sosirii Turcului purtător al firmanului, urmărit de grecul
„lui mărunt, „prietenu“ Fotiadi. Urcându-se din nou în

„trăsură, în toiul nopții, Principele, învinz de oboseală
„își înclină capul spre mine și adormi pe umărul meu. Mă
„gândeam cu duioșie la toate durerile cari făcuseră să
„cărunțescă acest cap frumos și la toate bunătățile ce le
„avusese pentru mine, mai bine de un an și jumătate.
„Sosirăm la Galați la 4 ceasuri dimineața. Seara la 10, ne
„duserăm să ne culcăm pe vaporul austriac Frant-Iosif.
„Domnitorul nu vroise să primească pe nimeni, pe de o
„parte ca să-și înlăture o plictiseală, pe de alta, prin de-
„licateță, nevroidă să pricinuiască nici o supărare bieților
„funcționari, cari puteau să fie compromiși prin această
„cinste făcută fostului Suveran. Numai Cuza fu primit.
„Dar orașul vră să ilumineze ca să sărbătorească pe
„Principe și ca să-i dovedească iubirea lui. Cuza știă foarte
„bine că puneă în joc locul lui de părcălab și că noul
„guvern nu eră să-i ierte niciodată acest adio triumfător.
„Seara, veni să ne însoțească pe vapor. Acolo Domnitorul
„foarte mișcat, îi mulțumi de primirea lui și-l sărută din
„tot sufletul: eră cel din urmă Moldovean ce-l lăsa pe
„pământul moldovenesc... Mai târziu mi s'a părut, gân-
„dindu-mă la acest adio, că-i puse pe frunte coroana lui
„trecându-i-o cu această din urmă sărutare.

„La 25 Iulie vaporul începă drumul lui, des de dimineață
„și șase zile meraserăm înainte pe Dunăre. Aceste zile
„trecură repede, parte prin uniformitatea zilelor în această
„închisoare plutitoare în monotonia orizonturilor și a miș-
„cărei, parte, și mai cu seamă, mulțumită societății de care
„întâmplarea ne înzestrăse pe vapor. Aveam ca tovarăși
„de drum: pe Prințul Wittgenstein Emilie, aghiotant al
„Împăratului Rusiei, care se distinsese la asediul din Kars
„și care de abia se căsătorise cu una din cele mai bogate
„moștenitoare ale Moldovei, o tânără Cantacuzino, fata
„din căsătoria cea dintâi a Marchizei de Bedmar. Muma
„ei, pe care o văzusem mai înainte de plecare, o reco-
„mandase îngrijirilor mele. Se recomandă singură, de altfel.
„Nimic mai frumos decât această minunată copilă—16 ani,

„abia--tresăturile cele mai pure, niște ochi splendizi, „cam mică la stat, poate, numai. Cu toate acestea, gentilă, „simplă și naivă. Bărbatul ei o lăsă cam la o parte și „convorbea neincetat cu Domnitorul. Eu rămâneam cu „dansa, înveselindu-mă când ajungeam s'o distrez. Nu părea „de o inteligență uimitoare, dar era naivă și puțin cultă, „mai mult decât altceva. Probabil că mai pe urmă Rusia „și bărbatul ei au făcut-o mai desvoltată. N'am exagerat „frumusețea ei și oricine poate să se convingă de faptul „acesta : căci Nadar a făcut un portret vestit, un capodoperă „care o reprezintă.

„Un alt călător, pe care îl avurăm numai o zi pe vapor, „îmi atrase băgarea de seamă și îmi deșteptă curiozitatea, „dar pentru pricini foarte deosebite și mai înalte fără in- „doială. Era un om bătrân, cam de șaptezeci de ani, cu „un gât de taur, cu umbletul puternic și greoiu, mijlociu „la stat, având părul scurt și alb, ca și mustața, ochii „căpriei sub niște sprâncene cărunte, nasul drept și cărnos „despărțit ușor în două la vârf, ca la unii câini de vâ- „nătoare. Imbrăcat modest cu o redingotă lungă, avea o „înfățișare, care arată puterea și porunca. Principele îmi „spuse : „Uită-te la acesta. Știi tu cine este ?“ — „Nu“ „—E Miloș Obrenovici, fostul principe al Serbiei, eroul „războaelor pentru independență, împotriva Turcilor. Se „plimbă mereu pe Dunăre. Rătăcește ca o vedenie impre- „jurul Belgradului, de unde a fost surghiunit ; crede tot- „deauna că-i va veni ceasul să se urce din nou pe tron, „și așteaptă“. După asta Principele îmi povesti mai multe „anecdote din viața lui, care era cât mai plină de aventuri. „Una singură mi-a rămas în minte, următoarea : încă tânăr, „sub domnia lui, într'o zi Miloș trecea în revistă trupele „sale, având lângă el pe Doamna, nevasta sa legitimă, „amândoi călări ; țiuțoarea lui Miloș era și dansa acolo, „tânără, frumoasă și impresurată de lume, ca favoritele „domnești, de obicei. Părea că bravează pe Doamna. „—Aceasta nu putu să îndure jicnirea aceasta. — Brusc

„smulge din teaca lui, iataganul Principelui însuși, se nă-
„pustește în galop asupra iubitei lui Miloș, îi despică capul
„înnaintea tuturor și se întoarce îndată cu cea mai mare
„liniște lângă bărbatul ei, care nici nu crăcnă. Se zice chiar
„că găsi lovitura maestră și afacerea se sfârși astfel».

„Domnitorul mai fiind în uniformă, Miloș îl privi îndată
„cu curiozitate. Cu ochiul lui de șoim, văzuse că vorbeam
„despre el și-mi trimese pe secretarul său, un tânăr sârb,
„care-l însoțea, ca să-mi ceara să obțin pentru el o între-
„vedere cu Principele Ghika. Tânărul sârb nu știa fran-
„țuzește, dar din fericire vorbea nemțește tot așa de bine
„ca și mine; ne înțelesesăm lesne astfel. Principele, negreșit
„se învoi la dorința bătrânului ei și „ces deux grands débris
se *consolèrent* entre eux“.—Când convorbirea se sfârși, Miloș
„îmi mulțumi prin secretarul său de amabilitatea cu care mă-
„interpusesem. — Solicitaiu atunci la rîndul meu, favoarea
„de a fi prezentat. Consimți. Mă dusei în cabina lui,
„foarte simplu mobilată. Un singur lucru îmi izbi aten-
„țiunea, o sabie turcească atârnată d'asupra patului lui, cea
„mai frumoasă ce am mai văzut. Ii spusei în nemțește sau
„mai bine îi făcui să se tălmăcească prin secretarul său
„recunoștința mea pentru binevoitoarea primire ce mi-o-
„făcea: limba sârbească singură o cunoștea „bătrânul leu“;
„îi vorbiu despre nepotul lui, Lilan, pe care-l sărutasem
„atât de des în brațele dădacei sau ale mumei, la Iași; adăo-
„gasem că speram să-l văd, peste puțină vreme, din nou
„urcat pe tronul sârbesc, știind că n'avea decât acest gând
„înfipț în inimă. Nu credeam să fiu așa de bun prooroc.
„Doi ani mai târziu, eră din nou domn la Belgrad și Milan
„acum domnește și el!»... Proorocirile și constatările lui
„Grenier au în prezent, după dureroasa istorie a familiei
„Obrenovici, un resunet cam ironic.

«Te voi împacă cu Napoleon —, îmi spunea Principele în
acele lungi convorbiri ale călătoriei»; într'adevăr putea să
spere mult Grigore-Vodă dela relațiile ce avusese mai in-

nainte cu Impăratul (1) și dela influența ce putea să aibă la Curtea franceză, și personal și din pricina politicei urmate de el. «Măria Voastră, nu cunoașteți pe acest om—ii răspundeam: nu va țineă socoteală de atitudinea cu totul franțuzească a M. V., nici de desinteresarea voastră patriotică. Incercam să-i explic, cu dovezi, cine era Impăratul. Sărmanul Principe! ce decepție! Nu putu să vadă pe Napoleon, nici pe Walewski. Avuseiu prea multă dreptate! La Pesta părăsirăm vaporul. Principele dorea să ocolească Viena și curtea austriacă cu care avusese multe lupte și multe greutăți, mai cu seamă în cele din urmă clipe ale domniei. Spuserăm adio perechiei Wittgenstein și luarăm drumul de fier care ne duse drept la Berlin. La Berlin, unde stătu două zile, Principele fu primit cu mare dragoste; eu Personal văzui de două ori pe ministrul Mantenffel. Sosirăm la Paris în ziua de 3 August 1856. Principele se coborî la hotel Mirabeau. Eu îl părăsiu ca să mă duc în orașul meu natal, la Baume-les-Dames Acolo găsii manu. scrisul meu «Moartea jidanului Rătăcitor», și-mi făcu bună impresie, citindu-l din nou. Diplomația eră sfârșită, viața literară reincepă.

«Aci se opresc „memoriile” lui Grenier privitoare la «Moldova dar a mai fost, de câteva ori cel puțin alături de bunicul meu ca secretar orinduit sau binevoitor: căci am găsit scrisul lui în minuta unora dintre cele din urmă scrisori ale lui Grigorie-Vodă și, precum am spus în introducere, Grenier ținū să fie cu vocea lui de poet lângă sicriul unde o tragică moarte eră să-l culce atât de repede (Iunie 1857). Public aicea din nou această poezie care face parte din operele complete ale lui Grenier,

---

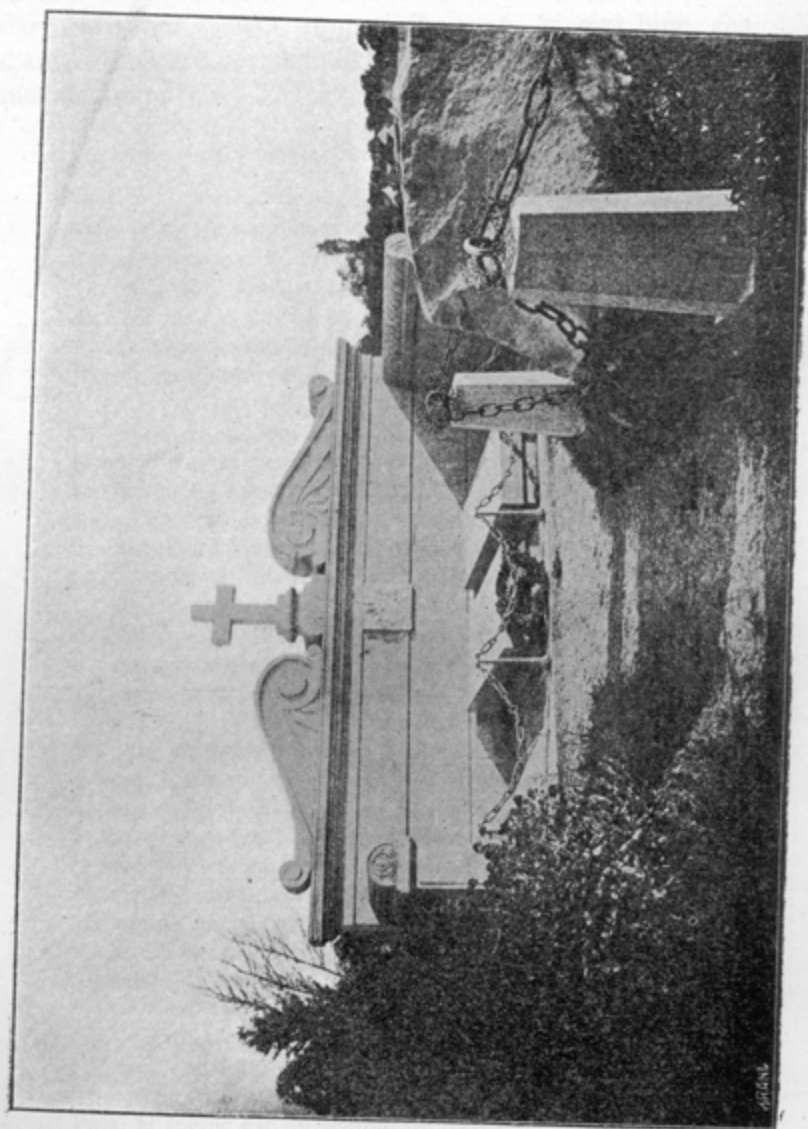
(1) Vezi scrisorile publicate în *Convorbiri Literare*, 1907. Dealtmintrelea Napoleon părăsi după puțină vreme atitudinea mai nepăsătoare ce, momentan, luase fața de Principate. Poate că sfârșitul tragic al lui Grigorie-Vodă n'a fost fără înrăuriri asupra acestei întoarceri la sentimente mai bune.

particulièrement sensible aux bons sentiments que vous
y témoignez pour mon pays et pour ma personne. Mon
Chargé d'affaires, M. Loujard, qui connaît toute ma
pensée à cet égard, en a déjà été, je n'en doute pas,
l'interprète auprès de vous ; mais j'ai voulu vous l'exprimer
moi-même. Dieu m'avant donné pour mission de sauver
la France des menaces de l'anarchie ; j'ai rempli cette grande
tâche, et j'aime à espérer que la main de la Providence
continuera à me soutenir. Je tiendrai surtout à honneur
de maintenir la paix au dehors, et de rendre plus intimes
les relations qui existent déjà avec les Gouvernements
étrangers. Je me plais surtout à vous adresser ces paroles,
à vous qui êtes un prince juste et de noble cœur et qui
vous montrez l'ami de la France qui vous aime. Croyez
bien qu'elle prend vivement à cœur ce qui touche au bien-
être et à la prospérité des Principautés du Danube, et qu'elle en
constamment disposée à leur donner des preuves de son bon
vouloir et de toute l'intérêt qu'elle leur porte. Sur ce, Prince,
je prie Dieu qu'il vous ait en sa sainte et digne garde. Louis
Napoléon des Esclaves, le 9 Février 1852.

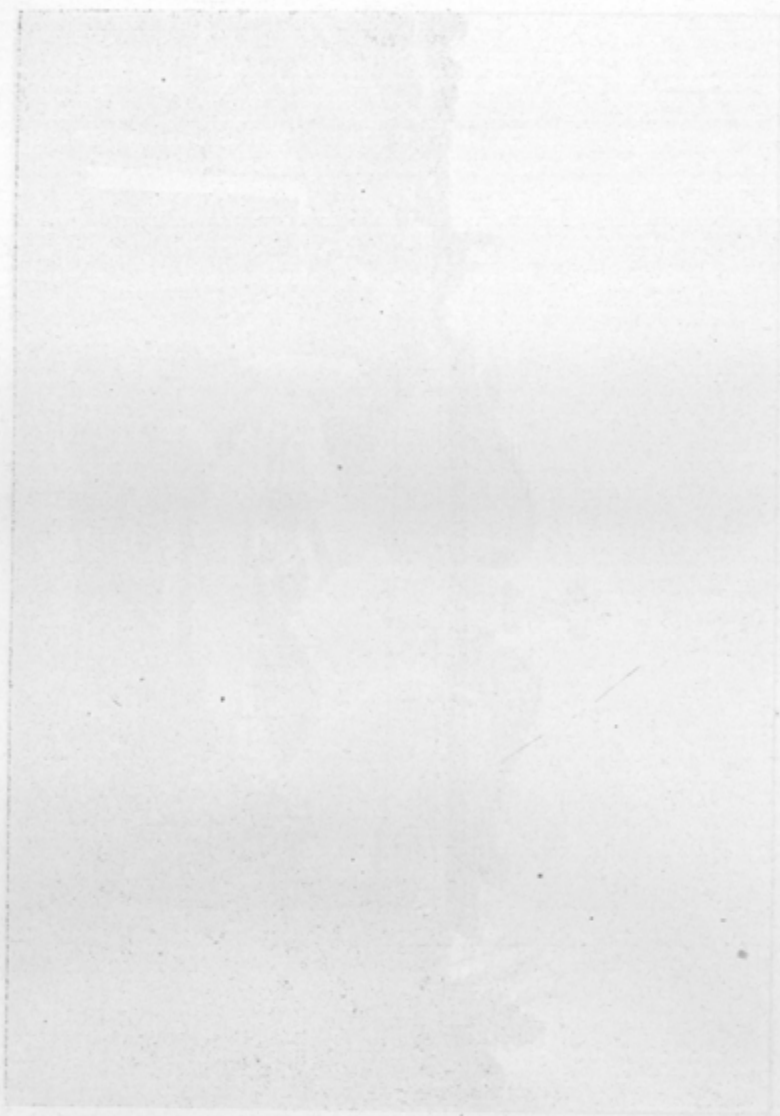
L. Napoléon

O scrisoare a lui Napoleon

Mormântul lui Gr. Ghica

dând-o după versiunea mai veche și mai puțin „cioplită” dar care, nerevizuită, reprezintă, poate, și mai bine, cea d'antăiu mișcare a sufletului. Ca formă și ca fond e vrednică de amintire.

SUR UN TOMBEAU

Sous le tertre sans nom d'un humble cimetière
Poussière ensevelie au sein de la poussière,
Te voilà donc couché dans l'ombre pour jamais;
Et c'est là que ton cœur, o sombre et dur mystère!
Après avoir connu les grandeurs de la terre
Devait enfin trouver le repos et la paix..

Oh! mon prince, cœur fier, âme douce et trop tendre
Je ne sais si tu peux m'entrevoir et m'entendre
De la couche sanglante où tu t'es enlormi, —
Mais j'apporte en pleurant, à ta tombe ignorée
Les regrets, les soupirs et l'âme déchirée
D'un serviteur fidèle et d'un fidèle ami.

Oui, d'un ami, d'un fils, — car dans ta cour prospère
Tu me traitais en fils et je t'aimais en père,
Tes enfants m'acceptaient comme un frère plus vieux;
Hélas! quel souvenir!.. et combien il me touche...
Ma joue est tiède encor du baiser que ta bouche
Y posa tendrement à l'heure des adieux.

Puisque ton cœur aimait mes accents de poète
O mon Prince! ma voix ne sera pas muette
J'embaumerai ton corps d'un vivant souvenir
Et comme un marbre blanc sculpté par les génies
Ma muse en deuil versant des pleurs et des nénies
Signalera ta tombe au lointain avenir

Ne crois pas que j'allume au feu de l'hyperbole
Le vers qui doit servir à ton nom d'auréole,
Ton front est assez haut pour ne pas le grandir.
Puis, la tombe est un temple où veille un saint mystère,
Et la vérité seule, et la justice austère
Comme des lampes d'or y doivent resplendir.

Repose donc en paix sur la terre étrangère
Ah! qu'elle soit au mort plus qu'au vivant légère!
Qu'elle donne à ses os ce qu'il cherchait: l'oubli!
L'oubli des lâchetés et de l'ingratitude
Qui vinrent l'outrager jusqu'en la solitude
Où sont front fatigué s'était enseveli.

Comme il aimait pourtant cette douce retraite!
Pour cacher un bonheur Dieu semblait l'avoir faite
Rien n'y manquait: l'air libre, un riant horizon
Le silence et la paix d'une vie ignorée
De grands arbres, des fleurs, une femme adorée
Et deux anges d'enfants jouant sur le gazon

Ah! c'est la calomnie et sa dent de vipère
Qui l'a tué. Saignant de sa morsure amère
Il voulut quelque temps lutter contre le sort.
Mais le poison mortel brûlait déjà ses veines
Et bientôt son grand cœur, navré par tant de peines.
Chercha violemment le repos dans la mort.

Et toi, toi qui régnas, toi qui connus les hommes
Qui savais leur valeur et le peu que nous sommes
Tu prêtas ton oreille à ces viles clameurs
Et quand ton peuple entier s'en allait les confondre,
Et quand, seul, ton silence eût suffi pour répondre,
Ton âme se remplit d'amertume — et tu meurs!

Tu ne savais donc pas le sort de toutes choses?
Un scarabée impur ronge le cœur des roses.
Tout fleuve a son limon, tout palais ses égoûts,
Dans ce monde imparfait toute coupe a sa lie
Tout son pur est faussé, toute blancheur salie,
Toute grandeur s'achète au prix d'amers dégoûts

Non! tu n'étais pas fait pour porter la couronne,
Ce dur cercle de fer qu'un peu d'or environne
Pour cacher ce qu'il pèse au front du souverain.
Ton cœur était trop bon, ton âme trop loyale,
Pour remplir sans effort cette tâche royale,
Il faut un bras de fer avec un front d'airain.

Sans redouter la fange et ses éclaboussure,
Il faut guider le char avec des mains plus sûres
Et sourire aux clameurs des intérêts broyés,
Il faut voler tout droit au but dans la carrière
Sans retourner la tête et les yeux en arrière
Pour voir les malheureux que l'on foule à ses pieds.

Le peuple est ainsi fait : sous les mains souveraines
Ce superbe coursier aime à sentir les rênes
L'éperon même est doux à son flanc plébéien ;
La fermeté lui plaît dans le bras qui l'opprime,
Pour lui, le sang versé n'est pas toujours un crime...
Hélas ! tu n'as jamais répandu que le tien !

Ton âme était si douce ! Un mort, une prière,
Suffisaient pour ouvrir ta main trop aumônière ;
Jamais un malheureux ne t'approchait en vain...
Comme au penchant des monts l'eau des sources rapides
Qui remplit jusqu'aux bords les urnes aux flancs vides,
Ainsi l'or sans tarir s'écoulait de ta main.

Dors en paix ; tu fus bon ; tu le fus sur un trône ;
Dors, repose ton front sur ta gerbe d'aumône,
Moissonneur qui t'assieds avant la fin du jour.
Tu n'auras pas en vain travaillé. Ta mémoire,
Dans plus d'un cœur fidèle et jaloux de ta gloire,
Trônera sous un dais de respect et d'amour.

L'histoire et l'avenir éveillant la justice
Diront sans complaisance et sans vain artifice
Tout ce que tu rêvas et fis pour ton pays, —
Les mains de toutes parts par l'étranger liées,
Les racines du mal au loin multipliées,
Et comment par le sort, tes vœux furent trahis.

Mais avant que ce jour de vérité ne vienne
Tu n'auras pas en vain mis ta main dans la mienne ;
Sur la tombe encor fraîche où reposent tes os,
Avec l'oiseau qui chante et la brise qui pleure
Le cyprès qui gémit et le vent qui t'effleure
Mon vers tendre et pieux bercera ton repos.

Adieu donc! adieu donc! Pauvre tête meurtrie
Tu ne reverras plus ta lointaine patrie,
Ton palais, ta famille et tes petits-enfants,
Ta vigne à Socola, nid d'ombre et de silence,
La Bistritza rapide et le Danube immense,
Et Galatz qui te fit des adieux triomphants.

Tu ne reverras plus ce qui faisait ta joie,
Ces cieux plus étoilés où le regard se noie,
Les joyeuses horas de ton peuple assemblé
Où tu ne voulus pas qu'il restât un esclave,
Et ce vert océan de la terre Moldave
Lui déroulé ses flots de maïs et de blé.

Tu ne reverras plus ces chasseur des montagnes,
Le regard doux et fier de l'erusjeunes compagnes,
Les bohémiens errants campés sur les chemins,
Le paysan courbé sous les lois féodales
Qui marche, en longs cheveux, les pieds dans des sandales
Ainsi que ses aïeux sous les Césars Roumains.

Non! — Mais réjoins-toi dans ton repos suprême!
Ton peuple doux et fier ainsi que son emblème
A suivi tes conseils sans trouble et sans effort!
Les Rois vont le juger — le peuple fait silence
Si ses droits sont trouvés légers dans la balance
Repose en paix: ton cœur fut plus grand que le sort.

ED. GRENIER, *Cimetière du Mée*, 1857.

VLADIMIR GHICA

W. SHAKESPEARE

OTHELLO

TRAGEDIE IN CINCI ACTE IN VERSURI

Traducere de D. NANU

(Uimare)

ACTUL AL II-lea

SCENA I.

Un port de mare în insula Cypru. — O esplanadă.
Se vede marea agitată încă, după trecerea unei mari furtuni.
Doi gentilomi stau sus pe stâncă cercetând depărtările.

MONTANO (intră și întreabă pe cei de sus).

De-acolò, din vârful stâncei, vezi ceva ?

I-iul GENTILOM.

E marea 'nnaltă,
Par de vânt amestecate cer și apă la olaltă !
Urcă valuri furioase și vederea mi-o opresc.
Ca de păcură-i văzduhul... nici o pânză nu zăresc. (coboără)

MONTANO.

De-astă noapte pe uscaturi vântul nordic ne'nterupt e.
De pe turnul cel de piatră, crestele căzut-au rupte.
Dacă și pe 'ntinsul mării au suflat asemeni guri,
Au ce coaste de corăbii, frânte din încheieturi
N'au trosnit adânc în scoabe, când talazuri mari de apă
Prăvălitù-s'au în clocot pe-al lor pântec ?—Cine scapă ?
Auzi-vom de înecuri !

II-lea GENTILOM.

E și lesne de ghicit;

Sigur, flota otomană în bucăți s'a risipit.
 Ia priviți coala în vale la piciorul stâncii cum e !
 Val s'alungă după valuri și mânia-și ferbe 'n spume.
 Dar în larg ! Ai crede marea, cerului că dă asalt
 Par'că vor ca să dărâme bolta Celui prea Înalt.
 Uite apa scuturându-și coama ei spumegătoare
 Biciuind s'ajungă fruntea Ursei mari scânteietoare.
 Vrea să 'nnece pân'la poluri ale astrelor luciri
 N'am văzut așa vr'odată marea 'n vrajbă, nicăiri.

MONTANO.

Da; Escadra otomană e acum ca și pierită,
 Numai de n'ar fi de vânturi într'un port adăpostită.

intră vioiu al III-LEA GENTILOM.

Camarazi ! o veste nouă ! Luptele au încetat.
 Pânzele dușmane, multe, în adânc s'au scufundat.
 A sosit un vas de-al nostru, — a avut și el de furcă —
 Și în cale, nimicită a zărit escadra turcă.

MONTANO.

Oare-adevărat să fie ?

III-lea GENTILOM.

Pot să vă încredințez.

De altminteri, vasul nostru dat de burgul Veronez
 Ancorat e 'n port. Văzut-am de departe bastimentul.
 Cobora din el și Cassio Mihail, — locotenentul
 Mult vestitului Othello. După cât am înțeles
 Va veni și generalul mai în urmă ; a purces
 Către Cipru, și sosește ca guvernator, se spune.
 E'ntărit de sfatul țării ; lui de-acum ne vom supune,

MONTANO.

Bun ! De-acuma Ciprul are-un Domnitor ne întrecut !

III-lea GENTILOM

Dar acest ostaş de treabă, deşi-i vesel c'a văzut
Flota turcilor zdrobită, inima lui este însă
Pentru soarta lui Othello de îngrijorare strânsă.
Căci de valuri mânioase şi de vântul cel turbat
Nava lui, de-a lui Othello foarte mult s'a depărtat.

MONTANO.

Mila Domnului să scape pe Maîr de vijelie.
Am slujit pe omu-acesta, îi ştiu marea vitejie.
E oştean de viţă-aleasă şi născut să dea porunci.
Dac'am merge iar pe plajă? Vedem vasul; pân'atunci
Ne-om uita cu ochii ţintă unde ceru-atinge valul,
Poate vom zări catartul ce ne-aduce generalul...

III-lea GENTILOM

Să plăcăm; din clipă 'n clipă, pot să pice noi sosiţi.

CASSIO.

Monsenior, e-o plăcere, să v'aud că preţuiţi
Meritele lui Othello!—Domnul apere-l de moarte
Căci de vasul nostru, vântul răzleţitu-l'a departe!

MONTANO.

Vasu-i bun?

CASSIO.

Lucrat de meşteri, tare bine 'nchiolat.
Are şi-un pilot cu dânsul în primejdii încercat.

VOCI (de afară).

Vine-o pânză, vine-o pânză, vine o pânză!

(intră al IV-lea Gentilom).

CASSIO

Ascultaţi!

IV-lea GENTILOM.

Către port, mulțimea-aleargă, dă năvală ; înșirați
Oameni-s pe malul mării ; casele-au rămas deșarte.
Pretutindeni e un strigăt : vine-o pânză de departe !

CASSIO

El e ? -- glasul presimțirii nu ne-a fost înșelător.

(S'aude un tun).

II-lea GENTILOM.

Sunt prieteni !

CASSIO (către un ofițer).

Află cine-i, Și te'ntoarce.

(Ofițerul se'înclină și pleacă).

MONTANO (către Cassio).

De prin lume am aflat
Că de prea puțină vreme Maurul s'ar fi'nsurat.
Ce crezare se cuvine s'arătăm acestor svonuri ?

CASSIO.

E adevărat. Othelo, de-ar fi cucerit și tronuri,
N'ar fi fost mai mândru ! Dânsul, de soție și-a ales
Cel mai gingaș dintre îngeri ce din rai ne-a fost trimes !
Frumusețea ei ? Ce voce ar putea vre-odat' s'o cânte ?
Sufletul ? — E strălucirea castității ne înfrânte.

(întrebând pe ofițerul care intră).

Spune-mi repede... Othelo a sosit ? — De bună seamă !

OFIȚERUL.

Nu, e sublocotenentul, — mi s'a spus că Iago-l cheamă.
A sosit cu Desdemona.

CASSIO (cu lirism).

O, ce drum biruitor !
A știut și cerul însuși căruia oaspe'ncântător

li surâde din'năltime ! Căci nici marea'nversunată,
Nici a vântului urgie peste ei descătușată,
Nici a stâncilor gherdapuri, nici nămolul cel înalt
Ce pândesc tăișul navei s'o răstoarne dintr'un salt,
Nu puteau să nu-și înfrâne răutatea lor în larguri,
Și-au lăsat ne sbuciumate, funiile pe catarguri :
Imblânzite înaintea Desdemonei s'au plecat.

MONTANO.

Cine-i muritoarea care vînturile-a fermecat ?

CASSIO.

E aleasa lui Othelo despre care ți-am vorbit.
Șapte zile, drum pe mare, de primejdii ocolit !
Doamne, apară pe-Othelo, Dreapta Ta spre el ridică,
Vânt prielnic suflă'n pânză-i și ne mântue de frică.
Dă-l iubirei Desdemonei, — cu el vine bărbăția,
Vine'n Cipru mângâerea !

(Intră Desdemona, Emilia, Iago, Roderigo cu fața dechizată, suita lor, și oameni din insulă în urmă-le.)

Iată ! trece bogăția

Vasului sosit, atinge și nevrednica țărină !
Ciprioți, plecați genuchii către ea : ne e stăpână.
Mă închin slăvită Doamnă ! Dragostea lui Dumnezeu
Să vă'ntâmpine în cale, să vă'nvăluie mereu !

Cassio și cei trei gentilcni se înclină adânc în fața Desdemonei

DESDEMONA.

Mulțumim iubite Cassio, — dar, mai repede, o veste —
Dela dragul meu Othello, — ai aflat-o ? Care este ?

CASSIO (încurcat)

N'a sosit . . . . nu duceți grija prețioasei lui vieți.
Astă seară, — poate încă mai curând, — o să-l vedeți.

DESDEMONA.

O, sunt tare tulburată : lămurește-mă, răspunde,
Cum v'ați despărțit de dânsul ?

CASSIO

Răsvătirile de unde,
 Uraganele cumplite, năvile ne-au despărțit,
 — S'aude un murmur de voci —
 Însă iacă, văd o pânză ce s'aproprie tihnit.

VOCI (de afară)

Vine-o pânză, Vine-o pânză (s'aude tunul depărtat).

OFITERUL (Gentilom).

E salutul de onoare
 Ce-l trimete de departe noul oaspete din mare.
 Nava e dintr'ale noastre.

CASSIO (către al II-lea gentilom).

Fi-vei bun să faci un drum
 Și să 'ntrebi al cui e vasul ce sosește 'n port acum?

Lui Iago.

Bun sosit, iubite Iago. (Emiliei). Doamnă, fiți bine venită.
 (Lui Iago.) Nu te superi de 'ndrăsneală, dar mi-e firea-obișnuită.
 (Îi sărută mâna Emiliei).

IAGO.

De va fi cu voi, seniore, tot așa risipitoare
 De săruturi, câte-mi spune mie vorbe cârtitoare,
 N'o să scapi cu una două. Va s'o ții în opritori!

DESDEMONA

Ea? Dar nu prea spune multe...

IAGO.

Ba, prea multe une ori!
 Mai ales când mie 'mi place să adorm,— ei... vorba-i place.
 Numa 'n fața dumitale pare mută, dar se face.
 Chiar tăcând,— o vezi — cu mine ea și'n gând se ia la ceartă.

EMILIA.

N'ai avut de ce te plânge că te-am plictisit, mă iartă.

IAGO.

Dincolo de pragul casei, ași jură că sunteți mute
Dar acas' n'aveți o gură, n'aveți două — aveți sute !
Doar bătaia vă mai moae ! Soțul blând voi nu-l cinstiți
Ca pisica răsfățată sgâriați și miorlăiți,
Vă sculați de dimineață, să dați trebile uitării
Și v'apucă hărnicia după stinsul lumânării !

DESDEMONA.

O ! ce bârfitor !

IAGO.

Bârfire ? adevăr paradoxal ?
O femee nu lucrează decât stând orizontal !
De-a'n picioarele ? ea doarme, sau cel mult visează poate ;
Nu vibrează, nu trece !

EMILIA.

Nu m'ar încânta, bărbate,
Să-mi compui tu epitaful.

IAGO.

Tocmai de aceia vezi
Pregătește-te mai bine 'n urma mea să răposezi !

DESDEMONA.

Ce-ai aveà de zis de mine, de mi-ai face-un pangiric ?

IAGO.

Vai, nu-i genul meu acesta, sunt din fire prea satiric.

DESDEMONA.

Nu poți ști cu singuranță ; — să-ți cunoști un dar, e greu.
(nerăbdătoare) Dar trimisu-acela încă n'a venit ? — Ce dumnezeu !

IAGO.

Va veni !

DESDEMONA.

Sunt tristă, însă singură mi-'nșel măhnirea
 Și cu lucruri de nimica veselesc închipuirea !
 —Panegiricul meu Iago ! Să te văd în adevăr.

IAGO.

Mă gândesc' —dar gândul șade năclăit ca cleiu 'n păr.
 Trebuie să-l smulg cu creier, ca să-l scot din țeast'afară.
 Are crampe muza, totuși iat'o strofă bună oară :

— după o pauză —

*O femeie de-i frumoasă, e-o plăcere.
 Dar și-un pic de minte încă, i s'ar cere :
 Și anume-atâta lucru să priceapă
 Pe-a cui mână... ar fi bine să nu'ncapă !*

DESDEMONA.

Bun, acum să-mi spui ce-ar zice gustul tău de amator,
 De-o femeie care-i neagră, — și-are spirit mușcător.

IAGO.

Spiritul va fi podoaba ce-o să-i stee ca o salbă
 Dându-i o drăcească vrajă ce n'o are pielea albă ! —

DESDEMONA *Ironie.*

Prea frumos !

EMILIA.

Dar când frumoasa este proastă ?

IAGO.

*Frumoasă-proastă ? Cine spune, minte
 Sau poate este necunoscător :
 Căci cea frumoasă, — are atâta minte
 În cât, să-și toarne un moștenitor !*

DESDEMONA.

Astea-s glume

Ce se spun prin cărciumi poate, pentr'o anumită lume.

— Dar când proasta e urâtă, — ce elogiul i-ai ales?

IAGO.

*Nici o urâtă nu-i atât de proastă**Să n'afle la vecine o povață:**Căci cea frumoasă dacă face pozna,**Cât ai clipi din ochi, — urâta 'nvață!*

DESDEMONA.

E în gustul dumitale după câte am înțeles.

Prea i-arăți cu multă artă calitatea osebită.

A venit acum și rândul la femeia cea cinstă.

Asta, fie zis în treacăt drept răsplată nici nu vrea

Decât lauda că pune lacătul la gura rea. —

IAGO.

O femeie ce-i frumoasă, dar nu știe ce-i mândria

Care-și ține frâul limbii, când îi colcăie mânia,

Care-având belșug de-avere n'a știut plăcerea ce-i

Și de fruct oprit fugit-a, când putea să fie al ei,

Care'n clipele ofensei are'n mână răzbunarea

Dar jignirei îi răspunde cu tăcerea și uitarea,

O femeie-al cărui creier e atât de calculat

Că făina pe țărâțe nici odată n'a schimbat,

Care poate să gândească însă n'a știut nici când

Să-și întrebe și să afle sfântul inimei ei gând,

Iară când curtenitorii i se țin de poala rochii,

Nici visează, către dâșii să-și arunce'n treacăt ochii,

O femeie așa de rece dacă'n lumea asta e,

Jur pe legea mea că tare-i vrednică de ....

DESDEMONA.

ce? de ce?

IAGO.

Vrednică să fie doică, ori nevastă de crișmar
Să dea vitele la apă și să vadă de celar! —

DESDEMONA Emiliei.

Ce 'ncheiere strâmbă, șchioapă; când îi vrea să afli sfatul
Unui om cu minte, — fată, tu să nu-ți întrebă bărbatul. —
Ce zici Cassio? Moralistul nu-i așa că n'are frâu?

CASSIO.

Iago, e soldat, — morala-i, stă în spada dela brâu. —
Ca ostaș o să vă placă! N'are-aceiași aroganță.

IAGO.

*Cassio dă mâna Desdemonei, și se preumblă. Conversația începe
între dâșii pe șoptite; se opresc la oare care distanță. Emilia i-a
urmărit și se ține nu departe de dâșii. Roderigo stă de-o parte.*

IAGO observând pe Desdemona și Cassio, à parte.

Ii ia mâna, îi șoptește, — și cu câtă eleganță!
O! în ce subțire pânză, prinzi un flutur uriaș!
Hai, surâde-i, mergi nainte, cu cât ești mai dragălaș,
Și te guduri lângă dânsa, mi te prind ca musca' miere,
Dacă pentru-așa giumbușuri, ai ști, rangul tău că-ți pier, —
N'ai trimite 'n vânt să sboare așa calde sărutări.

(Cassio îi trimite pe vârful degetelor o sărutare reverențică).

N'ai lua aerul acesta de păpușe de serbări.

(Desdemona îi răspunde lui Cassio grațios cu o înclinare)

De minune! Ce căldură! Ce adâncă salutare.
Iarăși degetul la gură! Ți-l săruți!.. ce sărutare!

(cu furie)

O! de ce nu am puterea să ți-l schimb în roșu clește,
Ars în foc, să-ți stea pe buze! Iago știe când urește.

Se aud fanfare, Tare:

Maurul!

CASSIO cu bucurie.

Othello?

DESDEMONA cu elan

Haide să-l primim!

CASSIO.

S'apropiat!

*Intră Othello cu suita, Montano, numeroși ofițeri
Și pe al II-lea plan o mulțime veselă și însuflețită*

OTHELLO primind în brațe pe Desdemona.

O! viteaza mea iubită!

DESDEMONA (aninându-se de gâtul lui).

Drag Othello!

OTHELLO.

Sunt mirat

Dar e mare fericirea că te văd aici sosită
Innaintea mea! O dulce bucurie neclintită!
Dacă'n urma vijeliei, ceasuri pașnice ne vin
Sufle crivățul, trezească moartea chiar, te-aștept senin!
Munți de apă cât Olimpul urce barca mea de brad
Și din culmile tăriei prăbușească-se în iad,
Iată ora fericirii când aş vrea să mor, — să mor!
Simt atâta bucurie, încât ceas încântător
Nu mai cred să-mi dee soarta! În prezent e fericirea!
Măine, mâine, cine știe!

DESDEMONA

Nu, nu, nu! Vezi tu? iubirea
Are'n ea ne istovite, ca un Phoenix, mii puteri,
Birue voința soartei, crește azi mai viu ca eri
Pas în pas cu fericirea! O secundă de-am trăi
Peste marginea iubirei,—Cerul s'ar împotrivi.

OTHELLO.

Dumnezeu să te audă !

(contemplînd-o cu adorație :)

În asemeni ceasuri sfinte

Ți-ași vorbi, dar bucuria mă sugrumă, n'am cuvinte !

(o sărutare)

Ah, sărutul ăsta dulce cum e fructul după ploi,
— Încă unul ! — fie singur măr de ceartă între noi.

IAGO a parte scrișnind.

Sunteți voi în armonie ! Dar tiptil, pe furișate
Voi slăbi șurupul coardei, și vă jur, dezacordate
Vor fi cânturile voastre !

OTHELLO.

Să pornim către palat.
Dragii mei, o veste bună ! Flota turcă s'a 'necat.
Isprăvit-s'a războiul ! Cum mai merg cu sănătatea
Bunii, vechii mei prieteni ? O să vezi tu cum cetatea
O să te primească dragă ! Eu am fost aici iubit
Dar... tot vrute și nevrute vântur și, — tot n'am sfârșit !
Sunt nebun de bucurie, Desdemona ! — Iago du-te,
Rogu-te, în port : bagajul s'z-l debarce cât mai iute.
Să-mi trimeți în astă seară pe pilot ; e un viteaz,
Vreau să-l răsplătesc. Ca dânsul marinari mai greu vezi azi !
Inger păzitor al vieți-mi Desdemona mea iubită !
Cypru-i plin de nerăbdare ! Vino, fii bine venită !

Othello, Desdemona și toți din suita lor es. — Roderigo și Iago rămân în scenă. —

IAGO vine hotărât spre Roderigo

Mă găsești în port ; — se zice, chiar din omul nătărău
Om viteaz amorul face. — Să vedem din capul tău
Ce-o ești ? — Ia seama bine, Cassio în noapte asta
La Castel va fi de gardă. (cu sub înțelesuri)

Știi... Desdemona ! da, casta,
Sfânta ! e înnamorată după el, la nebunie :

RODERIGO.

Ea? Te 'nșeli! Oh, ce ideie ți-a trecut prin cap, și ție!

IAGO (cu semnul tăceri)

Pune degetul pe buze și ascultă ce-ți vorbesc.
Știi cu câtă înverșunare și cu ce amor orbesc
Ea se-aprise de Othello; pentru ce? a fost să cadă,
Pradă basmelor; nimicuri spuse din fanfarondă!
Dar se satură femeia în iubire cu povești?
Un naiv ar crede poate! A! sunt lanțuri mai firești
Mult mai trainice ca vorba! Ochiul ei cu sete cere
Ca să pască tinerețe, frăgezime!— Ce plăcere
O să aibă mâine-alături de un drac bătrân, urât?
Focul sângelui s'o stinge, va fi sloi numai decât.
Potolitele ei simțuri, ca din somn să se deștepte
Noi vigori către viață trebui-va să le 'ndrepte.
Nu le are pe acestea de cât nobila schînteie
Ce-o da rasa, frumusețea, gustul, anii ce femeia
Le găsește îmbinate, oglindite 'n ochi de foc...
Și, când soțul nu le are, ea le caută 'ntralt loc...
Deci, vazându-și rătăcirea în iluzia ei stinsă
Pentru maur o să simtă, iute-o silă ne învinsă.
Atunci glasul firei însăși din adânc îi va șopti,
Ce pereche să-și aleagă; și ce-i scris, se va 'mplini.
Acum judecă, acestea stabilite fiind bine,
— Căci urmarea cade 'n firea lucrurilor, dela sine —
Cine-i omul pus să prindă fericirea chiar, din sbor,
Când o inimă așteaptă, părăsită de amor?
Cassio! Cu dracu'n suflet, dar la chip, motan de treabă,
Cu purtări alese 'n formă, dar cu ghiara-ascunsă 'n labă.
În privirile-i piezișe, vițiul fumegă dospit,
Sunt văpăi nestăpânite dintr'un jar abia 'n velit.
Nimeni nu-i dibaci ca dinsul, — îl alegi dintre o sută.
L unecă subtil șopârla către ținta 'ntrevăzută.
Dacă'n aer nu plutește tainic ceas pentru păcat,
Ochii lui prilej creiază,—la femei când s'a uitat!

Pătimaș, frumos și tânăr, — iar când vrea, privire bravă —
 Ți se strecură în suflet ca să-ți picure otravă.
 Ânger, pentru cine-l vede surâzând ne întrerupt,
 Vițiu, pentru cine sapă adevărul dedesupt.
 Are ceea ce robește inimile feminine,
 Sprintenia dulce 'n vorbe și 'n mișcările-i feline.
 Ne-adormit e ca un Demon, și ca ciurma e de rău,
 În sfârșit complice-al Evei, și făcut pe placul său!

RODERIGO.

Cum vorbești! Dar ea-i un înger — când surâde îți oprește
 Îți ucide bănuiala chiar din clipa când mijeste!

IAGO.

Hm! candoarea-i o monedă — se falsifică ușor.
 O! așa ușor că falșul ese *mai* strălucitor!
 — Și-apoi, de-ar fi fost din fiire 'n adevăr o poamă bună,
 Crede-mă, că nu de maur s'ar fi 'ndrăgostit nebună.
 Nu-i virtute! Nu, e fructul care-așteaptă-a fi mușcat;
 Ai văzut mai adineauri cu ce gest nerușinat
 Își încolăcise mâna, strâns de mâna ce i-o întinse
 Cassio?

RODERIGO.

De politeță!

IAGO.

Nu! de pofta ce-o încinse.
 Ăsta-i primul pas pe drumul vinovatelor gândiri,
 E preludiul din preajma mult râvnitei fericiri!
 Buzele-și vorbeau atrase de-o chemare diavolească
 Gata 'n para sărutării aripa să-și mistuiască!
 Stricăciune Roderigo! — nu așa virtoșii par.
 Politeța e ocolul desfrânării, și e clar:
 Cine-o ia pe drumu-i merge până' la capăt; e îndemnul
 Mai puternic ca virtutea; el e rege, el dă semnul;

Și dorinți, zâmbiri, avansuri vin, ca gloatele 'n armată,
Și-o idee, — vag, abstractă, între sexe, — e 'n trupată!
Las pe mine să duc firul și-o să vezi că merge bine.
Doar nu te-am chemat de geaba din Veneția cu mine.
Fii de veghe 'n astă seară. Eu, lozinca am să-ți spun.
Cassio, nu te cunoște, iac'un lucru foarte bun.
Am să stau ascuns de-o parte. Tu să-i dai prilej de ceartă.
Să-i batjocorești de pildă disciplina lui deșartă,
Sau să te răstești la dînsul, — ori ce mijloc vei afla.
Doamne, lesne cearta 'ncepe. E mai greu a o 'nfrîna!

RODERIGO.

Bine, bine...

IAGO.

Să ști însă că e iute la mînie
Poate chiar să te lovească.... Tu provoacă-l; o să fie
Zarvă mare, se 'nțelege, și noi asta urmărim.
Eu asmut scandalul străzii. După ce îl potolim.
Cassio se va alege la sfârșit cu isgonirea.
Vei rămîne *singur*! Nimeni nu ți-o 'mpedică iubirea.
Drumul pîn la Desdemona, neted, liber ți-i deschis
Poți să faci realitate, din ce-a fost odată vis!
(bătându-l p. umeri)
Lasă-mă să-ți bat eu calea, mergi pe unde trag eu ața
Și să 'ntrebi apoi pe Iago, dacă nu-i plăcută viața!

RODERIGO încântat.

Am să caut tot prilejul, cât mai grabnic voi putea!

IAGO.

Du-te dar, și n'avea teamă, lasă-te în paza mea.
Vino de mă întâlnește peste-o oră în cetate.
Eu mă duc în port, am grije de bagaje debarcate.
În curînd...

RODERIGO.

La revedere (ese)

IAGO singur.

Cassio, fără 'ndoială

O iubește. — Dar la rându-i ea pe-Othello, nu-l înșeală?
Hm, nu-s sigur. Dar se poate s'onu-acesta 'ngădui.
Maurul,—nu pot să-l sufăr! Dar nu pot tăgădui
Că statornic, nobil, ager plin de o caldă duiosie,
Se prea poate Desdemonei, soț iubit și scump să-i fie.
O iubesc și eu, nu însă cu amorul lor trupesc.
Ci, ca meșterul unealta care-i trebui, o iubesc!
O iubesc să-mi satur dorul răsbunărilor ascunse
Căci îmi pare că Othello, și 'n alcovul meu pătrunse.
Bănuiala, e-o otravă corozivă, arde închis.
Nu pot liniștea să-mi aflu, pînă nu-l svîrlu în abis.
Până nu-i plătesc necinstea lui, cu dinte pentru dinte
Și-adulter pentru-adulteru-i. De nu pot s'o scot din minte,
Cel puțin să-l fierb pe maur—să mi-l chinue amar
O nălucă, o himeră să-l gonească în zadar!
Drojdia, nămolu-acesta ce-i la fundul ori și cărui:
Gelozia—voi trezi-o, fericirea lui s'o nărui.
Iar cât despre Roderigo, prostu cela 'ndrăgostit,
De-o putea să-și joace bine rolul ce i-am pregătit,
Prăbușit va fi atuncea Cassio, pentru vecie;
Pare-mi-se și acestui îi plătesc o datorie:
Cu tichia mea de noapte și el poate s'a culcat.
Il încondeez eu, lasă! nu rămân nerăsbunăt.
Il voi duce pe Othello pe-așa cale 'ntortochiată,
Încât o să-l văd cum singur va veni îndârjit odată
Tremurând, să-mi mulțumească, răsplătindu-mă din plin
C'am știut așa de bine să-l prefac..., într'un asin.
O să-i tulbur pacea minții; peste flacăra gândirii
Suflu vântul nebuniei, spulber urmele iubirii...
Planul meu se mișcă încă dibuind nelămurit,
Dar când ceasul faptei sună, ce-a fost vag, s'a limpezit.

SCENA II-a

O stradă. — Intră un *Crainic* ținând o proclamațiune. —
Poporul îl urmează.

CRAINICUL.

Othello Domnul nostru dă tuturor de veste
Să luminați cetatea... Pe-a turnurilor creste,
La porți, la uși, la geamuri veți anina lumini.
S'or bucura de danțuri, creștine și creștini
Așa cum se cuvine în zi de sărbătoare,
Căci flota Otomană pierită e 'n vultoare
De vânturi biciuită în asprele furtuni.
Vă bucurați cu toții de-a cerului minuni.
Războiul incetează! Iar generalul vra
Odată să serbeze cu voi, — și nunta sa.
Deschis îi e palatul ori cărui din mulțime
Și masă pentru fețe înalte și prostime,
De la apus de soare și pân'l-al nopții miez.
Rugămu-ne cu toți la cer cu-acelaș crez,
Ca Dumnezeu să 'ntindă de-asupra-i darul său
Pe Cipru și pe maur să-i apere de rău.

(ese urmat de aclamații).

SCENA III

O sală în castel. — Intră *Othello*, *Desdemona*, *Cassio* și suita lor.

OTHELLO (lui *Cassio*).

Cassio, vei fi de gardă. — Vezi, a vinului tărie
Nu cum-va să-ți dea prilejul ca să uiți de datorie.
Cumpătarea e-o poruncă pentru-ostașul înțelept.

CASSIO.

Iago a primit din parte-mi deslușiri. Dar mă îndrept,
Insu-mi eu spre corpul gărzei, să văd cine sunt de pază.

OTHELLO.

Bine, deși Iago are ochiul ager și veghează,
Nu e rău să treci pe acolo. Bun rămas. În zori de zi
Nu uita să vii la mine, am ceva a-ți porunci

(Încet Desdemonei).

Să intrăm iubito — vino. Datoria împlinită
De la tine-aștept acum și răsplata fericită. —
Cassio, rămâi cu bine....

(Es Othelo, Desdemona și suita. Intră Iago printr-o parte opusă).

CASSIO întinzându-i mâna.

Ai sosit la vreme; hai,
Facem drumul împreună pân la corpul gărzi; — vrei?

IAGO.

Nici o grabă! am eu grije de aceasta, ceasu-i zece.
Iar de slujbă n'are vreme generalul. El petrece.
El așteaptă Desdemona, fericitul! Uite, eu
L'ași invidiă acumă chiar de-ași fi un semi-zeu.

CASSIO.

Da, îl farmecă; — îmi pare, e-o comoară de soție!

IAGO rânjind.

Ca s'o 'nlănțuiască astfel maurul vr'un farmec știe.

CASSIO.

Sfiiciunea unui înger e în ochii ei plecați.

IAGO.

Dar când îi ridică, par' că sunt doi draci împelițați..

CASSIO.

O! te 'nșeli; privirea-i dulce, este-o poezie 'ntreagă!

IACO.

Gura ei ce gingaș trebui să șoptească vorba «dragă!»

CASSIO.

Ca să nu lungim povestea, — e ceva desăvârșit.

IAGO.

Hotărât, — petreacă 'n tihnă în alcovul tăinuit,
Dar și eu locotenente am un vin, — știi cum? — văpae!
Trei prieteni pe sprânceană, sunt alături, în odae.
Bucuroși ar vrea să 'nchine pentru negrul general.
Ce zici?

CASSIO.

Nu acum! Iago aş-ajunge într'un hal!
Am băut o cupă numai, şi-abia capul mi-l pot ține;
Alt mijloc de înfrățire de-ai găsi, ar fi mai bine.

IAGO.

La o zi de chef ca asta, câte glume nu se'n scap....
(Il imbie) Un pahar! — voi bea eu restul, de ți s'o urcă la cap.

CASSIO

Prea e tare.

IAGO.

Haide, haide, — doar e zi de sărbătoare.
Și prietenii ne-așteaptă, ne poftesc...

CASSIO.

Și unde-s oare?

IAGO.

La doi pași.. Te rog, vezi chiamă-i...

CASSIO.

Haide, de, să-ți fac pe plac
Și-asta numai pentru tine... dar presimt, fac rău ce fac. (ese).

IAGO singur.

De-o mai beă vre-o trei pahare peste câte-a mai băut
O să-mi fie foarte lesne, la gâlceavă să-l asmut.
Amețit de-amor, Roderigo, încă de la ora șase
Beă în cinstea Desdemonei din carafe pline, rase!
Am mai pus cu el de gardă vre-o trei sdraveni Ciprioți
După ce cu vin de cipru bun, i-am îmbătat pe toți.
Sunt de cei ce din nimica țandăra le sare, mușcă,
Gata-a-ți cere socoteală se aprind ca praf de pușcă.
Nu-mi rămâne-acuma alta, de cât buzna să împing
Peste bețivani pe Cassio, — și-atunci, planul mi-l ating!
Lesne-l fac să cadă 'n cursă amețit ca 'ntr'o vultoare.
O! pe legea mea, scula-voi toată insula'n picioare!
Uite-i vin! (frecându-și mâinile :)

De-acuma Iago, pune-ți pânda pe catarg
Barca ta e deslegată, vântu-o suflă către larg! —

(Intră Cassio cu Montano și alți ofițeri)

CASSIO (cu necaz).

Mi-ai dat vin, și cu de-asila am băut, — ticăloșie!

MONTANO.

Un pahar, — și pentru asta te încrunți ca'n tragedie!

IAGO (cântă)

*Sunați din pahare sunați!
In juru-mi vă strângeți soldați.
Viața ni-i scurtă băeți:
Ca mâine zăcea-vom prin șanț.
Copii, să întindem un danț.
In timpuri de pace să beți!
Sunați din pahare! sunați
Și beți pentru bieții soldați. —
Vin!*

CAISSO

Frumos !

IAGO.

Din Englitera cântecul l-am învățat.
Și-Olandezul, și Danezul, Nemții chiar, s'au lăudat
Că'n beție sunt întâii,—beau; dar *fala* doar o poartă.
O! beția-adevărată, la Englezi s'o vezi la toartă!
(str'gă) Turnați vin . . . . . (un fecior toarnă).

CASSIO gustând

Și zi, Englezul bea vin vechiu cum beau eu must?

IAGO.

Când Danezul e sub masă, el abia i-a dat de gust
Iar când neamțul pierde pipa și se'mpiedică la limbă,
Un Englez abia începe: cupă după cupă schimbă.
Vesel cântă, toarnă iarăș fericit și inspirat,
Când alătura de dânsul Olandezul zace lat.

CASSIO amejit.

Beau în cinstea lui Othelo . . . . .

IAGO.

Ascultați un cântec iară:

*Erà cuminte regele Ștefan
Nu risipea la bani, cum fac coconii.
Cârpeà adesea singur pantalonii.
La croitor, nu cheltuià un ban!
Dar brav erà, bogat, aveà castel;
Tu n'ai nimic, — căci leafa-ți dai pe-o haină
A! vezi, mândria este marea taină
Ce dă tichii de aur, — unui chel!*

Haide, toarnă !

CASSIO

Și-ăsta-mi place.

IAGO.

Vrai să-l spun a doua oară?

CASSIO cu desăvârşire beat, şi vrând să pară grav.

Să vorbim pe şleau, ce facem e curat ticăloşie
 E nevrednic de un nobil! Iago-ascultă ce-ţi spun ție:
 Dumnezeu de sus ne vede, şi ne judecă,—să ştii!
 Mântue pe bun, şi'nfundă p'al de face nebunii.

IAGO.

Ai vorbit ca'n evanghelii!

CASSIO.

Făr's'aduc cuiva jignire,
 Dar eu sunt curat la suflet şi-o să aflu mântuire.

IAGO

Şi eu raiul cuceri-voi tot ca tine.

CASSIO.

Şi tu? Stai!

Hm.... locotenentul trebuie mai întâi să intre 'n rai,
 Ş' apoi sublocotenentul (ameninţându-l cu degetul).

Ispăşeşte-ţi din pacate!

(căutând să se lumineze).

Dar când bem acî cu toţi, slujba cine-o face, frate?

Hai la slujbă! Merg cu bine? Nu-i aşa că nu sunt beat?

(privindu-şi mâinile)

Uite dreapta, uite stînga.... Nu!....să ştii, sunt bun băiat

Calc reglementar!

TOŢI

Fireşte.

CASSIO.

Şi vorbesc cu şir.

TOTI.

Firește.

CASSIO.

Am băut nițel, dar nu m'am cherchelit.

TOTI asigurător.

Doamne ferește!

MONTANO către toți ofițerii.

Pe terasă sus cu toții, Schimbăm garda. —

IAGO arătând în urma lui Cassio.

L'ai văzut?

E bețiv, dar de *elită*, nu-i un om de rând pierdut.
Ar putea să fie-un Cezar, — însă bea. Și asta-l strică.
După cum la equinoxuri ziua-i tot atât de mică,
Lângă noapte, — așa vițiul și virtutea-l stăpânesc,
Rând pe rând de o potrivă! Și încrederea cea mare
Ce-i dă maurul, mi-e teamă să nu i fie spre pierzare.
Mai cu seamă'n vremea nopții, o beție ca a lui
Nu-i o pază tocmai bună, ca nădejdea'n el s'o pui.

MONTANO.

Bea din patimă, ori numai când prilejul îl împinge?

IAGO.

Sufere de insomnie. Ca să doarmă, bea de stinge.

MONTANO.

Generalul, știe-aceasta? — De nu știe, nu'țeleg
Pentru ce i s'ar ascunde ce cunoaște târgu'ntreg!
Sau locotenentul are poate însușiri de acele
Cari fac să i se erte însăși patimile-i rele!...
Noi, să-i spunem mâine verde, și-om vedea...

Intră Roderigo.

IAGO (vorbindu-i a parte).

Să mi te 'ntorci.

După Cassio; e-afară... Sunt beți toți ca niște porci.

(Roderigo ese)

MONTANO lui Iago.

Despre partea lui Othello, nu ar fi de loc cuminte
Unui pățimaș să-i lase slujba și de-aci 'nainte
Postul ăsta este cheia insulei; și el nu-mi place.
Dacă i-ași vorbi chiar mâine lui Othello? ce zici?

IAGO cu ipocrizie.

Drace,

Drept să-ți spun, eu nu m'amestesc, și-apoi Cassio, mi-e drag.

(un țipăt de afară).

Ajutor! săriți!

(Roderigo aleargă urmărît de Cassio furios).

CASSIO.

A! stăi tu, derbedeu fără rușine.

MONTANO.

Ce faci?

CASSIO (cu ochii pe Roderigo)

De la cine tocmai să 'nvăț eu ce se cuvine!

De-ți închipui, secătură, că voi sta să te ascult,

Mai așteaptă, și te-asigur n'o s'aștepți așa de mult.

Te-oi pisălogi, băete, ca p'un strugure sub teascuri

Și 'ntr'o sticlă te-o închide....

RODERIGO.

A sărit scânteia 'n vreascuri!

CASSIO.

Nu-ți mai tace moara ceea?

MONTANO.

Lasă-l, nu-l mai îndârji...

(Cassio lovește pe Roderigo).

Stăpânește-te ce dracu, fii cu minte

CASSIO.

Piei d'aci,

Sau te taiu,

MONTANO.

Ești beat.

CASSIO (furios se uită drept în ochi lui, Montano, și apoi zice:)

In gardă (încrucișează spada cu Montano).

(Intră Roderigo).

IAGO (aparte lui Roderigo).

Dute-afară, dă alarma

Trage clopotele, urlă

(Roderigo ese, Iago l-a însoțit, apoi se întoarce și plin de jale dar fără să despartă pe cei în căerați)

Ah, lăsați prieteni larma.

Ce-o să zică 'ntreg orașul de asemenea cruzimi?

Doamne, Cassio, Monseigneur, floarea unei nobilimi,

Să dea pilde de acestea, să se ia așa la harță

(Către ceilalți).

Dar strigați să vie frate cineva, ca să-i despartă.

(Clopotele sună) Na! atât lipsea acuma, trag și clopote 'n oraș,

O să vie toată lumea, ah, ce lucru buclucaș!

(Cassio și Montano se bat, Cassio rănește pe Montano, care șovăiește. Intră Othello, urmat de suita sa.

OTHELLO

Ce-i aicea?

MONTANO (lui Cassio).

Moarte ție! Ți se 'ncheie astăzi soarta.

(primește iar o lovitură)

Sunt lovit, îmi curge sânge

OTHELLO.

Ci sfârșiți odată cearta!

IAGO.

(trecând prin fața lui Othello ca să-l observe).

Pentru Dumnezeu Montano, Cassio dar ați orbit?

OTHELLO.

Stați! jos armele! tăcere, generalul a vorbit!

Ce-i destrăbălarea-aceasta? Nici nainte-mi n'aveți frâu?

Pentru ori și ce nimicuri scoateți spada de la brâu?

Sunteți turci voi, sau ce sunteți? N'aveți lege? Nici păgânii

Nu se ceartă-așa 'ntre dâșii! Vă mușcați mai rău ca câinii.

Unul dintre voi nu miște! Și să știți, cine-o 'ndrăznî

Ori și cine-ar fi acela, spada mea îl va trăsni!

(Clopotele se aud din nou).

(servitorilor)

Spuneți să 'nceteze-odată, clopotele-asurzitoare

Toată insula-adormită o s'o scoale în picioare!

[doi servitori es]

Haide, care-i vinovatul? Iago, tu vei spune drept.

Nu vei părtini pe nimeni. Cum s'a petrecut? Aștept!

IAGO.

Nu știu zău. Erau prietini. Iși vorbeau destul de dulce,

Liniștiți ca soții seara când sunt gata să se culce.

Și de-odată par'că dracul i-a orbit, îi vād trufași,

Spedele își trag din teacă, și se 'ncaeră vrăjmași!

Cum? de unde? Inceputul astei certe, din ce-a fost?

Ori și cât mi-ași bate capul, n'ași putea să-i dau de rost.

A! de cât veneam aicea, ca să vād așa rușine,

Intr'o luptă glorioasă rămâneam olog mai bine!,

OTFELLO (sever lui Cassio).

Să ajungi în halul ăsta!

CASSIO (desmeț și amărât).

Cer eratare, ah căința

Mi-e adâncă... să mă apăr nici nu cerc.

OTHELLO cu bunăvoință lui Montano.

Dar tu? ființa

Cea mai blândă, cea mai dreaptă, lăudat, cinstit de toți
Pentru firea ta aleasă, mândră, rece, cum de poți
Să uiți numele și vaza ce ți-a dat a tale fapte,
Ca să te scobori la treapta de scandalagiu de noapte?
Pentru ce? Ce-a fost aicea?

MONTANO.

General?, sunt atins.

Ași vorbi mai mult, dar glasul o să-mi fie tot mai stins.
Intrebați pe Iago însă, adevărul *el* să-l spue,
Nici o faptă de nevrednic, ce-am făcut aice nu e.
Numai dacă nu e poate cumva lucru 'njositor,
Ca în propria ta cinste să te faci apărător,
Să respingi cu feru 'n mână și să speli orice rușine,
Când cu brațul și ocara dușmani tabără pe tine!

OTHELLO (lui Cassio și Montano).

A! pe legea mea, mânia simt că-mi furnică prin trup
Adevărul se 'ncâlcește și vreau sforile-i să rup. —
Nu e vina mea, ci-a voastră, dacă recea judecată
Va fi tulbure, pripită, — când pedeapsa va fi dată!
Cugetați vă rog mai bine... numai brațul să-l ridic,
Și din voi, pe cine cade, nu va rămâne nimic.
O dezordine ca asta, nu-i din cele ce se iartă.
Să sfârșim odată! Cine-i vinovat aici de, ceartă?
Ori și cine-ar fi acela, însuși frate-meu de-ar fi,
De la mine — jur pe cinstea-mea de ostaș îl voi goni.
Cum? aci, chiar într'o piață de războiu, într'o cetate
Unde'n ușa fiecărui, grija de navală bate,
Unde-abia acum mijește așteptatul păcei rod,
Tocma-aci să izbucnească un scandal așa nerod?
Sala corpului de gardă, e loc sfânt, altar; — se poate
Un soldat s'o necinstească? — Iago, tu răspunzi de toate.
Cine a'nceput?

MONTANO apucând de braț pe Iago.

'Naintea adevărului nu fug.

De-l trunchezi, sau umfli-anume numai din prieteșug,
Ostaș *nu* ești.

IAGO rece.

Nu mă strânge (tare) limba cineva să-mi taie,
Dar să zic vr'un rău de Cassio, nu pot. Firea mea așa e;
Nu-i nevoie să-l acoper, ci pe față voi vorbi.
Adevărul spus,—pe dânsul nici nu-l poate păgubi.
Iată totul, generale, fără nici o ocolire.
Cu Montano înădisem o banală convorbire.
Când, un om dă ușa 'n lături, țipă, strigă ajutor.
Cassio, năvală 'n urmă-i și cu ochiu fulgerător
Se repede, scoate spada gata gata să-l străpungă,
Dar Montano-i tae calea,—și-l oprește, să-l ajungă;
Prigonitul prinde clipa și pe ușa: buzn'afar.
Eu, temându-mă că glasul spăimântatului fugar
Să nu sperie orașul, căci nu contenea să urle
— Incepuse să se tragă pân'și clopotele 'n turle, —
Es afar dar el perise. — Când aud isbind turbat
Zângăniurile de săbii a doi oameni ce se bat.
Cassio, svârlea în aer chiote, ocări, sudalme,
El, ce-a fost stăpân odată peste simțurile-i calme!
Când intrai, — o 'nverșunare! parcă-i atățase dracul:
Unul trage cu nădejde, celălalt respinge atacul.
Scăpărau din spede fulgeri, lupta lor eră în toi.
De altminteri o văzurăți: tocm'atunci intrarăți voi.
Ce s'adaug? asta-i totul, omu-i om. Ușor greșește
Cel mai înțelept adesea la necaz o ia prosteste.
Deși Cassio rănit-a un amic, ce-i drept ușor,
— Omu 'n furie isbește chiar p'un binefăcător —
Dar fugarul e de vină. A spus el vre-o vorbă tare
De-a făcut să-și iasă Cassio din cumintea lui răbdare.

OTHELLO.

Văd eu bine Iago ce e! Ca amic adevărat,
Vrei pe Cassio să-l aperi, și e greu să-l scoți curat.
Cassio mi-ești drag. Dar află că de astăzi înaintea
Slujba ta pe lângă mine a năcetă. Invață minte
(către ceilalți) Fie care iee pildă cum pe el să fie domn,
(către Desdemona ce intră)
Ia priviți: de gura voastră s'a trezit și ea din somn.

DESDEMONA lui Othello.

Ce s'a petrecut aici?

OTHELLO.

Totul s'a sfârșit cu bine.
Draga mea să ne întorcem.

(lui Montano) Monsenior pentru tine

Aș voi să fiu eu însumi medicul îngrijitor.

Vei fi oaspele meu dară.. te voi vindeca ușor

(către ofițeri) Sprijiniți-l și luați-l. —

(Montano se înclină. Doi ofițeri îl duc sprijinindu-l)

(către Iago) Dă o raită prin cetate

Și aibi grije, liniștește sufletele turburate.

(către Desdemona)

Desdemona, așa-i viața de soldat! Abia te culci

Și la zgomotele luptei te trezești din visuri dulci!

(Toți es, afară de Iago și de Cassio).

IAGO.

Ești rănit cum-va?

CASSIO.

Da Iago, și așa de tare încă!

Nu, nu-i chip de lecuire pentru rana mea adâncă!

IAGO.

Oh! De-așa nefericire te păzească cel de sus!

CASSIO cu desnađejde.

Cinstea, fama mea în lume, numele meu bun s'a dus!
 Tot ce-aveam mai bun în minte, partea de Dumnezeuire,
 Am mânjit-o, sugrumat-o, am călcat-o cu orbire!
 Am pierdut ce-i viu în mine și-am rămas cu ce e mort
 Sunt un hoit iubite Iago, trupu-abià abià mi-l port.
 Cinstea, vaza mea e moartă!

IAGO.

Asta ți-este toată frica?

Nu te prăpădi cu firea dragă, n'ai pierduț nimica.
 Vaza e-o podoabă falsă; n'are carne, nu te doare.
 O câștigi fără s'o meriți și-o pierzi fără dezonoare.
 Cinstea e o floare 'n suflet și te 'mbată; n'o pierzi nu,
 Câtă vreme cu tărie ești convins c'o meriți tu.
 Ia să ne gândim mai bine; hotărârea ce te-atinse
 Crezi că-i una din acele piedici grele, ne învinse?
 Știu eu leacul să fii iarăș îndrăgit precum ai fost.
 De-a fost aspru, nu-i din ură: din al disciplinei rost.
 Când te-a pedepsit țintit-a să dea pildă cu folos:
 — Bați un servitor de treabă să 'ngrozești un ticălos. —
 Cere-i mâine-audiență, roagă-l, maurul te iartă!

CASSIO.

Când eu cer mai mult disprețul, ruga mea o simt deșartă
 Înșela-voi așteptarea celui mai iubit ostaș,
 Să mă vază mâine poimâni iar căzut și pățimas?
 Indrugând verzi și uscate grav c'un aer caraghios!
 A fi beat! O ce cădere! Nu e treaptă mai pre jos.
 Să te cerți cu felinare, să ajungi în tristul hal
 În cât mintea ta, să cază tot pe un rând c'un papagal.
 Ochi-ți rătăciți s'alerge pe pereți, dup'o nălucă,
 Plin de vin și puhav, mintea risipită și năucă,
 O tu spirit al beției, de n'ai nume cunoscut,
 Trebuie să fii un diavol, căci te-apropii ne-văzut....

IAGO.

Cine este omul acela după care alergai?
Ce ocară îți făcuse?

CASSIO.

Nu mai știu nimica, vai!

IAGO

He! să fie cu putință?

CASSIO

Parcă mi-ași aduce-amint
Numai cearta.... dar pricina? Nu știu zău ce-a fost nainte!
Oh! când cugeți că sunt oameni ce pe gură își strecoară
Un dușman ce fură mintea și mândria le omoară,
Că suntem în stare veseli, cu orbiri, avânt, cu foc,
Cu deliciul voluptății unui porc într'un băltoc,
Să ne tăvălim pe hoitul judecății ciopârțite,
Liberi, fericiți că 'n fine bestia pe om înghite!

IAGO.

Cum de ți-ai venit acum așa repede 'n simțiri?

CASSIO.

Diavolul beției are ironii ades subțiri.
Pleacă, dar îți lasă 'n locui Furia,—mai miare tartor.
Astfel că o slăbiciune servă alteia de martor.
La olaltă amândouă mă 'nvățară și pe mine,
Cum se capătă desprețul și se cade 'ntr'o rușine!

IAGO.

Ești un moralist prea aspru. Dar firește, nu zic ba,
Ar fi fost mai bine dacă pozna nu se întâmplă
Chiar în Cipru 'n sala asta și la oră-asa târzie!
Dar e fapt. Un om cu minte, un folos să tragă știe.

CASSIO.

Să-i cer locul? eu, «*bețivul?*» Dacă astfel m'ar numi,
 Mii de guri să am ca hidra, și din toate-ași amuți!
 Să fii om pân'adineauri să ajungi apoi un prost
 Și la urma urmei vită; mai am eu pe lume rost?
 Blestemat să fie vinul! a! în funduri de pahar
 Stă rânjind ascuns un diavol ce șoptește: toarnă iar!

IAGO.

Haide haide, calomnie! diavol minunat e vinul,
 Pentru cine știe bine, sfat să-i ceară la tot chinul.
 Nu-l vorbi de rău, amice..Dragul meu mi'nchipuesc,
 Că nu te 'ndoești de mine..cred că știi cât te iubesc.

CASSIO.

Am avut împrejurarea să m'asigur.

cu o nouă exploziune de durere.

beat, beat eu!

IAGO.

Ne greșim câte odată c'un pahar, — ce Dumnezeu!
 Vreau să-ți dau un sfat... Ei află că avem un general:
 Desdemonă, — nu Othello, și e foarte natural
 Voia lui, își are cârma'n voia ei... Oh! o iubește
 În genuchi îi stă, — o pierde din priviri copilărește.
 Darurile ei de suflet, frumusețea-i, — îl subjugă.
 Mergi la ea, și hotărăște-o. Fii plictisitor în rugă.
 Pune-o ca să-ți ceară locul. Când cerut-a ea ceva,
 Și-a lui fire generosă, să nu-i poată totul da?
 Ea-i o inimă deschisă, dulce, așa 'ndatoritoare
 Face tot cu voe bună, în cât crede că-i datoare
 Din principiu chiar, să facă peste cât i s'a cerut
 Și-o virtute-i pare vițiu dacă nu se schimbă'n scut!
 Lanțul ruptei amicitii ea va ști din nou să-l lege,
 Tot ce-a desfăcut bărbatul, o femeie poate drege.
 Rămășag îmi pui averea pe-o para, — și nu sunt prost—
 Dragostea 'ntre voi s'o strânge și mai viu de cum a fost!

CASSIO.

Sfatul tău e bun.

IAGO.

Fiindcă l-a dictat prieteşugul;

La nevoi, bunăvoinţa îşi arată meşteşugul.

CASSIO.

Sunt încredinţat. Voi cere mâine nobilei femei

Să-mi ia cauza pierdută azi, sub ocrotirea ei.

Dacă cererea-i respinsă, atunci totul e pierdut.

IAGO.

N'ai să pierzi. Priveşte-ţi soarta drept în ochi, nu abătut!

E târziu, mă duc acum să fac rondul. Bună seara.

CASSIO (lundu-i mâinile cu entuziasm)

Drag prieten!

SCENA XV.

IAGO singur.

Cine oare mi-ar putea aduce-ocara

Că's viclean, — de cântăreşte sfatul care-l dau așa

Gratuit, cinstit, anume nemerit a'nduioşă

Pe Othelo, — căci fireşte e o mare dibăcie

Desdemonei să-i ceri sprijin. Ți-l dă cu mărinimie!

Ea e darnică la suflet cum sunt forțele firești

Apa, vântul, focul, — astfel de ușor o mânuești.

Desdemona, poate tocmai ca o zână în iubire

Lui Othelo să i înfrângă cea mai dârje'mpotrivire.

Pentru ea, ar fi în stare el să-și vândă-al legei crez,

De pecetele credinței s'ar lipsi, și de botez!

Sfânta cuminicătură ar svârli-o de i-ar cere.

Dragostea de are-o lege, e caprițiul de muere.

I se va supune leul, o! aceasta-i hotărît!

Așa rob l-a prins femea în descântece, — în cât

Fără luptă, făr' să-i pară rău de libertatea dusă
I s'a dat întreg, cu toată bucuria lui nespusă!
Am eu aerul acuma că's unealta lui Satan
Când lui Cassio-i fac bine? Intru'cât sunt eu viclean?
A! când iadul plăsmuește în ascuns, o neagră taină,
El o îmbracă'ntotdeauna într'a îngerilor haină.
Deci pe când la Desdemona Cassio va cere milă,
De restriștea lui s'o frânge blându-i suflet de copilă.
Iar pe când neștiutoare o să-l aperi cu foc,
Eu strecor un gând în Maur ce încet și-o face loc;
Gând amar în dosul cărui, apărarea ei curată
O să-i pară lui urzire de femeie vinovată.
De-o fi ruga ei fierbinte, cu atât mai mult cuvânt
El încrederea-i va pierde, în cât mintea lui orbită
Totma 'n cinstea ei vedea-va o momeală iscusită.
Însăși nevinovăția-i, e un laț ce-l lasă întins,
Bunătaea ei, e mierea unde prada voi fi prins!

(Roderigo intră)

IAGO.

Tu?

RODERIGO.

Copoi făcuși din mine, însă nu să-mi dai vânatul!
Ci în haita tuturoră să m'aleg doar cu lătratul!
A! să fiu tot tras pe sfoară, drept să-ți spun m'am plictisit
Iată-mă fără parale și bătut, și huiduit,
Ne avînd mai bun alt lucru de făcut, de cât doar drumul
Spre Veneția, acasă! Deci alesu-m'am cu fumul
Cu averea prăpădită, dar cu-un dram de minte 'n cap:
Ah! Păcatele streine, ispășesc ca bietul țap!

IAGO.

O! ce milă mi-i de aceia cari n'au un pic răbdare!
Oare simpla doctorie poate da vre-o vindecare,
Fie chiar la 'npunsătura cât de mic-a unui ghimp,
Dacă nu-i și alifia cerului ce-i zice *timp*?

N'avem farmece, ci mintea pusă'n muncă ne 'nteruptă.
Și-ajutor în cucerirea unui suflet, nu-i în luptă
Ca răbdarea; stai, așteaptă, vine ceasul potrivit;
Cassio te-a bătut, dar bine, spune cine-a biruit?
Deși 'n soare se desvoltă toate florile pe-o cracă,
Însă fructele acele mai curând o să se coacă,
De-au eșit întâi din muguri.—Vezi de răbdă împăcat.
Munca prescurtează timpul. Uite 'n zori s'a luminat.

(lumina crește 'n odaie).

Hai, întoarce-te acasă nu mai pierde vremea, du-te!
În curând afla-vei multe și din cele mai plăcute.

(Roderigo ese. Iago singur)

Două lucruri am de furcă: să conving femeiea mea
Pe Desdemona să'mbie pentru Cassio. Voi avea
Grija 'n urmă pe Othello să-l ascund de-oparte, și
La ceas bun, întrevederea lor, voi ști restălmăci.
Tocma 'n clipa îndoioasă când pe mâna ei ca neaua
Cassio pune sărutarea, — rece, mut, ridic perdeaua!
Asta-i drumul cel mai logic, și-l duc pân'la căpătâi,
O idee se slăbește dacă 'n faptă o amâi.

(Cortina).

D. NANU.

CLIPA PIERDUTĂ

---

*Dorm depărtatele culmi sub privirea
Fermecătoarelor stele ;
Brazilii, pe coaste, uimiți ascultă șoptirea
Apelor unui pârâu,—câci în ele,
Și-a intrupat pe vecie-a ei pravilă—firea :*

*„Fiece val alergând, se afundă
In nesfârșita genună;
Cade, se pierde de-apururi fiecă undă,
Numai ecou-i rămas mai răsună,
Unei chemări îndărăt parcă voind să răspundă“.*

*Astfel clipitele vieții se mână
Una pe alta într'una;
Fără repaos, a lumii palidă zână,
Moartea, — de-avalma, zorită le-adună,
Timpului tot năzuind ca să fie stăpână . . .*

*Clipă de clipă s'au dus, fără veste, iubită,
Anii dintâi ai iubirii :
Sfântă comoară în chip nebunesc irosită!
Unde-i avântul de-atunci? Unde văpaia privirii?
Ochiul acela e stins!—inima-i azi împetrită!*

*Zărilé'ntunece-se, răscolească-se marea :
Trece furtuna?
Valuri domoale se'ndeamnă unul pe altul ; și zarea
Limpede iarăși va fi ; arăta-se-va luna,
Privighitori ispitind să-și înceapă cântarea . . .*

*Singur, o suflate-al meu, te frământă în zădar
Nici încântarea dintăi,
Nici îngereasca-i lumină, cum ochiului fraged apar,—
Nu mai revin,—pustiit, tu rămâi!
Vremuri apuse îți fac ceasul de astăzi amar!...*

*Dorm depărtatele culmi sub sclipirea
Fermecătoarelor stele;
Brazilii, pe coaste, uimiți ascultând șopotirea
Apelor care tot curg, o îngână cu ele:
«Clipa pierdută — în veac n'o mai găsești nicăirea!»*

EUG. CIUCHI.

O GENEALOGIE

RĂSPUNS DOMNULUI N. IORGA

DE

C. KOGĂLNICEANU

Domnul N. Iorga a publicat o mică broșură, intitulată „*O genealogie a Basarabilor*” în care se ocupă de lucrarea mea *Tabloul Genealogic și cronologic al Basarabilor, Domni ai Țării Românești, 1310-1659*, și conchide că trebuia să lămuresc unele puncte altfel, să țin în seamă unele izvoare și să parăsesc unele procedări.

Țin să declar că în silința mea de a stabili în fine această genealogie și cronologie pe o bază cât se poate mai sigură, ori ce intenție — rectificând unele greșeli strecurate prin diferitele opere istorice ale învățatului nostru istoric — de a micșora câtuș de puțin marea valoare a însemnatelor sale opere, mi-a lipsit cu desăvârșire.

Repet, singurul meu scop a fost acela de a stabili adevărul.

Cu această declarație voi discuta, în mod obiectiv, dar fără sfială, punct cu punct, observațiunile și obiecțiunile ce-mi face domnul Iorga.

Incep cu ultima invinuire că sunt unele procedări care se cuvine a fi părăsite.

I. „Orice carte, — zice domnul Iorg (p. 4) — cu mai multe ediții, câștigă să fie întrebuințată în cea din urmă.

„Însă „*Istoria Românilor*” pentru școli scrisă de mine are «o a doua ediție încă din 1910. Cred că nu e drept ca «într’o sumedenie de lucruri d. Kogălniceanu, lăsând la o «parte această ediție, ori necunoscând-o, când putea s’o «cunoască așa de ușor, să aducă înainte tipăritura din 1908”.

În principiu domnul Iorga are dreptate și recunosc vina mea de a nu fi avut cunoștință — ceea ce trebuia să am-despre a doua ediție.

Dar în specie, în cazul de față, vina mea nu e gravă căci numai în *patru cazuri* m'am raportat la ediția din 1908. Dintre aceste patru cazuri — în două — ediția din 1910 are aceleași erori semnalate ca și ediția anterioară. Numai în două cazuri erorile din prima ediție au fost rectificate în a doua, și anume în loc de a pune greșit pe Radu I ca *fiu*, e pus bine ca *fratele* lui Vladislav I, și sfârșitul Domniei lui Mircea Ciobanul, pusă greșit la 1553, în a doua ediție e pus bine la 1554.

Al doilea: domnul Iorga mă învinuiește pe nedrept că l-aș acusa de o eroare ce n'a făcut; căci, dacă în ediția inscripției mormântului lui Pătrașcu cel Bun a pus anul greșit 1558, printr'o scădere greșită din anii de la Facerea Lumii în ani de la Hristos, în Hurmuzaki XI, a pus data exactă de 1557.

Acesta am pretins și eu și nimic mai mult că data din ediția inscripției mormântale este greșită și că cea exactă este cea adoptată și de domnul Iorga în Hurmuzaki, IX, prin urmare nu m'am făcut vinovat nici aci de vre'o procedare incorectă.

Al treilea: sunt învinuit (p. 5) că nu mi-aș fi dat osteneala de a-i fi urmărit intenția când susțin că ar fi pus greșit Domnia lui Mircea Ciobanul până la 1553, neînsemnând de loc domnia lui Radu Iliș, căci altfel ar fi „fost ușor unui spirit ascuțit“ ca al meu să descoper de ce nu l-a trecut între Domnii de drept, nu numai de fapt. Mărturisesc că mi-am dat foarte bine seama pentru ce domnul Iorga nu l-a trecut printre Domni, dar am fost și sunt de părere că domnul Iorga n'a avut dreptate să nu-l treacă pe Radu Iliș printre Domni pentru faptul că Turcii nu l-ar fi recunoscut ca atare. Dacă am admite această teorie despre recunoașterea obligatorie a Turcilor apoi pe mulți din Domnii noștri și din cei mai iluștri, nu am trebui să-i mai

considerăm ca atari. Dealmintrelea domnul Iorga trece printre Domni (Ist. Rom. ed. 2, p. 397) pe *Joldea*, deși acesta n'a domnit decât trei zile și prin urmare n'a avut timpul necesar spre a fi recunoscut de Turci;

Al patrulea: La pag. 6 domnul Iorga pretinde că în critică totdeauna trebuie să ții seamă și de toate izvoarele întrebuintate de predecesor și că astfel procedând aș fi înțeles de ce fixează în vara anului 1535 începutul Domniei lui Vlad Vintilă.

Departe de a critica pe domnul Iorga că a fixat începutul domniei în 1535, îl aprob, zicând că Vlad Vintilă s'a urcat în scaun la 1535, „cum a presupus Iorga, și cum se dovedește prin crîșovul din 30 August 1535 publicat de Ștefulescu în „Gorjul istoric și pitoresc“ Târgul-Jiu 1894, p. 397.

Al cincilea, domnul Iorga (p. 6) mă învinuiește că n'aș fi refăcut operația de judecată prin care a ajuns la părerea sa de n'a admis ca Domn pe Radu Călugărul. Am refăcut operația și mi-am dat foarte bine seama că nu l-a admis pe Radu ca Domn fiindcă el nu apare în socotelele de zi ale Brașovului, dar lipsa această din socoteli nu e o dovadă ca el să nu fi domnit și eu am dovedit cu alte argumente că părerea domnului Iorga nu era întemeiată și că Radu Călugărul a domnit.

Al șaselea, învinovățirea domnului Iorga că înainte de a prezenta publicului pe predecesor în toate scăderile sale, trebuie să fi urmărit tot ce a scris el în materie, este asemenea nejustificată de oare ce n'am lipsit a mă îndrepta în ceea ce-l privește, la lucrările sale „Pretendenții Domnești și Istoria armatei“ intru cât aceste lucrări se refereau la chestiunile discutate de mine.

Al șaptelea: Domnul Iorga (p. 7) susține că înainte de a îndrepta, trebuie să fii sigur că adversarul pe care ți l-ai ales nu spune același lucru ca și îndreptătorul și se întreabă „suntem ori ba de acord“ în privința anului zidirii Voditei? Răspund că nu suntem de acord. Eu susțin că

domnul Iorga pune greșit data zidirei mănăstirei Vodița la 1370, de oare ce ea în ori ce caz, pentru motivele arătate acolo, n'a putut fi zidită decât *după* sau *cel mai timpuriu în* 1375. Domnul Iorga pretinde că n'a fixat-o la 1370 ci s'a mărginit a pune, poate încă *prin anii 1370*, ceea ce ar însemna: 1370—1380: prin urmare admitea *posibilitatea zidirei și în 1370*. Eroare—ea n'a putut fi zidită decât în 1375 sau după 1375.

Tot în această ordine de idei Domnul Iorga mă învinuiește la pag. 8. că rău și fără cale susțin că a greșit afirmând că Anca ar fi fost soția lui Sracimir, raportându-mă la pagina 273 din volumul I al scrierii sale „Geschichte des Rumänischen Volkes” căci aci stă scris: Anca a fost soția lui Vucasin.

Recunosc că domnul Iorga are dreptate aci, dar *numai în aparență*, căci în realitate a comis greșala semnalată de mine. Iată explicațiunea. După teoria sa, dealmintrelea justă, un critic trebuie să se raporteze totdeauna la părerile emise de un autor în opera sa cea mai recentă.

De aceea în notițile mele însemnasem că, deși domnul Iorga în „Geschichte des Rumänischen Volkes” din 1908 la pagina 273 scrisese că Anca a fost soția lui Vucasin, în opera sa posterioară, din 1910; *Viața Femeilor din Trecutul Românesc*, la pagina 14, revenind asupra acestei păreri, înseamnă că „*Anca luase de soț pe Sracimir*”. Copiind notele mele am lăsat la o parte părerea anterioară a domnului Iorga din „Geschichte des Rumänischen Volkes” și m'am raportat numai la părerea din opera mai recentă citând însă din greșală pag. 273 din *Geschichte des Rumänischen Volkes* în loc de pagina 14 din „*Viața Femeilor și Trecutul Românesc*” unde susține, că „*Anca luase de soț pe Sracimir*”. Dealmintrelea și în altă operă a sa în „*Istoria Bisericii Românești*” vol. I, 1908 p. 32 domnul Iorga scrie că Țarul Sracimir a fost soțul unei surori catolice a lui Vlaicu

Tot atât de puțin justificată este ultima învinuire din

această categorie cum că rău și fără cale pretind că ar fi fixat sfârșitul Domniei lui Mihail I la 1420, căci la unul din locurile citate de mine ar scrie: „În 1419 Târcii au «pătruns în Țara-Românească în adevăr și au pus pe «Dan, dar luptele pentru tronul muntean cu Mihail și patronii săi Ungurii continuă».

Acest pasagiu se află în adevăr în „Studii și Documente“ III, pa. IX dar de oare ce această operă e din anul 1901 — tot după teoria domnului Iorga — am trebuit să mă raportez la părerea din operele sale posterioare: *Geschichte des Rumänischen Volkes* din 1905 și *Istoria Românilor* din 1908, unde fixează ca și în ediția a doua din 1910 p. 399, sfârșitul domniei la 1420.

Dealmintrele scopul meu principal în întocmirea tabloului genealogic și cronologic fiind acela de a pune capăt deosebirei și nepotrivirii din diferitele istorii și manuale istorice, spre a înlesni atât predarea istoriei de către profesori cât și studiul pentru elevi, bine înțeles că am avut în vedere mai cu seamă părerile emise în asemenea cărți și manuale și anume în cea ce privește pe domnul Iorga, operele sale *Geschichte des Rumänischen Volkes* și *Istoria Românilor* și nu acele răspândite prin diferitele și numeroasele sale opere.

Trec acum la obiecțiunile din a doua categorie, că unele puncte trebuiau lămurite altfel și anume: La pagina 9 domnul Iorga pretinde că ipoteza mea cum că lui Radu, tatăl lui Mircea cel Bătrân i s'ar fi zis „*Radu cel Bun*“ pe nemțește „*der Weise*“ adică cel înțelept, nu poate fi susținută. Pasagiul din cronicarul german Windecke pe care sprijin eu această ipoteză, scrie anume că „*Merzwendan*“ adică Mircea Voevod era fiul lui „*Paneratz der Weise*“ adică Radu cel înțelept. Domnul Iorga pretinde că acest pasagiu ar cuprinde numai „amintirea confusă a lui Basarab (*Pangratz*)-Vodă (*Weise-Weide*). Dacă în sus citatul pasagiu față de *Pangratz der Weise*, nu am avea *Merzweydan* am putea admite confuziune între *Weise* și *Weydan* dar aci se vede clar deosebirea între *Weydan* Voe-

vod și der *Weise*, cel Înțelept, atribuit sub care figurează *Pangratz* care nu e o amintire confusă a lui *Basarab*, ci desemnează mai de grabă pe Radu, de sigur o contracțiune din Banul Radu-Banrad.

La paginile 9 și 10 relativ la afirmațiunea mea că, Calinichia, soția lui Radu I, nu ar fi o principesa bizantină, după cum înseamnă domnul Iorga, ci fiica cneazului sârb Lazăr, domnul Iorga observă că s'ar putea admite, după cronica sârbească „*cum că Radu luase pe fata cneazului sârbesc „Lazăr, dacă ar fi siguranță că Radu din 1373 e același „cu Radu care poate să fi domnit între Vladislav și Dan.*”

Mărturisesc că nu pricep bine ceea ce vrea să zică domnul Iorga: dacă-ar fi siguranță că Radu din 1373 e același cu Radu care poate să fi domnit între Vladislav și Dan. Mai întâi de toate nu-mi dau seama de ce pune anul 1373. La acest an, *chiar* și după domnul Iorga domnea Vladislav, iară Radu n'a domnit decât deabea pe la 1383. Apoi n'a fost decât un singur Radu, la acea epocă, acela care a domnit între Vladislav și Dan, prin urmare dacă admiți că Radu a avut în căsătorie o fată a lui Lazăr, acest Radu nu poate fi decât același care a domnit între Vladislav și Dan, tatăl lui Mircea I cel Bătrân, și care, după toate probabilitățile, a domnit dela 1383—1384.

La pagina 12 discutând afirmațiunea mea, cum că au fost doi Domni cu numele de Dan, cari au domnit unul după alul, unul fiul lui Dan I și altul fiul lui Mircea I, domnul Iorga o califică de „*ipoteză foarte îndrăzneată*”.

Această ipoteză domnul Iorga, a emis-o cel dintâi în a sa „*Gershichte des Rumänischen Volkes*, atât în volumu I, la pagina 303, unde citim : „*Se știe cum că tânărul fiu al lui Mircea, al doilea născut Dan*” cât și în al doilea la pagina 529 Dan e trecut în lista Domnilor *ca frate cu predecesorul său Mihail I, fiul lui Mircea*.

Mărturisesc chiar că domnul Iorga este acela care mi-a inspirat ideea de a studia această chestie, ridicată prin ipoteza domniei sale, și a dovedi că, ipoteza această, emisă de Domnia sa, era întemeiată.

În adevăr pe baza unui act autentic, publicat—de domnul Bogdan (Documente și Regeste p. 23—24) Dan amintește pe *părintele său Mircea*, iară în crîsovul lui Dan din 10 Septembrie 1428, publicat de domnul Onciul în Convorbiri Literare XXXVI p. 700, el își zice anume fiul lui Mircea. Explicațiunea — la care mă trimite domnul Iorga (p. 13)— dată de domnul I. Bogdan în ediția a doua a actelor brașovene cuvîntului „*roditelea*” de „rudă în linie ascendentă” este arbitrară și nu poate fi sistinută. „Roditelea” după toți slaviștii desemnează numai pe „*părintele, tatăl*, și nimic altceva.

La pagina 14 domnul Iorga pretinde că silințele mele de a face din Laiotă și din Basarab cel Tânăr sau cel mic, zis Țepeluș, după domnul Iorga probabil fiul celui din tîiu, veri în al doilea, nu se sprijină pe nimic, fiind o ipoteză altoită pe altă „ipoteză, această din urmă neadmisibilă”

După cum am stabilit, părerea această din urmă, adică existența a doi Dani, nu e de loc neadmisibilă, ci din contra pe deplin dovedită. Iar aserțiunea domnului Iorga cum că Țepeluș ar fi probabil fiul lui Laiot, este neîntemeiată. Căci în starea în care se află azi această chestiune, care a fost atît de discutată, nu mai e admisibil de a susține această înrudire dintre acești doi Basarabi, Laiot zis Basarab cel Bătrîn și Basarab cel Tânăr. Prin documentul din 9 Septembrie 1478 (Xenopol, Lupta între Drăculești și Dănești, București 1907, p. 34) Basarab cel Tânăr pomenește pe tatăl său ca mort, pe cînd Laiot Basarab eră încă în viață la acea dată.

Existența a doi Dani fiind dovedită, asemenea și paternitatea lui Laiot Basarab în privința lui Basarab cel Tânăr fiind exclusă, cred că nimic nu se opune la înrudirea dintre ei stabilită de mine. Observ aci că domnul Iorga își atribuie pe nedrept că eu aș pretinde că ei ar fi „veri în al doilea”. Iată pasagiul în chestiune din lucrarea mea: „Basarab, fiul lui Dan III, fiul lui Mircea I, este dar *Basarab cel Bătrîn*, zis

Latot prin urmare văr în al doilea cu Basarab II, părintele lui Basarab cel Tânăr^a.

Aşa dar Basarab cel tânăr vine nepot de văr primar al lui Basarab cel Bătrân.

Nu e întemeiată nici obiecţiunea domnului Iorga (p. 15) cum că „discuţia asupra părintelui lui Vladislav-Vodă cade şi ea odată ce nu putem primi pe cei doi Dani“ Căci fiind dovedit că au fost doi Dani rezultă că ncape discuţiune asupra filiaţiunei lui Vladislav-Vodă şi cred că trebue admisă, pe baza dovezilor aduse de mine, părerea mea după care Vladislav a fost fiul lui Dan II, fiul lui Dan I, şi nu fiul lui Dan III, fiul lui Mircea cel Bătrân.

«Şi înmulţirea zadarnică, urmează domnul Iorga, a Domnilor cu numele de Vladislav n'are nici un fond. Rătăcirile domnului Nicolaescu nu puteau servi drept bază».

Mai întâi de toate, departe de a mă baza pe părerile domnului Nicolaescu, am arătat greşelele făcute de domnia sa în înmulţirea nedovedită a Vladislavilor, susţinând că au domnit doi Vladislavi unul după altul. Dar dacă am contestat, şi cu drept cuvânt, existenţa acestui Vladislav, admisă eronat de domnul Nicolaescu, am înmulţit, nu în mod zadarnic, ci bazat pe argumente numărul Vladislavilor cunoscuţi, prin necunoscutul până acum Vladislav III, a cărui existenţă rezultă din criseul nepotului său Vladislav IV din 12 Septembrie 1523, în care pomeneşte pe *strămoşul* său Vladislav adică Vladislav II de la 1448—1456, precum şi pe *moşul* sau *bunicul* său Vladislav a căruia domnie am pus-o ca cel mai probabil pe la anul 1474 şi care în şirul domnilor ar fi Vladislav III. Rămâne dar ca noile documente ce se vor mai descoperi să ne permită a fixa data domniei sale cu mai mare siguranţa, dar existenţa acestui Vladislav nu e o zadarnică înmulţire a Vladislavilor ci un fapt istoric cert.

Relativ la chestiunea lui Mircea, tratată de mine mai întâiu într'un memoriu presintat Academiei şi în care dovedeam pe deplin eroarea comisă de domnul I. Bogdan şi

în urmă și de domnul Iorga cum că Ștefan și Mircea dintr'o scrisoare brașovă publicată de cel dintâiu ar fi după părerea acestuia Ștefan cel mare, și un fiu fals al lui Vlad Dracul, domnul Iorga la pagina 15 îmi face cunoscut că, «într'o recenzie ce va apărea în curând domnul I. Bogdan, «pe baze paleografice, și sigilografice arată cât de neîntemeiată e părerea domnului Kogălniceanu că *Mircea pretendentul la tronul «Muntean sub Ștefan cel mare ar fi Mircea fiul lui «Mihnea de la începutul veacului al XVI-lea.*»

În adevăr, în memoriul meu despre care e vorba și pe care *Academia a refuzat să-l publice pe baza unui raport nefavorabil al domnului I Bogdan*, am arătat că părerea domniei sale, că Mircea ar fi fost un pretendent în timpul lui Ștefan cel Mare e eronată, dovedind că el era pretendent în timpul lui Ștefan cel Tânăr și că nu era un *fiu fals*, cum susține *fals* domnul I. Bogdan, al lui Vlad Dracu, nici al lui Mihnea cum îmi atribue domnul Iorga, *ci fiul lui Vlad Călugărul.*

Domnul I. Bogdan, fiind interesat în cauză, de oarece prin memoriul meu arătam greșelele comise de domnia sa, ar fi trebuit să refuze însărcinarea de a face un raport de primire sau respingere a publicării memoriului meu.

De almintrelea, după ce am publicat, în acest interval, memoriul, refuzat de Academie, în Convorbirile Literare, aștept recensia anunțată de domnul Iorga spre a vedea care sunt bazele paleografice și sigilografice prin care domnul Bogdan voește a dovedi netemeinicia argumentelor mele.

La pagina 15 domnul Iorga zice că avea dreptate presupunând — „ori ce ar zice canoanele“ — că doamna Ruxanda a lui Radu Paisie, poate fi aceeași cu văduva lui Radu dela Afumați, prin urmare că doi frați ținuseră aceeași femeie, și că eu aș interpreta greșit pasagiul documentar „Roxanda a lui Basarab Voevod“ ceea ce ar însemna, nu *soția*, cum pretind eu, *ci fata* lui Basarab, care ar fi Neagoe.

Mărturisesc că expresiunea „a lui Basarab“ ar putea însemna și futa, dar în genere și în cazul de față e mult

mai natural să presupunem că e vorba de soția lui Basarab Laiot, fără a fi siliți să recurgem la o căsătorie atât de anticanonică, mai cu seamă pe acele timpuri.

Cu aceasta am terminat cu discuțiunea observațiunilor și și obiecțiunilor făcute de domnul Iorga și sper să fi arătat că sunt neintemeiate.

Sunt două obiecțiuni însă, trebuie s'o recunosc, una, unde domnul Iorga *poate* avea dreptate și una unde *are* dreptate.

Așa, când la pagina 13 zice că mențiunea bunicei sale, alături de bunicul său Vlad Dracul, făcută de Radu cel mare, nu este o dovadă despre legitimitatea tatălui său Vlad Călugărul, recunosc că nu e o dovadă absolută și prin urmare domnul Iorga *poate* să aibă dreptate.

Iară la paginile 10—11 are dreptate când pretinde că am greșit că Anca n'a fost soția lui Simeon, ci a lui Uros, după cum rezultă din noua lucrare a lui Ireček.

Trec acum la al treilea și ultimul soi de învinuire ce mi-a făcut domnul Iorga că „se puteau ținea în seamă articole ca acele din „Szazădok“ de acum „doi ani, tradus „și în „Convorbiri literare“ *prin care se aduc neașteptate adăogiri la genealogia Basarabilor din veacul al XIV-lea* „și se puteau vedea în original izvoarele citate de răposatul Hașdău și de domnul Onciul“.

În ceea ce privește ultima parte din învinuire nu o merit căci am consultat originalele de cari e vorba, dar în ceea ce privește partea întâi recunosc vina mea. În adevăr n'am avut cunoștință de articolele din Szazădok și o regret căci, deși nu aduc atâtea „neașteptate adăogiri la genealogia Basarabilor din veacul al XIV-lea“ după cum crede domnul Iorga, căci, după cum voi dovedi cu altă ocazie, lucrarea această este făcută cu o lipsă desăvârșită de spirit critic, confuză și bazată mai cu seamă pe lucrările cunoscute ale lui Engel și a domnului Conduratu, totuși modifică unele rezultate genealogice și cronologice dobândite de mine și anume în două puncte, pentru care se aduc dovezi, bazate pe surse necunoscute până acum.

Astfel, pe lângă copiii însemnați în lucrarea mea, Alexandru a mai avut, după domnul Ioan Karaxonyi pe baza unei scrisori de la 1377, aflată în arhiva familiei Szirmay în muzeul național din Budapesta, încă un fiu cu numele de *Gedon*(?), precum și, pe baza unor acte din *Bunyitay*: „Cele mai vechi statute ale capitolului oradean rom. cat.” — o fată măritată pe la 1356 după principele Ladislau de Oppeln palatinul de mai târziu al Ungariei și nepotul bătrânei Rădine Elisabeta, și care a murit la 1367 înmormântată fiind înaintea altarului Sfintei Elisabeta din catedrala romano-catolică din Oradea Mare. Din această căsătorie s'a născut o copilă botezată cu numele de Elisabeta. De aceea domnul Karacsonyi presupune că și mama ei, fiica lui Alexandru I, s'ar fi chemat tot Elisabeta.

II. Contrar părerei mele după care pusesem domnia lui Basarab II de la 1446 — 1448 — pe când domnul Iorga o ficsase la 1431 — din documentul aflat în Archiva provinciilor mărginașe ale Ungariei, II, 141, (*Monumenta Hungariae historica*, Budapest 1907, vol. 33, p. 141) citat de domnul Karacsonyi rezultă că domnia lui Vlad Dracul, pusă de mine de la 1435—1446, a fost întreruptă în 1442 prin Basarab II carele fu pus Domn de Huniade în urma înfrângerii, Turcilor. Pe baza acestui document domnul Karacsonyi pune înaintea lui Basarab domnia lui *Dan*, care ar fi fost decapitat de Huniade (*Conv. lit.* 1910, No. 10, p. 1146). Din pasajul documentului la care se referă domnul Karacsonyi nu rezultă de loc domnia și decapitarea lui Dan. Pasajul în chestiune sună altfel: ut eius (Huniadis) ope e «opera expugnato ac decolato inimico earundem partium «waywoda, verus heres puta Basarab, filius condam Daan «waywode, ipsis nostris parte in dominium et wayvodam «preficitur, per idque eedem partes totaliter ditioni corone «huius subjuguantur». De aci se vede că nu e vorba de domnia și decapitarea lui Dan, ci numai de aceea a lui Basarab, fiul răposatului Dan.

Între 1446—1448 trebuie pus ca Domn alt Dan — după

cum îl pusesem cu drept cuvânt în a mea «Istoria Românilor» Iași, 1903, vol. I, p. 153, în «Tabloul genealogic și cronologic» revenind asupra acestei păreri și adoptând pe aceea a domnului Iorga (Stud. și Doc. III) care contesta existența unui domn Dan ca urmaș al lui Vlad Dracul». Într-o lucrare posterioară «Indreptări și Intregiri la Istoria Românilor, București, 1905, p. 12» domnul Iorga însuși admite domnia unui Dan, scriind: După documentul ce ieșe la iveală acum se pare că totuși a fost la mijloc alt Dan». Nu e drept însă când adaogă că acest Dan nu ar putea fi altul decât acel tânăr Dan ce apare în 1459—60 luptând împotriva lui Vlad Țepeș care-i făcu sfârșitul.

«Poate încă din vremea lui Sigismund, căruia e dovedit «că i se zicea „chesarul-craiul” acest „domnșior” adăpostit «în Ardeal, căuta pe toate căile domnia», domnul Iorga se referă la scrisoarea unui Dan, publicată de domnul I. Bogdan (Doc. și Reg. p. 67) și pe care acesta o atribue lui Dan din epoca lui Vlad Țepeș deoarece expresiunea din scrisoare «chesarul-craiul» arată că e vorba de un Dan din timpul Împăratului Sigismund.

Dan, care fu ucis la 1460, fiul lui Dan, după cum găsim însemnat în memoriile lui Aeneas Sylvius (Iorga Stud. și Doc. III, LXXIII) nu poate fi decât fiul lui Dan, fiul lui Dan III, și frate cu Basarab cel Bătrân și Laiot. Și aci e locul de a îndrepta o eroare pe care domnul Iorga n'a semnalat-o dar pe care am comis-o din cauză că domnul I. Bogdan, publicând actul lui Dan din 30 Ianuarie 1431 (o. c. p. 20—21) tradusese greșit cuvântul slavon „*pre roditelea*” prin *străbun*. Eu bănuisem la mijloc o greșală a redactorului actului punând *strămoș* în loc de *părinte*, înrudit care era o imposibilitate și atribuisem prin urmare acest act aceluiaș Dan, care în actul publicat asemenea de domnul Bogdan (p. 24) amintea pe *părintele său Mircea*. Din ediția a doua publicată și cu textul slav se vede că domnul Bogdan tradusese greșit cuvântul preroditelea prin *strămoș*, pe când înseamnă *moș* adică *bunic*.

De aci rezultă că actul din 30 Iunie 1431 nu emană de la Dan III ci de la fiul acestuia, în şirul Domnilor prin urmare, Dan IV. Aşa dar pe la începutul anului 1431 nu mai domnea Dan tatăl, ci Dan fiul. Această constatare aruncă o lumină nouă asupra epocii atât de nelămurite a urcării pe tron a lui Alexandru II zis Aldea şi arată că însemnarea din analele bisericeşti din Braşov (Şincai p. 613) despre moartea lui Dan III întâmplată la 1430, a căreia exactitate fusese contestată pe baza atribuţiunii greşite a actului din 30 Ianuarie 1431 acestui Dan, pe când el e de la fiul său, este întemeiată. Dan III dar a murit încă în anul 1430, dar după 16 Septembrie căci cu această dată ne a rămas un crîsov de la dânsul (Hasdeu, Arch. ist, I. 73). În locul său vine fiul său Dan IV care muri însă în vara anului 1431 când fu înlocuit prin unchiul său Alexandru II zis Aldea.

Dan, Domn de la 1446 — 1448 — în şirul Domnilor Dan V, a fost — după arătarea lui Chalcocondylas, Bomae MDCCCXLIII p. 338 — fiul lui Basarab adică al lui Basarab II şi frate cu Basarab IV cel Tânăr.

Înlocuit prin frate-său, Domnia lui Basarab II ţinu se pare de la 1442 până la sfârşitul anului 1443 căci mai degrabă la dânsul se raportează pasagiul din raportul cardinalului de Sant Angelo despre contingentul de 20000 de oameni pe care „Voevodul basarabesc” trebuia să-l aducă lui Huniade în campania sa contra Turcilor, care se sfârşi prin lupta de lângă Niş din 3 Noembrie 1443 — decât la Vlad Dracul, după cum admite domnul Iorga (Stud. şi Doc. III, XX) Curând însă după aceasta Vlad înlocui pe Basarab II.

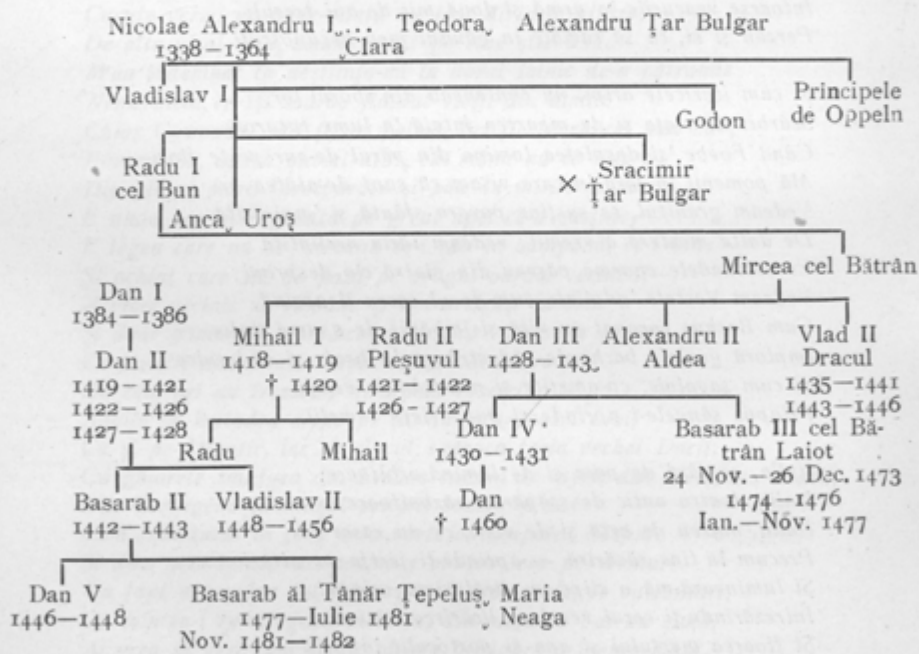
Adaog că *Dan*, care după memoriile lui Aeneas Sylvius (Iorga, Stud. şi Doc. III, LXXIII) era *fiul lui Dan* şi a fost ucis de Vlad Ţepeş pe la 1460, nu poate fi decât fiul lui Dan IV, adică nepot de văr primar al lui Ţepeş.

Cu aceasta am sfârşit

În rezumat rezultatul practic pentru istoria noastră al acestei discuţiuni este modificarea adusă *Tabloului* meu

genealogic și cronologic al Basarabilor în următoarele puncte, și anume: întâi relativ la căsătoria *Ancăi*, fiica lui Alexandru I, trecută de mine ca soția Țarului sârbesc Simeon, pe când ea a fost soția nepotului său *Uroș*, apoi fixarea domniei lui *Basarab II* la 1442 în loc de 1446–1448 cum o pusesem eu precum și existența a doi copii necunoscuți ai lui *Alexandru I*, un fiu cu numele de *Godon* și o fată căsătorită cu *Principele de Oppeln* și în fine intercalarea domniei lui *Dan IV* de la 1430–1431.

Dau aci partea din tabloul genealogic și cronologic cu modificarea necesităată prin rezultatele dobândite mai sus. Numele și cronologia modificate ale Domnilor sunt tipărite cu litere mai groase.

ITALIA ANTIQUA

I.

*Ne înfrânat mai este gândul nemulțumitului de sine;
Visam o cale înspre țara luminii pururea senine
Și cum icaricele aripi mă înălțau spre țări de stele
Aveam o togă peste umeri și pulpa strânsă în curele.
Perea mereu trecutu 'n haos și clipa vecinic viitoare
Topită 'n urua nesfârșirii atât de iute trecătoare
Întoarse veacurile 'n urmă și două mii de ani trecuți
Pereau și ei, ca să rămâie în gândul meu necunoscuți.*

*Și cum icaricele aripi, nu conteneau din zborul lor,
Scârbit de viața și de moartea fatală 'n lume tuturor—
Când Foebe 'și despletea lumina din părul de-aur peste flori,
Mă pomenii în țara 'n care visam că sunt de-atâtea ori.
Vedeam granitul, ce susține povara sfântă și 'mpietrită
De dalta meșteră a vremii; vedeam tăria neclintită
Ce colonadele enorme păreau din piatră c'o desprind;
Vedeam Vestale 'ndoliate cum focul sacru îl aprind,
Cum Bachus coronat cu viță și îmbătat de șuma dulce
Imploră goalele bachante să-l strângă 'n brațe și să-l culce
Și cum șagalnic, cu-amețite și ne'nfrânate veselii
Priapus sângele-l aprinde și pune vieții temelii.*

*Italia, pământ de pace și de lumină orbitoare,
Italia, teatru antic de scăpărări războitoare,
Italia, muzeu de artă și de vieți, ce nu răsar
Precum în tine răsăriră — aprinde-ți jertfa pe altar,
Și luminează-mă o clipă cu strălucirea uriașă!
Întrezărindu-ți cerul vesel cu licărirea pătimașă
Și floarea myrtului și apa și portocalii înfloriți
Și toate pasările tale, îmi vine să exclam: Veniți,
Veniți popoare fără număr și 'ngenuchiați, veniți popoare!
Aci culturile păgâne și focul razelor de soare
S'au încheat într-o scânteele, aci e foc în veci nestins.
Deși e mică poartă totuși în uriașul ei cuprins,*

Ce n'a putut ca să cuprindă pământu 'atreg; veniți popoare
 Și beți cu patimă lumină din focul razelor de soare!..
 Dar singur am băut parfumul idololatrelor arome!
 Bătând neconținut din aripi înspre lumina vechei Rome,
 Am admirat-o cum străbunii s'au vrednicit ca s'o admire;
 Am colindat-o pretutindeni învins de-atâta fericire
 Și totuși, când în zorii zilei simții c'adie primul vânt,
 Când coborât din înălțime pe iarba vechiului pământ,
 Mă rătăcii într-o grădină — simții că inima-mi tresare:
 În jurul meu, pluteau alene arome triste, funerare
 Și în bătaia răcoroasă simții ceva că mi-a șoptit:
 «Zadarnic rătăcești, copile, căci Roma—Roma a murit»

II.

De-oparte pietrele sculptate în forma crucilor barbare,
 Cucute verzi, pe unde-odată au fost divinele altare,
 De alta visul meu, acumă perit pe cine știe unde—
 M'au îndemnat în neștiința-mi la dorul tainic de-a pătrunde
 Nemernicia, ce își soarbe fluidul vieții din nimic.
 Chiar Cosmosul să-l fii în palmă, ori fie lucru cel mai mic,
 Povara lor, apasă numai atât, cât mâna nu te doare;
 Din plinul mării 'nvolburate și pân' la micile izvoare
 E unda vecinic legănată pe greul apei ce-o susține,
 E legea care nu se 'ntreabă ce-i rău în cumpănă, ce-i bine—
 Și ochiul care stă de pază pe crugul oarbei vecinicii—
 Același vecinic va rămâne și noi aceleași jucării.
 Și doar pământul, care-acumă susține putreda povară,
 Ce fericiri neasemuite învesnănta odinioară!
 De câte ori nu tresărise de-arama veselelor tibii!
 Aquila 'și întindea aripa pe țărnu 'ntunecatei Libii
 Ca și pe-Atlantic, iar cu ciocul spărgea tăria vechei Dacii.
 Cu ghiarele smulgea din Lesbos cununi de myrt, din Memphis macii,
 Din Cartagena luminișul privirii sudice și tot
 Ce-a frământat în țara asta vârtejul timpului despot.
 Și doar pământul, care-acumă e cimitir, era pe vremuri
 Un fapt din mâna lui Aeneas.— Ii vezi ruina, te cutremuri,
 Cu mintea-i re'ntregești mărirea, din viața ta i-ai da viață,
 Ai vrea să vezi cum curge plebea înfrigurată înspre piață,
 Din nou ai vrea trireme 'n Actiu și din tăria prorei lor
 Să reclădești aceeași rostră, să vie Cicero în For,
 Ai vrea pe Scipio, pe-Augustus, pe toți ce-a-i însemnat cu mâna
 Mai mult decât Acel ce-și dete de dragul spinilor fărâna.

*Iertați-mă străbuni ilustrii! Deschid îndurerării ușa
Nesocotitului meu suflet; cu gândul vă desgrop cenușa,
Simțind cum urcă 'n mine focul primit din piepturile voastre.
Acolo sus, pe unde sunteți stăpâni pe cerurile-albastre,
Să nu cunoașteți nici odată ce rea răsplată vi-s'a dat.
Ați stăpânit odată lumea și pe întinsu-i ați durat
Comori în veci neperitoare—și totuși cum periră toate!
A fost destul s'aruncă discul eterna lumii răutate,
A fost destul—și mărginirea din zarea unei noi credinți
A înghițit ce moștenirăm cu-atâta drag dela părinți.
Ci, dacă 'n legile umane e scris ca totul să dispară
Și să renască, mulțumirea încinge sufletul meu iară.
În timpul când văzură ochi-mi atâta ștearsă strălucire
Și-am fost legat de-atâtea rele, de-așa adâncă răzvrătire,
Văzui pe Neron din ungherul în care astăzi l-ați pitit—
Cum strânge focul în privire din focu-aprinsului zenit.
Și cine știe! Poate-odată ca Archimed ce stă'la mal
Și azvârlea cu-oglanda focul — va coborâ pe Quirinal
Și din oglinzile privirii zvârlind aprinsele săgeți —
Va da o viață nouă Romei și moarte-acestei goale vieți.*

București, Aprilie, 1912.

ION AL-GEORGE.

O NOUĂ METODĂ

IN

STATISTICA DISTRIBUȚIUNEI VENITURILOR. (1)

Una din problemele cele mai importante și mai actuale ale statisticeii este urmărirea evoluției distribuției veniturilor.

Un fenomen indiscutabil este dezvoltarea continuă a capitalismului. Ce influență are acesta asupra contrastului dintre clasele sociale? A rămas acest contrast neschimbat, a devenit mai acut sau mai puțin acut? Iată chestiuni pe cari numai statistica distribuției veniturilor le poate rezolva.

Cu toate că cercetări de soiul acesta ar trebui să joace un rol important în științele sociale, metodele de până acum nu prezintă destule garanții, așa ca să poată fi adoptate de toți specialiștii. În adevăr, în statistica distribuției veniturilor se pun trei întrebări fundamentale.

1. Care este materialul cel mai potrivit de întrebuințat?
2. Cum trebuie acesta lucrat, cu alte cuvinte ce soi de tabele trebuie calculate?
3. Care este importanța ce trebuie dată acestor rezultate?

În privința primului punct toți statisticienii sunt de acord: numai materialul ce ne oferă evaluările făcute pentru *impozitul general pe venit*, poate fi utilizat cu succes. În privința celorlalte două puncte însă, părerile au fost împărțite.

---

(1) Pentru alte amănunte a se vedea: N. Tabacovici, Die Statistik der Einkommenverteilung mit besonderer Rücksicht auf das Kgr. Sachsen, Leipzig 1912.

Astfel *Adolph Wagner* calculează pentru Prusia tabele de felul acesta:

Categorii de venituri Mărci	CONTRIBUABILI în anul		Creșterea la sută a contribuabilor de la 1878 până la 1902
	1878	1902	
1	2	3	
900 — 2100	1.302.000	2.989.000	148.66
2100 — 3000	153.500	321.300	109.31
3000 — 6000	121.071	291.341	140.64
6000 — 9500	25.350	77.636	206.25
9600 — 28.000	17.457	64.737	270.84
28.000 — 96.000	3.054	13.205	332.33
96.000 —	375	2.762	636.53

Din creșterea sau descreșterea la sută a contribuabililor cari aparțin diferitelor categorii de venituri (vezi coloana 4), *Wagner* trage concluzii asupra îmbunătățirii sau înrăutățirii veniturilor în intervalul 1878-1902, ajungând astfel la rezultatul că „desvoltarea economică modernă a fost fără îndoială de folos întregii populații, nu însă în aceeași măsură, ci de folosul cel mai mare pentru cei bogați, apoi pentru cei săraci și foarte puțin pentru clasa mijlocie”.

Julius Wolf în loc să compare cifra contribuabilor aceleiași clase la diferite epoci, cum face *Wagner*, urmărește câți contribuabili trec în decursul timpului din o clasă în cele superioare și în felul acesta ajunge, cu aceleași cifre, la concluziuni mult mai optimiste decât *Wagner*.

Metodele propuse de *Nitschke*, *Huncke*, *Bresciani-Turroni* și *Würzburger* nu sunt decât variante ale uneia sau altele din cele de mai sus.

Nu este locul aci a supune toate aceste metode unei critice amănunțite. Menționăm numai două defecte esențiale.

1. Ele nu pot ține seama de loc sau prea puțin de creșterea populației în decursul timpului, care aduce cu sine și

o creștere a numărului contribuabililor, ceea ce însă nu înseamnă o îmbunătățire a situației economice.

2. Nu pot găsi un mijloc prin care să elimine factorul turburător al schimbării condițiilor de traiu și valorii banului în decursul timpului.

Din aceste cauze rezultatele obținute cu ajutorul acestor metode, nu pot fi de așa natură ca să permită concluziuni de valoare științifică.

Cum pot fi evitate aceste două mari inconveniente?

Orice studiu asupra variațiilor în timp sau spațiu ale unei manifestări de masă, necesită în totdeauna alegerea unei serii de bază. În cercetări statistice asupra distribuției veniturilor, două sunt elementele cari pot servi la formarea acestei serii: *mărimea* veniturilor (cum este spre ex. coloana 1 a tabelului lui Wagner) sau *numărul* lor (vezi col. 1 a tabelului de mai jos). Toate metodele de până acum s'au servit de cel dintâiu element, și de aci au rezultat toate dificultățile. Dacă însă renunțau la categoriile de venituri ca serie de bază, înlocuindu-le prin grupe formate din *numărul total* al cenziților (1) atunci dispar toate dificultățile de cari am vorbit mai sus.

Această nouă serie de bază se poate calcula în modul următor: după ce toți cenziții au fost ordonați potrivit mărimei veniturilor lor, împărțim seriile anuale obținute în acest mod într'un număr constant de grupe, așa fel ca fiecare să conțină un număr *relativ* (la sută) constant de cenziți. Spre exemplu:

grupa I	100 cenziți	(adică 0,1% pentru toate epocile)			
" II	1.600 "	(" 1,6% "	" "	" "	)
" III	6.300 "	(" 6,3% "	" "	" "	)
" IV	21.000 "	(" 21,0% "	" "	" "	)
" V	71.000 "	(" 71,0% "	" "	" "	)
total	100.000 "	(" 100% "	" "	" "	)

Aceste grupe pot fi așa fel alese ca să corespundă mai

(1) Cenzit înseamnă orice individ care are un venit oarecare. De persoanele morale nu se ține seamă.

mult sau mai puțin claselor sociale. Mai departe, calculăm pentru fiecare grupă limitele între care oscilează veniturile censiilor corespunzători. În fine stabilim venitul mijlociu pentru fiecare grupă. Din comparația verticală și orizontală a datelor astfel obținute, se pot stabili sigur și clar oscilațiunile veniturilor în decursul timpului.

Aplicând această metodă la regatul Saxoniei, unde impozitul general pe venit e introdus încă dela anul 1875, obținem tabela următoare:

Grupele de cenziți	Limitele veniturilor fiecărei grupe		Venitul mijlociu al fiecărei grupe		Creșterea la Sotă a veniturilor mijlocii de la 1880-1908
	1880	1908	1880	1908	
1	2	3	4	5	6
grupa I 100	peste 23.000	peste 47.000	54.574,52	101.517,39	86,0
« II 1.600	4340—23.000	6200—47.000	7.814,44	12.977,61	66,0
« III 6.300	1600—4.340	2.314—6.200	2.530,08	3.433,98	37,7
« IV 21.000	700—1.600	1.166—2.314	986,51	1.541,71	56,2
« V 71.000	până la 700	până la 1.166	431,44	673,33	56,0
100.000	peste 0	peste 0	852,56	1327,31	54,6

Din ultima coloană a acestei table rezultă că dela 1880 până la 1908 în regatul Saxoniei venitul grupei, 1 adică al celor mai bogați, a crescut mai mult decât oricare altul. Ar fi fost de crezut că grupele IV și V, adică ale lucrătorilor, să ocupe, în coloana 6, locul din urmă. Se vede însă că pe când aceste grupe ating o creștere de venit de circa 56%, grupa III (a funcționarilor) ajunge abia la 35,7%. ceea ce se explică pe deoparte prin stagnarea lefurilor funcționarilor, pedealtă parte prin faptul că lucrătorii saxoni fiind excelent organizați, impun în perioade de prosperitate economică ridicări simțitoare ale salariilor. Însă rezultatul esențial al cercetărilor conduse dupe această metodă este că averea bogaților deși a crescut destul de frumos nu a crescut însă atât de exagerat cum apare după calculele făcute tot la Saxonia cu metoda defectuoasă a lui Wagner.

Un ideal al statisticianilor este să găsească totdeauna o ultimă expresie matematică, precisă, a calculelor lor. În cazul nostru, să găsim un coeficient, care să reprezinte la un moment dat cât de mare este inegalitatea în distribuțiunea veniturilor între clasele sociale ale unei țări. Încercări s'au făcut multe, nu însă tocmai fericite. „Legea” lui Pareto, atât de elegantă, are dezavantajul lipsei generalității, nu poate fi aplicată cu acelaș succes în toate țările.

Ca să ne apropiem de această problemă, trebuie mai întâi să ținem seamă, că o distribuțiune de venituri poate ajunge mai puțin inegale în trei moduri:

1. Când s'a produs o trecere generală de venituri din clase inferioare în clase superioare (se în bogătesc săraci).
2. Când s'a produs o mișcare inversă (scapătă bogații).
3. Când aceste manifestări apar combinate.

Aceste trei posibilități — dintre cari fără îndoială cea dintâi este și cea mai frecventă ocazionează o micșorare a inegalității, numai în cazul când intervalul dintre cel mai mic și cel mai mare venit rămâne aproape acelaș sau se micșorează. Ținând seamă de acestea, credem că putem privi ca expresiune a gradului de inegalitate în distribuțiunea veniturilor, coeficientul obținut în modul următor: Se calculează venitul mijlociu al celor mai bogați pedeparte, și mijlocia tuturilor celorlalte venituri pedealta. Cătu dintre ele reprezintă „coeficientul de inegalitate” căutat. Creșterea sau descreșterea lui corespunde unei creșteri sau descreșteri a inegalității în distribuțiunea veniturilor.

În cazul regatului Saxoniei, coeficientul nostru este pentru anul 1880: 68,32 pentru 1908: 82,73. Aceste cifre, cari par atât de simple sânt în realitate ultima expresiune matematică a unei constatări de ordin social de mare importanță: Evoluția timpului a adus cu sine în această țară — și ar fi interesant să se studieze și aiurea — printr'un concurs de împrejurări necesarii, nu apropiere ci distanțare între clasele sociale.

EVOLUȚIA ȘI EDUCAȚIA

(Urmare)

V.

Trecem la evoluția omului.

În ce mod s'a operat stabilirea corespondențelor între acțiunile interne și fenomenele externe ale mediului la om :

Adaptarea umană urmat-a aceeași evoluție, supusă acelorași principii ?

Avem motive suficiente ca să tratăm evoluția omenească într'un capitol special ca o evoluție specifică, deși la baza ei găsim aplicarea acelorași principii generale ?

Evoluția rasei umane ca și continua ei adaptare la condițiile mediului, e o prelungire, o continuare a aceluiaș proces de schimbare ce caracterizează evoluția în sine.

De aceea deosebirea între evoluția regnului animal și evoluția rasei umane nu constă într'o deosebire principială ; e numai diferența ce derivă din inferioritatea în care se găsesc animalele, în privința dezvoltării lor sufletești, față de om. La animale corespondența prezintă un aspect mai puțin complicat, la om, dată fiind superioritatea lui sub raportul mintal, corespondența ajunge cel mai înalt grad de complexitate și integrare. E unul și acelaș proces de dezvoltare, care, în lumea organică și organizată — până la om, ne prezintă schimbări mai simple, explicabile suficient prin influențele mediului extern, principiul selecțiunii naturale și ereditate, la om procesul ia aspectul cel mai complicat, fiindcă în lupta pentru adaptare apare arma cea mai superioară, inteligența ; de aci înainte corespondențele nu se vor mai face între mediu și organism, prin schimbări reciproce ca'n lumea animală, ci omul va căuta să învingă acele influențe și să dobândească contralor o corespondență mintală, în locul celei organice, singura posibilă lumii animale.

Cum a luat naștere conștiința și inteligența ?

Pe măsura dezvoltării organice seria corespondențelor dintre acțiunile interne și externe a crescut, în mod corelativ

în complexitate, varietate și integrare așa de mult, încât dela o vreme s'a simțit necesitatea ca acele corespondențe să-și creeze un centru superior de unificare, care să înregistreze, sub o formă socială toate aceste modificări.

Așa s'a creiat organul de relație al vieții cu lumea interioară, sistemul nervos cu anexele lui, din care cel mai important organ e creierul.

Când succesiunea dintre relațiile interne și relațiile externe a dobândit o relativă complexitate și integrare și când acele corespondențe s'au repetat necurmat, în aceeași ordine, în generațiile fără număr ale speciilor, atunci legătura dintre impresiile sensitive și motrice a căpătat consistență și a devenit indisolubilă. Adaptarea câștigată s'a fixat, s'a întărit prin repetiție și s'a transmis prin ereditate. Așa au luat naștere instinctele și aci au rămas animalele în privința adaptării, cum am văzut.

În om procesul a mers mai departe.

Desvoltarea vieții umane a necesitat o corespondență din ce în ce mai complicată. Ordinea de succesiune între acțiunile interne și externe nu s'a putut preciza și limita, la un anumit număr de relații așa fel ca să avem o repetiție a aceluiași impresii, urmate de aceleași mișcări. Ea s'a schimbat și a variat neconținut. În mijlocul acestui haos de relații noi, apare ca o manifestare de corespondență superioară și specific umană, o facultate sufletească, menită să combine și să coordoneze la fiecare pas seria complimentară a corespondențelor și apoi să decreteze cea mai adevărată adaptare.

Iată geneza *conștiinței și inteligenței*.

Să precizăm din punct de vedere evolutiv mai de aproape natura inteligenței. Ea se definește ca o posibilitate de a stabili raporturi între fenomenele interne și fenomenele mediului cosmic și social.

Această adecvare între acțiunile interne și condițiile externe prezintă mai multe grade de variație:

a) Lipsesc complet animalelor inferioare, ex. fluturile care aleargă în flacăra unei lumânări, unde își perde viața.

b) O găsim incompletă la sălbateci. Așa când un salbatic din Australia își găsește o moarte violentă, tovarășii săi atribue moartea unui individ necunoscut și dacă din întâmplare trece pe acolo un străin, apoi el e luat de Australieni drept ucigaș.

c) În sfârșit ultimul grad de inteligență se atinge, când raporturile stabilite sunt perfecte și exacte. Defectul stabilirii raporturilor denotă o lipsă de inteligență.

Progresul ei se efectuează în trei moduri:

- 1) O creștere a relațiilor sau corespondențelor în esactitate.
- 2) O creștere a lor în număr și 3) O creștere a corespondențelor în complexitate.

A potrivii exact acțiunile interne unui mic număr de relații simple, chiar în mod reflex, e o formă de progres. A potrivii acțiunile la un număr mai mare de relații simple, la grade succesive de relații mai complicate, în mod instinctiv, este încă o formă de progres intelectual.

A stabili însă între organism și mediu corespondențe din ce în ce mai exacte, mai numeroase și mai complexe, în mod conștient și reflexiv e ultima treaptă a progresului intelectual. De aceea această formă nu-i accesibilă decât rasei omenești.

Evoluția omului, în lupta pentru existență, nu s'a oprit, ca la animale, la formele inferioare ale vieții sufletești, ci a creat conștiința și inteligența, cu ajutorul căreia seria corespondenței e condusă în mod rațional către o adaptare din ce în ce mai superioară.

a) Avem dar o primă și foarte importantă deosebire între evoluția organică și super-organică: Cea dintâiu se săvârșește mecanic și inconștient, sub atotputernicia influențelor mediului, pe când cea de a doua se săvârșește conștient și teleologic sau intenționat, se îndeplinește prin calcul, prin o continuă încercare de a supune prin inteligență, forțele naturii scopurilor omenești.

b) De aci derivă o a doua deosebire:

Lumea organică își crează corespondențe prin modificări organice create ca un efect și ca o reacțiune contra factorilor mediului extern; într-o climă aspră și rece animalul va fi obligat să-și creeze un înveliș de blană, rezistent, altfel va pieri.

Omul se adaptează mediului, păstrându-și nemodificată natura sa, și tinzând a se adapta mintal prin știință și tehnică condițiilor exterioare.

Exploratorii polului Nord n'au așteptat ca natura să-i adapteze climate reci, în mod fizic și mecanic, crescându-le o piele groasă, cu înveliș călduros, spre a putea străbate pustiul întins și rece dela Nord. «Ei au preîntâmpinat influențele mediului prin mijloace tehnice, ingenioase, au combătut prin inteligență puterea de influență a mediului care i-ar fi răpus, fiind în imposibilitate de a se adapta lui». (1)

(1) I. Găvănescul, *Curs de pedagogie*/1899, Introducere.

Să urmărim mai de aproape, în ce mod s'a efectuat corespondența între condițiile interne și externe, în lumea super-organică, cu ajutorul inteligenței?

Începem cu adaptările cele mai simple, mergând gradat către cele din ce în ce mai complexe.

e) După cum se poate observa o extensiune în spațiu, ca un aspect al progresului vieții, în gradele ascendente ale vieții animale, același fel de corespondență în spațiu, săvârșită însă conștient și intenționat, îl găsim și în fazele succesive ale civilizației omenești. Pe măsura dezvoltării inteligenței, aceeași formă de adaptare devine din ce în ce mai exactă și mai precisă. Dela primele rase, care nu cunoșteau decât vecinătatea locuințelor și până la geograful de azi, care e în stare să calculeze orice punct pe suprafața pământului, dela arhitectul și metalurgistul vehiu, care nu cunoșteau decât straturile superficiale, până la geologul de azi, a cărui cunoștințe ne dă descrierea unor materii existente la o profunzime la care nimeni n'a ajuns, dela sălbatecul, care abia spune la câte zile revine lună, până la astronomul care calculează revoluția stelelor duble, există o lărgire gradată a *corespondenței în spațiu*. (2)

b) Paralel cu extinderea în spațiu avem o *extensiune co-relativă în timp*.

Când s'a ajuns a se dobândi o unitate de apreciere a timpului, atunci această corespondență a luat o extensiune foarte însemnată. Iarăși avem o variație în stabilirea corespondențelor, în raport cu progresul inteligenței. La început umanitatea își ajută acțiunile ei cele mai obicinuite de a arăta, semăna etc., după lungile secvențe ale mediului înconjurător, întocmai cum fac azi Australianii și Boschimanii; își potrivește ocupațiile după migrațiile păsărilor, inundațiile râurilor, înflorirea plantelor.

Îndată ce s'a putut generaliza mișcările zilnice ale soarelui și ale fazelor lunii, cu o anumită facultate de numerotație, atunci s'a ajuns să se cunoască și să se aprecieze intervale foarte depărtate între antecedent și consecvent și prin urmare corespondența în timp să se extindă la infinit înainte și înapoi.

În baza acestei posibilități mintale,—extensiunea corespondențelor în timp la infinit—omul se poate adapta unor condiții viitoare, foarte depărtate, numai în baza acestui fel de

(2) H. Spencer, *Pr. de psihologie*, trad. fr. vol. I, pag. 326-327, Alcan 1892, Paris.

adaptare ideală putem înțelege potrivirea acțiunilor noastre unui tip ideal de perfecțiune.

În baza ei ne putem sugera concepția unei societăți viitoare și plăzmul idealuri sociale demne de urmărit.

c) Concomitant cu cele două feluri de corespondențe avem o *corespondență în specializare*, inseparabilă de cele dintâi.

Ea prezintă un grad cu atât mai superior cu cât implică tot odată o diferență de spațiu, de timp și de obiect. Acțiunile organismului corespund unui lucru particular, într'un timp particular, într'un loc particular. Așa agricultorul merge în anumite sezoane, în anumite locuri pe câmp, săvârșeste anumite acțiuni de arare, semănare etc., apoi culege anumite obiecte etc.

În virtutea principiului diviziunii muncii, viața socială prezintă o diferențiere și specializare cu atât mai mare, cu cât societatea e mai civilizată.

Progresul științei în genere urmărește o serie de specializări care cearcă să treacă de la o adaptare pur calitativă la una cantitativă, după gradul de complexitate al fenomenelor.

Scopul științei exacte e tocmai de a transforma prevederile calitative, ca mai inferioare sub raportul specializării, în prevederi cantitative. Nu e de ajuns să știi că cutare fenomen produce sau stă în relație cu alt fenomen, fie acea relație de coexistență sau de succesiune,—ex. căldura produce mișcarea. Dorești să știi mai mult decât atât. Trebuie să afli și în ce cantitate fenomenul X, cauza—căldura de ex.—produce cantitatea J, efectul,—mișcarea.

Ce cantitate de calor produce cantitatea J de mișcare?

Dorești să știi câtă cantitate de timp, forță, căldură, implică relația de mai sus, căci nu e suficient să ai numai cunoștința că cutare fenomen produce pe celalt, ca să te poți folosi de relația de mai sus, trebuie să cunoști timpul exact când, distanța exactă în spațiu și timp și cantitatea. Adică trebuie să cunoști relația nu numai sub forma calitativă că cutare cauză produce cutare efect, ci sub forma cantitativă, —ce porțiune din cauza X, produce efectul Y, și în ce timp?

De aceea scopul științelor exacte este stabilirea de relații cantitative.

Această reducere a fenomenelor la o măsură definită de organismului anumite moduri de a lucra precis, o aproximație specială, care depășește cu mult aproximația actelor ordinare.

E o enormă diferență între astronomul, care la o anumită

zi, oră, minută își îndreaptă telescopul să observe începutul unei eclipse și între acțiunea proprietarului, care angajează la lucru o mulțime de brațe, el nu apreciază decât aproximativ rezultatele muncii lucrătorilor, cheltuiala și câștigul lui.

Tot așa e o mare deosebire în specialitate între tragerea la țintă cu săgeata obicinuită la popoarele vechi, și tragerea la țintă cu pușca Manlicher la popoarele de azi.

Progresul științei constă în posibilitatea de a transforma raporturile calitative ale fenomenelor în raporturi cantitative.

Creșterea acestei corespondențe ca și a celorlalte două, în spațiu și timp, constituie o mai justă adaptare a omului la condițiile vieții, prin urmare constituie un grad mai mare de vitalitate și contribuie la lărgirea și extensiunea vieții.

O cunoștință mai exactă a lucrurilor, o prevedere cantitativă a efectelor, constituie o adițiune de eterogenitate a vieții, o face mai complicată, mai aptă să se adapteze condițiilor externe,—cosmice și sociale—deci o întărește și o prelungește.

d) O corespondență inseparabilă de aceea în specializare e crescândă corespondență în generalitate.

Pe măsură ce capeți aptitudinea de a analiza atributele obiectelor și a le disocia, făcând noi asocieri, după anumite caractere mai puțin vizibile, aceste operații mintale sunt partea preparativă a generalității. Ea constă în aptitudinea de a combina atributele asemenea între ele, dislocuindu-le din obiectele unde se găsesc împreunate și formând o noțiune generală sau ajungând la o veritate generală.

Această adaptare se săvârșește în lumea organică mecanic și instinctiv. Așa adaptarea pe care o manifestă o pasăre de curte contra unui atac din partea unei păsări răpitoare nu e o corespondență, nici conștientă și nici specială ei; corespondența e instinctivă și aparține întregii clase din care face parte pasărea în chestiune.

La om această adaptare ia forma unei corespondențe conștiente. Progresul intelectual al individului e cu atât mai înaintat, cu cât aptitudinea de a generaliza e mai întinsă. Sălbatcului îi lipsesc aproape generalizările din cauza noțiunilor sale foarte puțin precise și specializate. De aceea această corespondență nu e discernabilă decât formelor înalte ale inteligenței. Ea presupune un progres în specialitate, o facultate de a compara, a deosebi și a asocia. Sub acest raport, al adaptării în generalitate, rasa omenească ne arată o imensă creștere de armonie între organism și mediu. Ce este știința în genere, dacă nu o continuă adaptare a omului la condițiile vieții cosmice și sociale?

Correspondența produsă de o civilizație nu e remarcabilă decât prin creșterea generalităților din ce în ce mai numeroase și mai comprehensive. Enorma dezvoltare a științei constă tocmai în combinarea faptelor particulare în verități generale. și reunirea adevărilor generale în altele și mai generale.

e) Cunoștință căpătată printr'un singur sens, al văzului d. ex. e cu mult mai simplă decât cunoștința căpătată prin aportul și sprijinul tuturor sensurilor.

Sub acest raport, correspondența omului cu mediul prezintă un nou aspect, simultan cu aspectele studiate, acela al complexității.

Când cunoști un obiect nu numai după formă, culoare ci și după direcție, spațiu, mișcare, rapiditate etc., când ai adică o correspondență simultană la toate aceste raporturi, noțiunea ce-o reprezintă e foarte complexă.

Când cunoștința prezintă se complică cu generalitățile științifice și capeți din combinarea lor, o sinteză superioară, aceea din urmă veritate, sub raportul complexității e și mai complexă, fiindcă nu e numai pentru prezent ci și pentru viitor.

Mineralogul are o idee foarte complexă asupra obiectelor specialității lui. În clasificarea și gruparea lor țin socoteală nu numai de impresiile unui sens ci de impresiile tuturor sensurilor combinate; la ele se adaugă și alte raporturi empirice și generalizate altă dată și care reprezintă cristalizarea, colorarea, textura, duritatea, fractura, gradul de transparență, strălucirea, clirajul, greutatea specifică, gustul etc. de aceea și noțiunile sale sunt foarte complexe,

Un arcaș își îndreaptă săgeata nu direct spre obiectul ochit, ci puțin mai sus, ținând socoteală de variația traectoriei săgeții mai mare ori mai mică, după depărtarea obiectului.

El dovedește prin aceasta mai mult decât un răspuns la stimulii speciali; el ține socoteală de un adevăr abstract matematic: corpurile lăsate în aer cad către pământ și cantitatea descinderii e în raport cu distanța străbătută.

Prin urmare avem correspondențe nu numai la anumite raporturi sensibile, ci și la o lege a unor raporturi absente. Correspondența aceasta e rațională fiindcă implică o adecvare nu numai la raporturile externe, concrete și prezente, ci și la o mulțime de raporturi abstracte dintre obiectele externe generalizate prin experiență.

Aci e locul să atragem atenția asupra raportului dintre impresiabilitate, facultatea de a primi impresiuni și activitatea

sau motilitatea organică; în termenii fiziologici, raportul dintre iritabilitate și contracție, în termeni psihologici, senzație și mișcare.

Cu cât va deveni senzația mai eterogenă, complexă și specială, în aceeași măsură va crește și mișcarea. Un contact ușor e urmat de o contracție a părții atinse, o impresie simplă e urmată de un act simplu. Cu cât organismul primește mai multe impresii, cu atât răspunde cu acțiuni mai complicate. De aceea între progresul facultăților impresive și progresul facultăților reactive, între funcțiunile recipio-motoare și funcțiunile dirigo-motoare e cel mai perfect și consecvent paralelism.

Evoluția facultăților sensitive merge *pari passu* cu evoluția facultăților motrice; între ele dar e o corelație necesară. De aceea și progresul corespondențelor dintre individ și mediu, dintre relațiile interne și relațiile externe are ca bază raportul dintre senzație și mișcare. E inutil să recunoști anumite condiții ale mediului, dacă această cunoștință nu-i urmată de o aptitudine de a modifica conduita, într'un mod apropiat păstrării existenței.

La ce ar folosi unei pasări facultatea de a recunoaște dușmanii, când n'ar avea și puțința de a se apăra: de a face adică o serie de mișcări, care s'o depărteze de vrăjmaș?

Pentru conservarea vieții e evident dar că trebuie nu numai să fie un raport de paralelism nedesmințit între impresie și relațiune, dar trebuie să și progreseze deopotrivă, în complexitate, specialitate și integrare.

Facultatea de a aduna material pentru facerea cuibului e zadarnică, dacă nu-i unită și urmată cu abilitatea de a-l construi. De aci decurge o consecvență de mare preț: orice diferențiere nouă în percepție trebuie să aibă ca corelativ o diferențiere simultană în acțiune.

Concepția și valoarea acestei legi se poate aprecia și mai bine, dacă legătura dintre cele două operații sufletești — cunoștința și acțiunea — se reduce la cea mai simplă expresie, la *raportul dintre senzație și mișcare*.

Cu cât organismul are sensurile mai dezvoltate, în aceeași proporție evaluează și facultățile motrice. Cu cât organismul are aptitudinea să culeagă mai multe și mai variate impresii, cu atât crește și imboldul către acțiune. Complexitatea, eterogenitatea și specialitatea sensurilor atrage inevitabil complexitatea și specialitatea acțiunilor. Această lege se poate ilustra prin numeroase exemple: animalele cari au posibilitatea să primească un număr restrâns de impresii, au și o conduită

relativ simplă, acomodată gradului de dezvoltare al facultăților sensitive.

Sub raportul senzațiilor, sălbatecul e supus unor impulsii momentane și dezordonate și de aci și urmează că purtarea lui e actuală, haotică și simplă.

Omul civilizat, care stă sub dependența nu numai a impresiilor actuale, specializate și clasificate, ci și sub puterea generalizărilor și a legilor abstracte, își ordonează activitatea nu numai după moment, ci după anumite condiții și principii abstracte și generale.

E mai presus de orice îndoială dependența facultăților impresioniste de facultățile motrice.

De aci derivă un adevăr particular : Cu cât sensurile vor fi mai bine dezvoltate, mai complet și mai exact, cu atât vom avea o facilitate de a dobândi o inteligență mai bogată și de aci posibilitatea unei conduite adecvate condițiilor existenței.

Bogăția și complexitatea percepțiilor concrete combinate cu altele abstracte ne vor procura corespondențe mai numeroase, exacte și intime între organism și mediu. Vor crește dar gradul inteligenței și cu ea gradul de adaptare al organismului, împrejurărilor exterioare.

O nouă cunoștință a fenomenelor naturii atrage după dânsa, în virtutea legii de paralelism dintre senzație și mișcare, exprimată mai sus, o mai mare și întinsă adecvare a raporturilor interne celor externe, facilitând influența omului asupra naturii. Un nou progres în facultățile cogitaționale deschide perspectiva unei noi dezvoltări în facultățile operative.

Nu numai elementele directive și executive merg paralel, dar și complicația lor gradată.

Progresul social, care caracterizează civilizațiile cele mai înaintate, a rezultat nu numai dintr'o *complexitate de cunoștințe și operații*,—*organele de creare ale științei abstracte*—ci din aptitudinea de a primi cunoștințe din ce în ce mai complexe și, pe baza lor, a produce operații tot mai eterogene.

Gradat cu acumularea de cunoștințe, spiritul a căpătat și facultatea de a utiliza acele cunoștințe în viața individuală și socială, și astfel a dobândi o corespondență mai superioară între organism și mediu. De aceea o formă mai înaintată de cultură nu se obține printr'o simplă acumulare de cunoștințe; ea se câștigă printr'o deprindere înceată, cu lucruri din ce în ce mai grele, cu cunoștințe mai înalte din punct de vedere directiv; care să aducă ca corolar, operații similare din punct de vedere executiv.

E o necurmată transformare și acomodare a activității la cunoștințele dobândite. Întreruperea acestui raport de comunicație și influență mutuală dintre cunoștință și activitate, care în ultima analiză, e raportul dintre senzație și mișcare, paralizează dezvoltarea culturală, după cum evoluția spiritului e compromisă, dacă progresul impresiilor nu merge paralel cu progresul facultăților executive.

E de prisos o acumulare enormă de cunoștinți; ele nu constituiesc un progres efectiv, dacă nu le poți utiliza; rămân un material mort, câtă vreme nu se asimilează complet spiritului ca să se manifeste apoi în actul de judecată, să insufle sentimente superioare din care să derive o conduită morală.

Deaceia cultura nu se poate improviza; împrumutând formele care constituie din punct de vedere exterior cultura, ca constituțiile democratice, academii, universități, fabrici etc, n'ai creat eo ipso și adevărată cultură, dacă n'ai schimbat și structura înnapoiată a sufletului aceluiași popor. N'ai stabilit, prin răspândirea culturii în straturile sociale, dreapta proporție a relațiilor dintre evoluția facultăților intelectuale și aceea a facultăților morale, n'ai schimbat adică mentalitatea aceluiași popor, în mod lent și timp îndelungat, apoi veritabila cultură acolo va fi o iluzie amăgitoare. În dosul formelor înaintate de cultură superioară se va perpetua același suflet vechi și ignorant, care se va zbate în agonia morții, nefiind în stare să se acomodeze noilor forme de viață, fără o dezvoltare culturală prealabilă.

Înțelegerea și utilizarea cadrelor, cu care se îmbracă cultura, presupun în dosul lor adevăruri abstracte și generale; până n'ai căpătat acele operații sufletești complicate, până n'ai asimilat, ca o proprietate personală, veritățile generale ce residă la baza culturei, e o amăgire proprie să crezi, că împrumutând forma, ai împrumutat și cultura corespunzătoare.

N'ai ridicat prin nimic viața mizerabilă a sălbatecului, dacă ai introdus în societatea lor inferioară, formele unei vieți de cultură.

Înceierea ce ni se impune e următoarea: A cultiva un popor nu înseamnă a-i da numai cadrele culturii, ci a da aceluiași popor și posibilitatea subiectivă de a-și dezvoltă spiritul până la înțelegerea completă a acelor forme și a recunoaște oportunitatea lor socială. Această deșteptare se efectuează prin școli.

Progresul facultăților sensibile atrage după dânsul progresul facultăților motrice, cum am văzut, corespondența ce se

efectuează între organism și mediu se rapoartă deopotrivă la sensuri și mișcări, avem adică o treptată legătură între impresiile primite și mișcările executate. Această legătură constituie *corespondența în coordonare*; deși inseparabilă de celelalte corespondențe, limitele inteligenței noastre și nevoia clarificării ne-a silit să studiem fragmentar, separat, ceea ce în sine se prezintă nedespărțit și unitar.

Când în lipsa combinației impresiilor cu mișcările de executat, când adică corespondențele n'ar prezenta nici o coordonare, animalul n'ar putea să trăească, ceea ce denotă că stabilirea coordonărilor, în specia animală, e o condiție a existenței.

Așa dacă animalul ce vede dușmanul, n'ar putea să-l evite ar cădea pradă morții.

Progresul coordonării, la om, condiționează adaptarea lui împrejurărilor vieții; și el se măsoară după precizia în care raporturile interne sunt adecvate raporturilor externe.

Măsura, în această privință, ne-o dă știința cantitativă, care manifestă forma cea mai înaltă de coordonare; ea ține socoteală nu numai de spațiu, timp, ci și de durată, loc, cantitate.

Ajustarea completă și coordonată între raporturile interne și cele externe, ca și celelalte corespondențe, au din punct de vedere al evoluției, aceeași semnificare: contribuie a face viața mai eterogenă, mai adaptată, prin urmare constituie un progres în vitalitate și intensitate.

Un alt aspect al corespondenței și ultimul, iarăși concomitant cu cele studiate, e *integrarea continuă a corespondențelor*; ea derivă din coordonare și merge paralel cu mișcările complexe ca și impresiile complexe, n'au numai un raport de secvență necesară, cum am văzut în *coordonare*, nu merg adică numai proporțional; impresiile și mișcările sunt așa fel combinate între dânsese, încât au aparența unui singur act, au aspectul unei unități. Mișcările animalului care fuge de dușman sunt perfect coordonate cu impresiile primite și ambele operații, — de a observa vrăjmașul și de a fugi — alcătuiesc un act complet unit și integrat. Această integrare e cu atât mai superioară cu cât ne ridicăm la evoluția superorganică și își găsește ultima expresie de perfecțiune în generalizările științifice și filosofice.

Căci ce înseamnă o generalizare, dacă nu o integrare de raporturi coexistente și succesive concrete în alte raporturi abstracte și aceste din urmă în altele și mai generale și

abstracte. Gradul cel mai înalt de integrare îl găsim în *crearea filosofiei*, care are ca scop ultim explicarea universului ca și deducerea tuturor verităților particulare științifice dintr-o veritate superioară și ultimă.

Se cuvine să aruncăm o privire retrospectivă asupra cursului în domeniul pur al filosofiei, ca să putem strânge și apropia mai bine cei doi termeni, *evoluția și educația*. Din această recapitulare raportul lor reiese mai evident.

Prin evoluție se înțeleg schimbările ce se operează, în toate seriile de fenomene, dela omogen, nedefinit, dezordonat, la eterogen, definit și ordonat.

Aceste modificări caracterizează orice progres, cum au vedet-o generalizările dobândite de învățații germani, în domeniul biologiei și aplicate apoi în toate domeniile celorlalte științe: astronomice, geologice și sociale.

Pe cale inductivă aplicarea formulei evoluției la toate fenomenele ce sunt obiectul științei, obține un mare grad de probabilitate. Certitudinea desăvârșită, că în adevăr acesta e mersul și formula principiului evoluției, se capătă pe calea rațională, deductivă.

Am aplicat și acest metod: am plecat dela niște aksiome recunoscute ca adevărate, în mod absolut, și din ele am dedus, ca o consecvență necesară a lor, formula evoluționistă. Acele aksiome au fost: *a)* Instabilitatea omogenului, în virtutea căruia starea primitivă a corpului nu poate dura ca atare, ci trebuie să devină imediat mai complexă și eterogenă. Nu numai omogenul devine eterogen, dar și eterogenul devine mai eterogen. Despre acest fapt ne-a încredințat al doilea principiu mecanic, *b)* multiplicarea efectelor.

De ce această crescândă eterogenitate dă loc unei definiri și integrări corelative? E necesară această definire și coerență a agregatelor? Da, în virtutea celui de al treilea principiu mecanic, *c) al segregării*.

Dar până unde merge seria modificărilor, ce caracterizează evoluția? Până la stabilirea unei perfecte corespondențe dintre condițiile interne ale agregatelor și condițiile externe ale mediilor. După atingerea acestui echilibru absolut urmează declinul sau disoluția;

Ea se caracterizează printr-o serie de schimbări contrare principiului evoluției, cari adică duc la dezordonare, disociare, omogenitate.

Paralel cu eterogenitatea și integrarea agregatelor evoluția lor mai prezintă un aspect de adaptare sau corespondență

la condițiile mediului. Cu cât agregatul e mai inferior, cu atât această corespondență e mai simplă.

Cel mai înalt punct de adaptare îl dobândește lumea organică în *crearea instinctului*.

E o formă de corespondență dobândită mecanic și inconștient, transmisibilă prin ereditate și aparține, ca o proprietate generală, unei clase întregi.

La om seria corespondențelor depășește crearea instinctului, dând naștere conștiinței și inteligenței.

De aci înainte, cu ajutorul acestor doi factori, corespondențele devin din ce în ce mai complicate, speciale și integrate.

În cercetarea și stabilirea lor, omul e ajutat de *știință*; cu descoperirea și aplicarea legilor ei, evoluția superorganică atinge cel mai înalt grad de perfecțiune în ceea ce privește adaptarea omului la condițiile mediului cosmic și social.

Ce rol are știința, în stabilirea corespondențelor dintre raporturile interne și cele externe, cum a înaintat această corespondență, paralel cu progresul investigărilor științifice, s'a văzut în de ajuns.

Prin continua adaptare a generațiilor prezente la condițiile mediului social și fizic, prin tendința de a perfecționa neconținut specia umană, educația e un aspect al evoluției. Ea contribuie nu numai la realizarea celei mai perfecte corespondențe dintre individ și mediu, pentru prezent, ci prepară calea și pentru o corespondență viitoare.

Ni se impune să vedem rolul educației, ca un principiu de adaptare și evoluție socială pentru prezent și condițiile viitoare.

Rolul educației în viața socială și individuală. Am văzut că știința crează corespondențe superioare. Prin ele și viața individului și viața socială ating cea mai înaltă formă de adaptare,

Adevărurile științei însă, fiind și rămânând opera unei minorități, urmează că ele crează corespondențe restrânse, adaptând numai o parte neînsemnată din membrii societății la noile investigații.

Pe lângă aceasta,—că veritățile ei rămân accesibile unei restrânse minorități,—însuși corespondențele ei rămân restrânse și din alt punct de vedere.

Prin firea lor, cercetările științifice sunt opera inteligenței și se adresează exclusiv rațiunii, prin urmare ele vor înregistra un grad mai înalt de adecvare al inteligenței la anumite serii de raporturi ale fenomenelor, și numai atât,

Ceea ce caracterizează cultura veritabilă am văzut că nu e simpla acumulare de cunoștințe. Ingrămădirea de noi raporturi mintale, cultura înseamnă transformarea înceată și în timp îndelungat a întregii situații sufletești a unui popor până ce se stabilește o perfectă echilibrare între dezvoltarea facultăților intelectuale și evoluția celor morale.

Și prin concepția ei, și prin felul ei de adecvare știința nu poate crea singură cultura.

Știința trebuie răspândită în cercuri mai largi, trebuie completată prin dezvoltarea armonică a tuturor facultăților sufletești.

Acest rol îl are *educația*.

Înțelegă că o adaptare și ca o evoluție, ce menire are în societate și în viața individuală educația?

a) Față de societate educația realizează condițiile de care atârnă dezvoltarea mai departe a puterilor sufletești și morale dădică posibilitatea să se păstreze și să se progreseze forțele de care atârnă *cultura ideală*.

De altă parte, educația continuă în generațiile viitoare toate produsele culturii tehnico-economice.

Prin educație și instrucție, luată ca o parte integrantă a ei, se păstrează puritatea tipului istoric-național.

Animalele datoresc menținerea și continuarea speciei lor procesului natural al eredității organice, proces independent de voința și conștiința lor, omul își păstrează unitatea sa etnică națională, grație procesului de activitate conștientă și voită, numit educație. (1)

În virtutea acestei activități teleologice însușim o anumită cultură istorică, păstrăm o anumită tradiție, ne cultivăm într-o anumită limbă și urmărim o aspirație.

b) Ce rol joacă educația și instrucția față de individ? Ea dezvoltă în om toate puterile sufletești, în mod armonic până ce stabilește din punct de vedere instructiv o concepție unitară și solidă asupra lumii; din punct de vedere educativ afirmarea unei personalități. Într'un cuvânt procesul educației urmărește ridicarea individului deasupra stărei naturale, prin cultivarea întregii sale ființi, ca trup și ca suflet.

De aceea, numai acela va ajunge să fie cult (2), care și-a

(1) Comp. P. Barth, *Die Geschichte der Erziehung*, pag. 5 Leipzig, Reissland 1911.

(2) Fr. Paulsen, în *Die Kultur der Gegenwart*, heraus. Von P. Nippeberg, vol. I oag. 55, comp. de același Sys. *der Ethik*, vol. II. pag. 69-94 1905.

desvoltat până la perfecțiune toate dispozițiile sale naturale: și-a făcut din trup un simbol al spiritului, și-a cultivat sensibilitatea și inteligența pentru înțelegerea unitară a mediului cosmic și social și-a format deprinderea de a urmări adevărul, de a gusta frumosul, de a avea sădit în inimă lumina unui ideal, care să-l împingă cu putere în direcția celei mai sublime purități morale.

Individul însă nu există izolat, totdeauna el face parte dintr'un mediu social. Educația îi clarifică raportul cu societatea introducându-l în viața istorică și culturală a totalității deșteptându-i conștiința socială, cu ajutorul și în baza căreia se realizează solidaritatea și unitatea națională.

În lăuntrul acestei vieți sociale, educația și instrucția îi determină locul ce trebuie să-l ocupe în erarhia socială, îl pregătește pentru anumite probleme ce i se vor ridica în cercul ocupațiilor sale profesionale. Cu cât cultura sa va fi mai completă, mai vastă și mai unificată, cu atât succesul în îndeplinirea viitoare sale misiuni, va avea mai mulți sorți de izbândă. «*Valoarea morală a culturii individului*, zice W. Rein (1) stă în libertatea și armonia internă, în acordul dintre cugetare și acțiune; *valoarea morală a pregătirii sociale* stă în armonie cu problemele și necesitățile culturale ale societății. De aceea această din urmă problemă e în legătură cu ordinea istorică dată, cu problema națională, pe când cea dintâi tinde către regiunile idealului după care trebuie să se măsoare cultura și perfecțiunea vieții interne (Innenleben)».

Dar îmbrățișarea unei chemări speciale în societate are urmări incalculabile pentru individ, îi impune anumite restricții în viața familiară, anumite raporturi sociale, o anumită participare la viața publică, îi dă un scop mișcător și viu vieții sale îi aprinde lumina unui ideal îndepărtat, pentru care e chemat să lupte. De aceea îndeplinirea unei vocațiuni sociale devine scopul suprem al vieții, iar celelalte ocupații, și momente devin mijloace, supuse unei inevitabile deviații în vederea țintei finale. (2)

I. GHIBĂNESCU.

---

(1) W. Rein *Pädagogik u. Didaktik*, Quelle F. Meyer, Leipzig, 1909 pag. 106.

(2) Fr. Paulsen *die Kultur der Gegenwart* etc., pag. 56.

BISERICUȚE DE LEMN

DIN JUDEȚUL PRAHOVA

(Insemnări și schițe)

Căutând prin sate și notând, pe foile unui caet de schițe, frumusețile și mărturiile trecutului, găsesc azi, după o vreme, între toate celelalte — cu o notă de pătrunzătoare poezie a vechimei — câte-va bisericiuțe de lemn din Județul Prahova.

Sunt rare, uneori în ruină, ascunse în spatele altora de zid, ori uitate în vre-un cimitir.

— E plin de farmec momentul când, pătrunzând în curtea lor năpădită de bălării, te întâmpină, mirat, dascălul sau vre-un vecin al bisericii. Îi vine greu să mărturisească că asta e biserica satului: „Dar o să o dărimăm; s’au strîns bani pentru una de zid, mare, ca cea din satul Cutare“.

— Punându-te la lucru, desenezi ceva mai mult decât o casă, de-îi poți ajunge cu mâna la streșina învelitorii, ce aproape o copleșește și din care se ivește turnul clopotului. Salcâmii din jur o umbresc și o ascund.

Pe din lăuntru însă totul e după datină: Din tindă intrii, pe ușa scundă, în partea femeilor, despărțită de partea bărbaților printr'un pălimar cu stâlpi, ce țin arcuri joase, tăiate tot în lemn; la Belciugeni printr'un soiu de uluci rare. În fund e timpla icoanelor ascunzând altarul. Peste toată încăperea bisericii, cât îi dă voie învelitoarea să se înalțe, se arcuește *bolta*, lucrată din doage, ca o butie, cu cercurile pe din năuntru. Strane de-a lungul, pe o parte și pe alta. Dacă ieși seama bine, pe din afară, vezi și *brîul*, caracteristic bisericilor noastre, tăiat ca o funie....

— Pricepe moșul — dar cam anevoie — ce te indeamnă să turburi liniștea locașului închis cu zăvoare de lemn și parcă a schimbat tonul și căutătura: „.... Apoi e veche tare, da «se ține bine. Ea n'a fost făcută aci întiiu, ci peste apă «dincolo; au adus-o de acolo de vre-o sută de ani — căci «toată e încheiată, fără un cuiu, din bărgii de astea când au făcut-o pe ea întiiu, pe vremea aia, oamenii nu «se chemau ca acum: Gheorghe și Ion și Petru, nume cu «sfînți, ci îi boteză cu nume de astea: Lupu, Vulpe, Frunză, «Soare, iar grinda asta, ce stă pe stâlpii tinzii, se știe că a «fost lucrată de unul Noapte.»

Are dreptate moșul că e veche. Pe cea din Valea lui Seman, e inscripția, în câteva slove, 1676 — și se ține bine. Lemnul s'a întărit cu timpul, iar inchieturile „n'au moarte“ cum spune unchiașul.

E drept că a fost stejar nu glumă, cel din care au tăiat, într'o bucată, arcurile tinzii la cea din Belciugeni sau la cea din Dosuri.

Un boer avea două biserițe pe moșii și din bărnele lor și-a făcut, la casele sale din București, tavane de nu mai are nimeni la fel.

Intr'un sat, pe valea Cricovului-Sărat, e biserică de zid, mare, nouă. — Cea veche fusese de lemn și am găsit-o desfăcută și risipită, cu stâlpișorii ei ciopliți, într'un colț al curții. Dar eră tare măhnit un vecin al sfântului locaș; n'aveau cheile de la biserică cea nouă. — „Ni le-au luat la «Mitropolie, în București. Nici zece ani de când o făcurăm

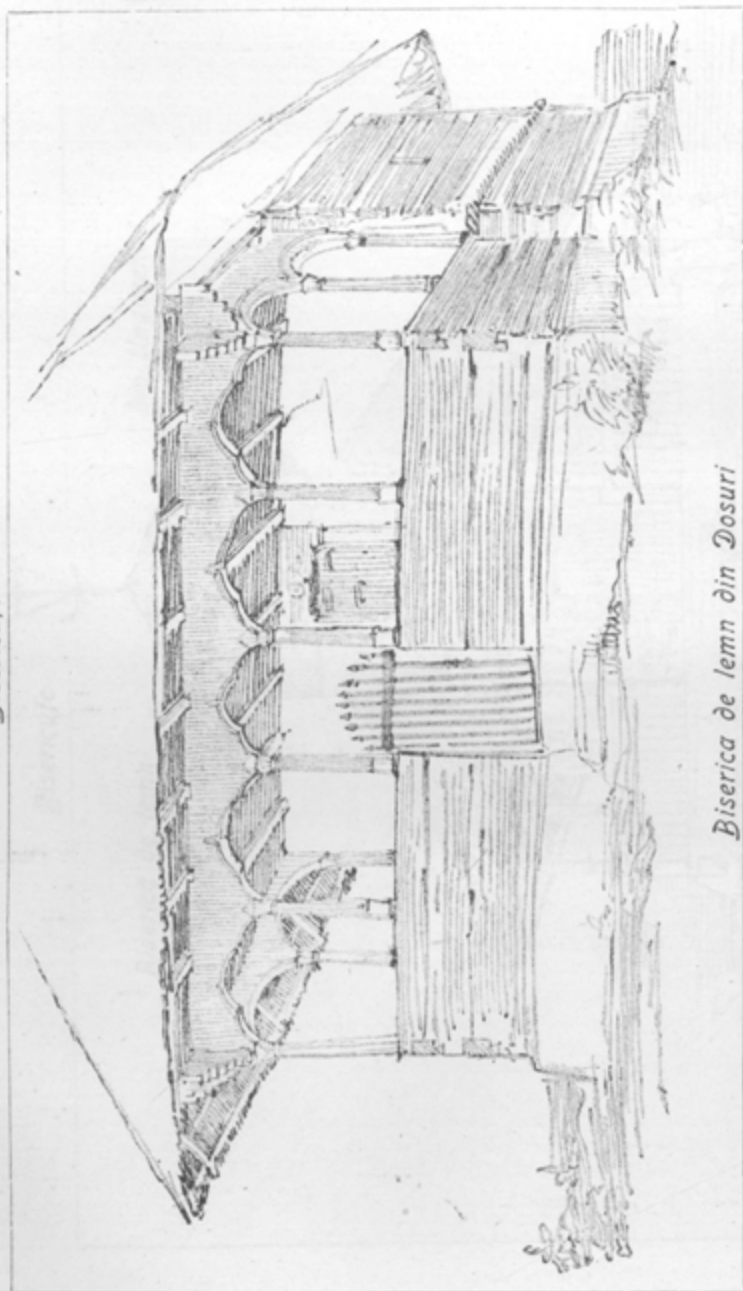
Bisericuțe.

Biserica din Valea-lui-Semaș

Biseriците.

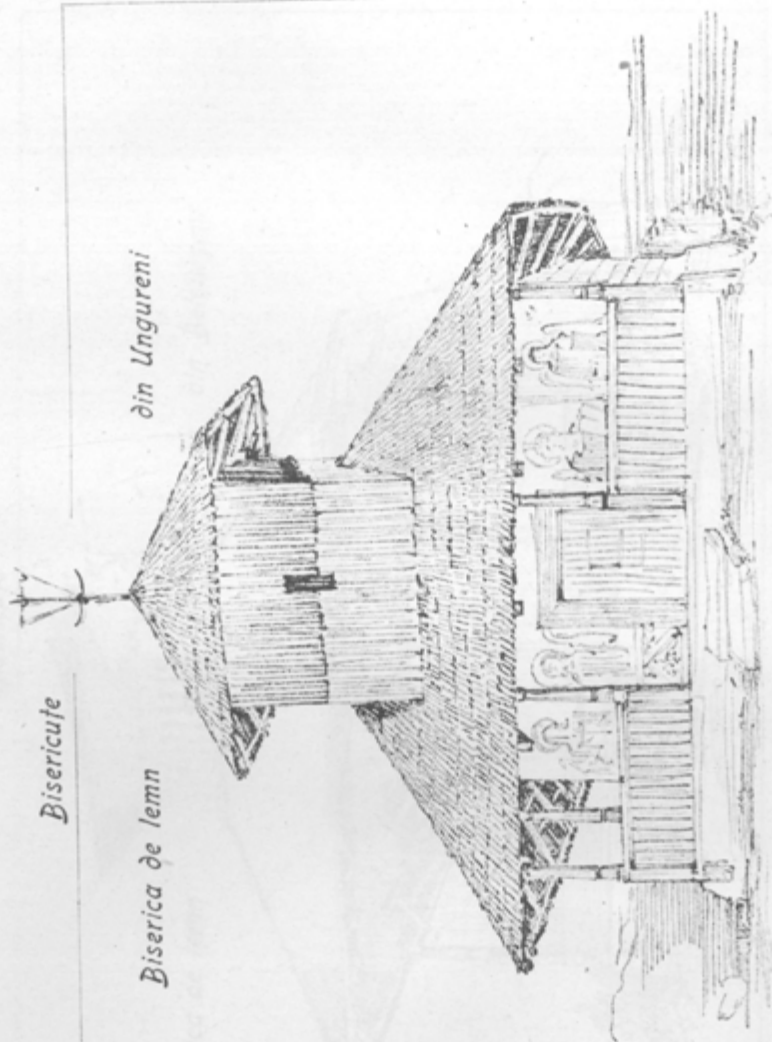
Biserica de lemn din Dosuri

Bisericuțe

Biserica de lemn

din Ungureni

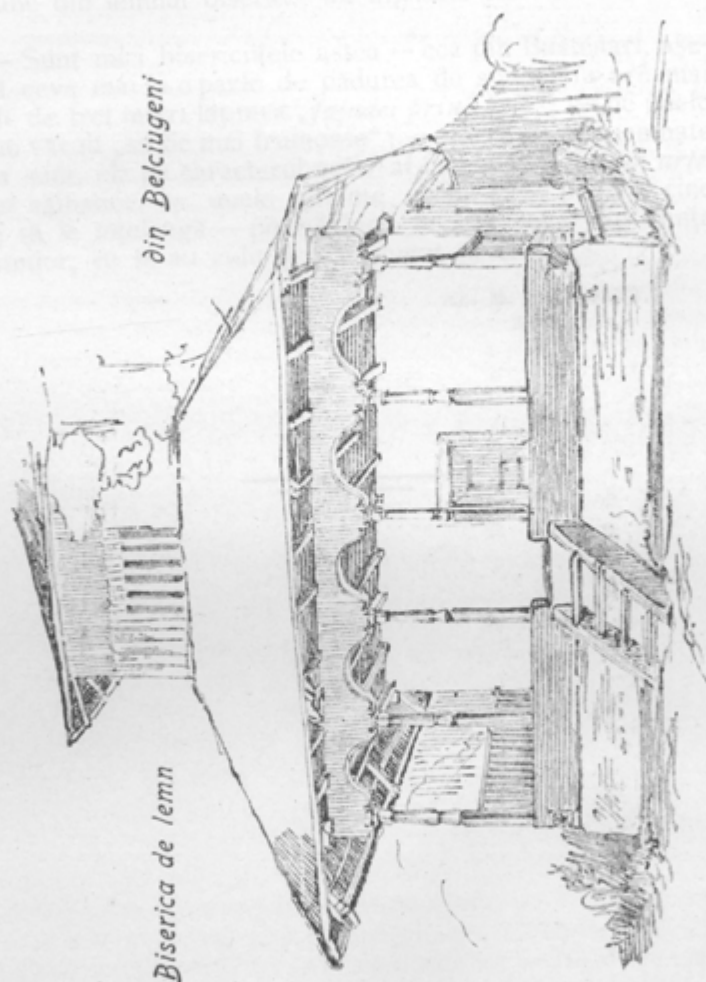
San Pedro

San Pedro

San Pedro

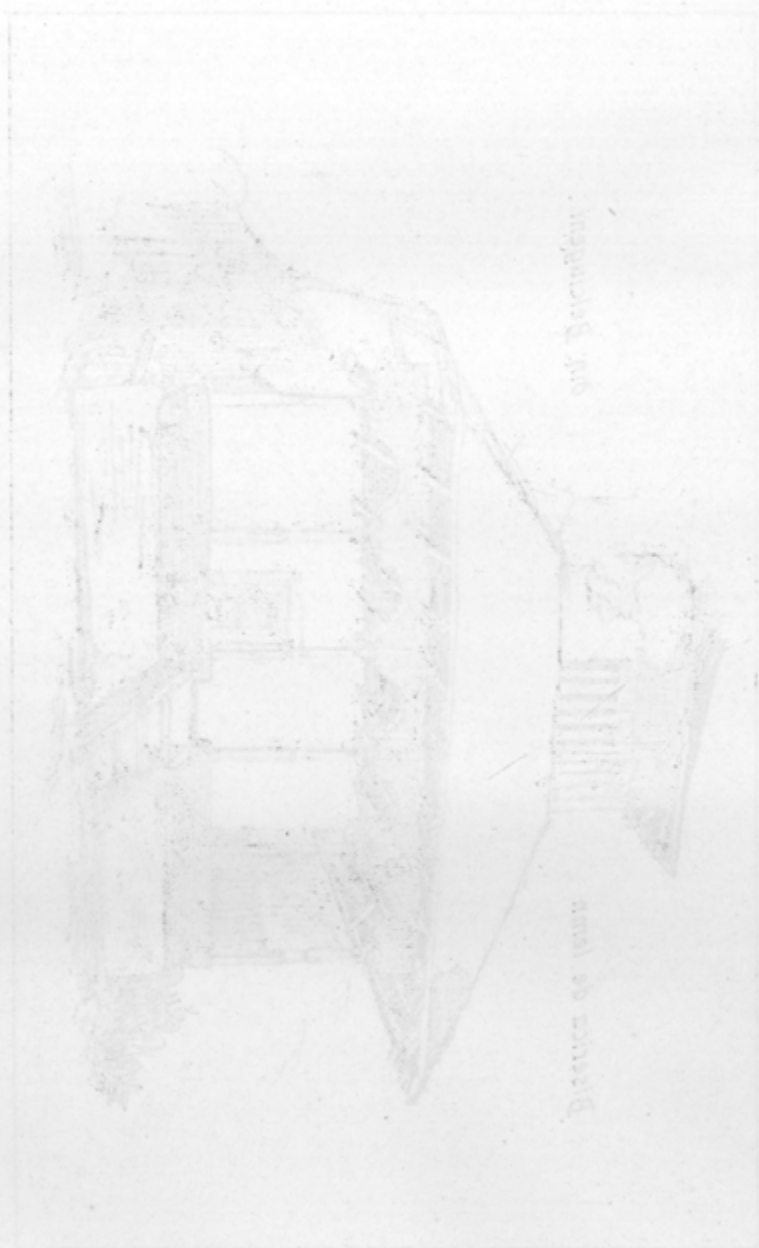

Bisericuțe

din Belciugeni

Biserica de lemn

ont. Perfection

Præsentation de l'œuvre

Præsentation

«și s'au crăpat bolțile și stă să cadă toată. Eră mică cea de lemn dar ținuse două sute și mai bine de ani. Acum «nu o avem nici pe aceia.»

Și întâmplarea aceasta și aceia cu boerul, care și-a făcut tavane din lemnul bisericii, au înțelesul lor.

— Sunt mici bisericuțele astea — cea din Bustenari, așezată ceva mai la o parte de pădurea de sonde, nu are mai mult de trei metri lățimea „fațadei principale”; — pe unele le-au văruiț „să fie mai frumoase”; — dar, așa neînsemnate cum sunt, ele au caracterul nativ al începuturilor unei arte. Sunt sălbatice, ca unele cuvinte vechi și — pentru cine știe să le înțeleagă -- poartă încă în ele ceva din ființa țăranilor, ce le-au zidit și s'au rugat în ele.

AL. M. ZAGORITZ.

Arhitect.

P. S. Aceste însemnări și schițe, culese în anul 1906, le dau, așa cum le găsesc în caet, azi când lucrurile vechi, legate de trecutul nostru, sunt tot mai mult prețuite.

A. M. Z.

FAPTE ȘI REVISTE

1. FAPTE

ARHEOLOGIE. Părintele Schieil a prezentat Academiei de inscripțiuni din Paris cea mai veche măsură de greutate pe care arheologia a descoperit-o. Ea este de origine babiloniană, din timpul Domniei lui Urukaghina adică depe la 2800 înainte de Cristos. Are o formă ovală, o greutate de 119 gr. 30 și este tăiată în cvart. Inscripția pe care o are, arată că reprezintă un sfert de „mină“, ceea-ce însemnează că mina întreagă atârna 477gr.;20.

DREPT. Lumea juridică a sărbătorit în timpul din urmă jubileul universitar al cunoscutului profesor de legislație romană la Facultatea de drept din Paris, Paul-Frédéric Girard. Printre operele sale capitale se citează în afară de teza sa de doctorat „*Asupra condițiunei civile a alienaților*“, o publicare a celor mai importante *Texte de drept roman adnotate*, o *Istorie a organizării Judiciare la Romani*, câte-va *studii de drept roman* (1. *Istoria Izvoarelor*), în fine *Manualul elementar de drept roman*, lucrare de o mare importanță, pentru-că, într'o formă condensată, cuprinde tot ce se poate spune azi în dreptul roman. Cu prilejul acestei sărbători s'au oferit d-lui Girard patru volume de studii juridice făcute de elevi ai săi, francezi și străini, din toate unghiurile lumii civilizate. Dacă informațiunile noastre sunt exacte este de regretat, că nici un Român nu a contribuit la această operă, cu toate-că legăturile dintre lumea juridică dela noi și facultatea de Drept din Paris sunt așa de strânse, legislațiunea și jurisprundența noastră datorind cea mai mare parte a sa învățămintelor date de știința franceză.

FILOLOGIE. D. Mario Roques anunță la Sorbona o serie de prelegeri de filologie română. Un curs al său va trata despre literatura populară a României cu explicarea textelor. Un altul va avea de obiect limba română și dialectelor sale. D. Roques va organiza și lucrări practice privitoare la graiul nostru.

FILOSOFIE. În ziua de 4 Iulie curent Universitatea din Marburg a sărbătorit în mod deosebit a 70-a aniversare a nașterii filosofului Herman Cohen; cu acest prilej el s'a retras dela catedra pe care o ocupa

la această Universitate. S'a născut în orașelul Coswig, așezat pe Elba între Wittenberg și Dessau. Tatăl său, învățător la școala israelită a locului, i-a dat o cunoștință filosofică amănunțită, a Talmudului și a filosofiei israelite din Evul Mediu. A învățat apoi teologia la Breslau; filosofia, filologia, anatomia și fiziologia la Berlin și Halle, asemenea fizica, chimia și matematicile înalte.

Demnitatea de doctor i-a fost conferită la Halle în 1865. În Noemvrie 1873 a fost chemat profesor la Marburg de bătrânul filosof Friedrich Albert Lange, care primindu-l la această Universitate, s'a recunoscut, printr'un gest de o înaltă probitate intelectuală, discipolul tânărului învățat.

Herman Cohen este șeful netăgăduit al școalei neokantiane, care de aproape o jumătate de veac ia un avânt tot mai mare în cugetarea germană. Cu prilejul discuției istorice între Trenelemburg și Kuno Fischer, el a propus cel întâiu într'un studiu memorabil, o întoarcere obiectivă la cugetarea kantiană, urmând drumul indicat de Otto Liebmann: „zürück nach Kant". De atunci a publicat marea lucrare *Kant's Theorie der Erfahrung* (1871) în care pune germeul unei noi interpretări, curat logiciste, a filosofiei critice. Opera aceasta este cea mai adâncită, care s'a scris până acum asupra subiectului; ea face din Analitica transcendențială centrul de gravitate al Criticii rațiunii pure și reduce materialul de cunoștință, care după Kant este „dat" sensibilității, la un simplu raport de conștiință; o asemenea interpretare este opusă celei, mai cunoscute la noi, a lui Schopenhauer. În același spirit Cohen a scris apoi *Kant Begründung der Ethik* (1877 și *K. B. der Aesthetik* 1889).

Pe această bază el a clădit în cele din urmă un sistem propriu de filosofie, sau mai bine zis o metodă de a filosofa, în importanțele lucrări, pe cari le-a publicat dela 1900 încoace: *Logik* (1902), care este opera sa fundamentală, *Ethik* (1904) și *Aesthetik* (1912). Aceste trei ramuri de cunoștință sunt arătate ca având aceeași metodă; logica generală se reduce la cea transcendențială și se aplică în toate domeniile filosofiei. Punctul de vedere criticist, care nu se lămurește încă deplin de influențele leibniziane în lucrările despre Kant, se desvoltă și se precizează acum în logica lui Cohen.

Se pune astfel în lumină adevăratul înțeles al metodei transcendente. Intuitivitatea spațiului și timpului se reduce în mod complet la înțelegere. Actul logic, sau cum îl numește Cohen „der Ursprung" explică întreaga cunoștință. Metoda infinitezimală în fine dă cheia realității. Sfârșitul și încoronarea acestei vaste opere va fi o Psihologie și Filosofie a Religiei. Psihologia, într'adevăr, nu poate sta la începutul cercetării filosofice oferind acesteia materialul său spre a-l preface, și nu se poate studia după Cohen, de cât ca un

sfârșit, pe care filosofia speculativă îl integrează încetul cu încetul. În toate aceste cercetări Herman Cohen dezvoltă spiritul filosofiei Kantiane, unind-o tot deodată, înăuntrul unui larg idealism, cu Platonismul bine înțeles. Adâncimea lui de gândire nu poate fi comparată de cât cu clara și nemăsurata erudiție, de care el a dat dovadă atât la cursuri cât și în publicațiunile sale.

Influența gândirii lui Cohen crește pe zi ce trece în Germania, Austria, Spania, Rusia și în toate centrele europene de cultură înaltă. A fost însă, poate, stânjenită de intransigența religioasă judaică pe care Cohen a arătat-o în totdeauna. Alături de numele lui Cohen, nu se poate să nu se amintească și acela al lui Paul Natorgo, Colegal său la Marburg, care este un al doilea șef al școalei așa zise marburgiene. Cassirer la Berlin, Vorländer, Stern la München, apoi Stammer, Stadler, Staudinger, juriști și sociologi, desvoltă cu mici nu. ante, gândirea acestor doi cugetători. În Franța le corespunde, deși cu mări deosebiri, curentul reprezentat de Cournot, Renouvier, apoi de Hanequin, Hamelin și alții.

FIZICĂ APLICATĂ. Se urmează acum în Franța, în legătură cu progresele locomotivului aerian, două serii de cercetări experimentale asupra presiunii, pe care o poate exercita un curent de aer asupra unor planuri de diferite forme și inclinațiuni. O serie de observațiuni se face cu ajutorul unor planuri puse în mișcare cu o viteză anumită pe roțile. Aceste experiențe întâmpină însă dificultăți în stabilirea unor rezultate precise, din cauza instabilității curenților naturali din atmosferă. De aceea d-l Eiffel, inginerul care a construit cunoscutul turn din Paris, a început încă din 1905 să facă observațiunile în alte condițiuni, anume cu planurile fixe peste care a dat drumul în localuri închise unor curenți aeriani artificiali produși de mai multe ventilatoare foarte puternice; viteza lor atinge astfel până la 140 kilometri pe oră. Cu prilejul sărbătoririi celor 50 de ani dela înființarea societății vechilor elevi ai Școlii Centrale, d-l Eiffel a expus câte-va rezultate ale cercetărilor sale. Curbele grafice cari reprezintă cunoștințele empirice obținute în urma numeroaselor sale experiențe, sunt de o complexitate cu totul neașteptată. Aceasta dovedește cât de grea este problema de mecanică pe care aviațiunea a pus-o. Ea este însă de cea mai mare importanță pentru construirea aeroplanelor și a aerostatelor.

Cercetările d-lui Eiffel sunt cele mai înaintate, cari s'au făcut până acum.

MIRCEA DJUVARA

2 REVISTE

REVUE BLEUE — Un articol de actualitate e acela tipărit în N-rul dela 2 Noemvrie al numitei publicației franceze; el e privitor la *literatura populară sârbă*. Autorul, d. Félicien Pascal, deși pare a fi un entuziast aprețiator al acestei literaturi, — condeiiul său înseamnă, la un moment dat, aceste rânduri: „Il semble bien que peu de peuples aient été mieux doués du don de poésie que le peuple serbe” — totuși, n'aduce în sprijinul acestei afirmații decât vre-o doi-ă-trei poezii populare, care sunt departe de-a desvălui însușirile eminente despre care a vorbit. Articolul are mai mult un interes istoric, și vom notă aici câteva din observațiunile autorului. Cel care, întâi, a făcut cunoscută existența unei literaturi populare sârbe, a fost Vuk Ștefanovici Karadjici: în 1815, sub auspiciile filologului J. Grimm, publică trei volume de: „Căntece populare sârbești” care avură mare succes, având cinstea de-a fi relevate și de Goethe, care le consacră două articole. Karadjici luase parte ca insurgent în luptele contra Turcilor, în 1804 și 1807; în campania din urmă capătă o rană care-l făcu schiop. Tot entuziasmul lui, toată iubirea pentru țara lui și-o îndreaptă aiurea — să facă cunoscută literatura populară sârbă, necunoscută până atunci; Sârbii recunoscători l-au numit părintele literaturii lor.

Nu e cu putință să atribuim unui singur autor cea mai mare parte a acestor poeme, cel puțin acelea care sunt anterioare sec. XIX-lea. Dar, tradiția spune, că sunt mai mult femei decât bărbați acei ce le-au alcătuit; lucrul pare firesc pentru un ciclu anumit din căntecele populare sârbești: acela care zugrăvește viața casnică, cu emoțiile ei, cu bucuriile locului și altele. Un alt ciclu mare e cel eroic, sub-împărțit în trei perioade: întâia, în legătură cu dinastia națională a Nemagnilor, a doua, a luptei dela Kossovo, și-a treia, a epocii lui Karagheorghe și-a luptelor independenței. În clipele de față, ne prezintă un interes mai actual, fiindcă evocă bravurilor seculare ale eroilor sârbi împotriva asupritorului național, și, fiindcă au întreținut nestinsă iubirea de patrie și nădejdea unor viitoare răzbunări în inimile învinșilor.

Poemele eroice n'au decât un singur metru, regulat, versul de zece silabe; ele se declamă sau se cântă însoțite de un fel de vioară c'o singură coardă de păr de cal numită *guzla*, iar cântărețul a luat numele de *guzlar*. De aceea, Prosper Mérimée dădu acest titlu: „La Guzla” culegerii de căntece populare din Serbia, tipărită în 1827. Mistificarea lui Mérimée e prea cunoscută pentru a mai stăruia asupra-i. După căntecele editate de Karadjici ieșiră la iveală și altele mai ales acelea ale lui Verkovic și ale fraților Miladinov. Trebuie

totuși, notat faptul că Voyslav Yovanovici acuză pe Verkovic de mistificare. Haiducii sunt eroii preferați ai poezilor necunoscuți care au produs ciclul eroic al perioadei dela Kossovo. Trăsătura lor sufletească, caracteristică, are mare asemănare cu cea a haiducilor noștri. Cel mai ilustru erou al baladelor sârbe e Marco Kralievici, fiu de rege, pe care Bulgarii l-au adoptat, și ei, ca erou național. În toate aceste cântece vibrează același suflet — în toate țările limbei sârbo-croate, sufletul strămoșilor a rămas legat de cel al generațiilor actuale, a supraviețuit în ele, și le-a exaltat simțământul național până la punctul de-a se arunca armate asupra dușmanului secular, poate pentru definitivă răzbunare a neuitat de jalnicei lupte dela Kossovo, --încheie d-l F. Pascal articolul său.

TR. D. L.

REVUE GÉNÉRALE DE SCIENCE. Rodillon publică rezultatul unor cercetări cu privire la *rolul fiziologic al corolei florilor* și ajunge să stabilească un fapt a cărei însemnătate nu va scăpa botaniciștilor și anume că pe lângă rolul de a atrage insectele pentru fecundăția încrucișată, corola are „*ca rol fiziologic primordial de a capta razele solare pentru a le reflecta în proporțiune optimă asupra anternelor, în vederea maturăției sacilor cu polen*”. Acest fapt, pe care autorul îl dă ca lege generală, reiese din numeroasele cercetări făcute cu privire la aspectul corolei: *la direcția ei față de soare, la forma geometrică a corolei și culoarea ei*.

1) „Corola se orientează în totdeauna într'un plan astfel: în cantitatea razelor solare colectate de ea să fie maximă” și autorul pe lângă fapte de observație, aduce și experiențe modificând orientarea obișnuită a unor corole prin modificarea direcției luminei: a. coperindu-se cu un copac un grup de flori în soare și lăsându-se numai într-o parte să pătrundă lumina, corolele se vor îndrepta în direcția de unde vine lumina.

2) Formarea corolei tinde către aceea a unui reflector parabolic (paraboloil de revoluție) a cărui regiune focală în mod formal este ocupată de grupul anternelor staminale. Astfel că razele primite de corolă sânt reflectate asupra anternelor pline cu polen, ce se găsesc în focarul parabolic.

„Parametrul acestui parabolic (și în consecință unghiul de deschidere al acestui reflector parabolic) urmează la fiecare moment variații, care par proporționale cu cantitatea de căldură și de lumină căpătate pentru ca antrozeul să primească o cantitate de raze luminoase și calorifice aproape constantă”. Cu alte cuvinte corola nu numai reflectează razele de lumină și căldură asupra elementelor masculine, dar regulează această proprietate prin deschiderea paraboloidului, atunci când lumina e prea intensă, așa că anterele, eșind din focar să primească aceeași cantitate colorifică.

3) „Există o relațiune constantă între culoarea corolei și aceea a anterelor, aceasta fiind totdeauna așa ca puterea sa absorbantă față de razele calorifice să fie mai accentuată decât puterea absorbantă a petalelor care compun corola“.

Minunata variație în coloritul petalelor ce sclipesc așa de viu în razele dimineții, are (decî) și un alt scop, decât acela de a servi de cursă șăgalnicilor fluturi sau altor insecte.

I. I. N.

REVUE SCIENTIFIQUE, 9 Noemvrie, 1912. *Știința și cercetarea științifică*. Profesorul dela Sorbona, Emil Picard, caută să precizeze noile caracteristice ale științei și cercetării științifice: Cu acest prilej face constatarea că „printre savanții dedați științelor naturii, fizicieni chimisti, biologi, rar se întâlnesc spirite care să poarte vre-un interes pentru ceea ce este în adevăr filosofie,“ căci expresia „filosofie a științelor“, nu e cele mai adeseori, de cît „expunerea metodelor și a rezultatelor generale ale științelor“. Discuțiile scumpe școalelor filosofice din toate timpurile despre *real* și *adevăr* par de prisos celor cari observă și experimentează“. Omul de știință „pune mai întăiu postulatul că lumea ce ne înconjoară e accesibilă cercetărilor noastre și că ea trebuie să fie inteligibilă pentru noi. El crede în știința căreia consacră câte odată viața sa, și se îndoiește de criticile subtile care nici odată n'au dus la descoperiri efective“. Ideile de *real*, *lege* și *principiu al causalității* sunt principii pe care le găsim la temelia ori cărei lucrări științifice. Dar nu trebuie să se uite nici faptul că aceste noțiuni, care condiționează știința noastră, sunt de ordine metafizică. De alt fel originea acestor noțiuni n'are de ce îngriji pe savant, deși nu e fără folos ca să se ia aminte și de acest lucru.

De asemenea e de amintit că foloasele „pe care știința le aduce omenirii, ori cît de admirabile ar fi“, nu sunt de cît corolare ale științei, punctul de vedere esențial al ei fiind lipsa desăvârșită a ori cărei preocupări de folos practic; de aceea de sigur în vremurile noastre a putut fi vorba de un faliment al științei; de oare ce ne deprinsesem a cere de la știință ceea ce nu intra în cadrul ei de cunoaștere obiectivă și desinteresată. Autorul, către sfârșitul articolului mai adaugă: „Fac aluzie tocmai la presiunile care tind din ce în ce să facă din Universități colaboratoarele industriei și agriculturii, și temeinice argumente pot sprijini această orientare recentă. Totuși se risică să fim tărăși pe această cale mult mai departe decât s'ar fi voit la început.“

E. C.

CRONICA DRAMATICĂ

CARAGIALE

Moartea lui Caragiale a fost un apus de soare, grăbit, neașteptat. Nu un apus de soare în largul mării, o stângere înceată în sălașul umed al apei, o scăpătate prelungă spre orizontul îndepărtat, în jocuri de lumină, în mijlocul norilor însângerați și al valurilor purpurii, ci un apus nebănuit, tragic în pricipirea lui, în dosul unui șirag de munți întunecoși. În clipa când se stinse, el părea pregătit la o lumină nouă... Serbări sgomotoase îl întâmpinară pe pragul celor 60 de ani. O piesă inedită eră așteptată cu nerăbdare... Semne de viață biruitoare veneau de pretutindeni. În jurul maestrului întinerit se ridicau mai mult ca oricând mireasma smirnei și a laudelor necumpănite.

Și deodată vestea morții — a morții fulgerătoare. A fost un doliu național.

Caragiale eră privit ca cel mai mare scriitor în viață, ca singurul ce putea stă alături de Eminescu... Gloria lui eră nepătată și la adăpostul oricărei scăderi.. Pe calea mai lesnicioasă a scenei, el pătrunsese în toate straturile neamului nostru: sus și jos, la noi ca și peste munți. Trăind îndelung în lumea slovei tipărite, cele o sută de trâmbițe ale Faimei îi răspândiseră numele pretutindeni, însoțindu-l de legende fermecate...

Popularitatea adâncă i s'a văzut în clipa morții... A fost un strigăt de îndurerare în întreaga suflare românească. Scriitori mari și mici și-au plecat fruntea deasupra trupului neînsuflețit; oameni politici l'au premărit; criticii l'au însoțit cadelnițând în pacea sfântă a panteonului nostru literar. Unul din ei chiar l'a binecuvântat ca pe o mare figură europeană, într'o epocă în care gustul literar e amenințat să fie stricat prin scrierile... lui Anatole France și d'Annunzio... Nici un cuvânt de pogorâre; nici o îndoială; numai recunoaștere deplină, încredere în veșnicia teatrului său. Admirația fu conglăsuitoare. Țara a pierdut un mare scriitor, a cărui operă e vie în conștiința întunecată sau luminată a neamului.

Cred că n'a venit timpul să se spună cuvântul din urmă despre Caragiale. Oricât de mare ar fi fost, el n'a trecut încă în istoria literară. Trăește în noi ; scrisul lui are un răsunet în simțirea noastră. Nu-l judecăm numai cu mintea rece ci și cu pasiunile, cu amintirile, cu tot ce ne leagă de eroii lui și de cele dintâi impresii pe care le-am avut odinioară.

Stăm totuși dinaintea unei activități încheiate. Moartea i-a curmat firul. Un pătrar de veac s'a așternut peste cele mai de seamă opere ale scriitorului. Putem deci, într-o măsură oarecare, judeca mai cumpănit.

Mă voi încerca s'o fac. În prinosul de admirație ce vine din toate părțile, un glas mai acoperit e puțin. Nu schimbă nimic. Poate fi totuși folositor. Sau dacă nu, e încă o scăpărare a unei conștiinți ce încearcă să-și vadă limpede în țesătura ei.

Nu sunt posteritatea lui Caragiale... Ea își va avea cuvântul mai târziu. Sunt însă din generația următoare, care, cu tot ce se scrie, cu toate laudele necumpătate, are oarecare nedumeriri dinaintea dramaturgului nostru. Ași voi să tălmăcesc aceste nedumeriri, cu pietatea ce se cuvine unui om de talent netăgăduit... Cunosc îndeajuns istoria noastră literară, pentru a nu pierde din vedere criteriul istoric ; pentru a privi pe scriitor în timp, și opera în evoluție. Sunt pătruns de cinstirea trecutului și nu umblu după noutăți neisvorite din nevoile vremii și din desfășurarea firească a lucrurilor... Înțeleg și admir opera lui Caragiale, dar nu pot ocoli anumite întrebări și îndoeli.

Le voi însemna aici nu pentru a'l pogori ci pentru a'l pătrunde și mai adânc. Nu voi spune, firește, tot ce se poate spune. S'a scris, de altminteri, atât de mult de Caragiale ! Voi merge la întâmplare, fără a intra în amănunte. Mărturisesc însă că voi stăruî chiar și asupra scăderilor, nu pentru că ar fi mai mari, ci pentru că au fost mai puțin puse în lumină. Despre merite n'ar fi prea multe de adăugat la tot ce s'a scris până acum... Caragiale întunecând pe Anatole France și pe d'Annunzio, e o prețuire atât de înaltă, încât imaginația mea, oricât de înaripată ar fi, n'ar putea-o ajunge... Voi merge mai pe jos, pe cărări mai puțin bătute. Uneori voi pași poate prea grăbit ; în schimb, voi poposi altădată mai mult.

* * *

Caragiale e privit ca adevăratul întemeietor al teatrului de satiră socială. Prin intuiție artistică și prin talent e de sigur cel mai mare, dar, oricum, nu e cel dintâiu prin noutatea ati-

tudinei față de deosebitele înfățișări ale vremii. Acest merit cade pe seama lui Alecsandri. Teatrul lui Caragiale nu-i decât urmarea firească a teatrului bardului dela Mircești, atât de uitat astăzi...; el a crescut în brazda lui, ținând seama, bineînțeles, de împrejurările sociale schimbate și de oamenii noi pe cari îi formau aceste împrejurări. În întâia fază a activității sale dramatice, și înainte de a ajunge la teatrul în versuri, Alecsandri fusese nu numai un «amuseur» al publicului, ci și un observator satiric. Moravurile timpului se oglindesc în comediile și canțonetele lui, nu deadreptul ci răsturnate ca în apa unui lac. Satira lui Alecsandri nu are desigur tăria nici înfăptuirea artistică a satirii lui Caragiale, dar lunecă peste mai multe laturi, peste mai multe scăderi sociale, îmbrățișând o epocă mult mai mare și mai bogată în prefaceri. Menirea poeziei satirice e, de altminteri, de a sta la pândă în clipa prefacerilor, de a prinde contrastele, de a înnemi clipele de trecere dela o formă la alta, înainte de a se statornici în vreuna din ele. Momentele aceste istorice sunt cele mai prielnice teatrului satiric. Și Alecsandri și Caragiale au trăit în astfel de epoce, în care se zămislesc lucruri mari, dar în care, pe delături, răsar atâtea figuri ciudate ce nu sunt nici din trecut nici din prezent... Eră firesc ca amândoi să fie ispitiți de a zugrăvi vremea lor plină de contraste, plină de oameni în care se luptau două vârste, două culturi, fără a fi biruit vreuna; eră deci firesc să găsim la amândoi caricaturile unor eroi, nelimpeziți încă sufletește, în desăvârșită desamonicie, neadaptati încă unor împrejurări nouă, trecând uneori dincolo de spiritul timpului, și alteori rămânând în urmă, exagerândadese, împrumutând numai aparențele înnoirii peste un cuprins vechiu. Și așa și găsim. La Alecsandri mai ușor, mai întors spre vodevil, dar mai felurit și mai bogat, la Caragiale mai adânc, nu fără pornire spre vodevil, dar mai îngrădit la un număr restrâns de deformări sufletești isvorâte din neadaptarea la unele tipare noi sociale și culturale.

Bogăția lui Alecsandri vine, am zis, din bogăția epocii în care a trăit. Prefacerile dintre 1848—1870 au fost mult mai mari decât cele pricinuite cu întemeierea regimului constituțional... Trecerea dintâi era aproape dela o lume la alta, dela o cultură la alta, dela o viață la alta. Pretutindeni vechea clădire a culturii fanariote, a domniilor absolute trosniă; tinerii întorși din Paris aduceau un aer nou și proaspăt, o adiere revoluționară ce suflă peste țară, înviorând pe mulți, pricinuind un curent nou în curând biruitor, însă nu fără a trezi și iluzii

neîntemeiate, sau a îndemna pe unii la exagerări. Alecsandri eră și dânsul printre cei veniți din Paris cu idei nouă, printre «duelgii».

El nu putea fi deci bănuit ca om al regimului vechiu. Nu-i fu totuși greu de a vedea că în brazda înnoitorilor creștea și pământul celor ce se întorseseră numai cu obiceiurile rele ale apusului, cu «aparențele», cu un spirit de critică negativă a tot ce se făcea în Moldova, pe care nu'l sprijiniă nici un simț de realitate și nici un îndemn de a face mai bine. Pe acest moment sufletesc îl prinse poetul în comedia sa, *Iorgu de la Sadagura*, care fu primită în 1844 cu atâta succes. Și că Alecsandri eră conștient de înțelesul piesei lui, ne-o dovedesc cuvintele din prefață: «O mare parte din acei cari au avut ocazie de a face o comparare între progresul Germaniei și al Franței, și între starea de înapoere a Moldovei, în loc să pue umărul ca să urnească țara din hângăș găsesc mai comod a critică orbește și a desprețui prostește pământul lor strămoșesc cu tot ce are bun sau rău. Și fiindcă asemenea manie ridicolă e considerată de *bon ton* și e practică de ce mari, ea află mulți aderenți în cei neumblați în țări străine și un număr considerabil de momite în public».

Comedia *Iorgu de la Sadagura* este critica exagerărilor partidului din care făcea parte însuși Alecsandri. Poetul care prin atâtea piese, prin *Iașii în Carnaval* de pildă, luptase împotriva regimului vechiu, a «ruginiților», a «simandicoșilor» știă să vadă și partea cea rea a înnoitorilor, a «revoluționarilor». În această privință, teatrul lui Alecsandri e superior teatrului lui Caragiale. El e un teatru de luptă. Caragiale face critica burghezimii răsărită odată cu încheierea statului nostru modern, fără a lupta pentru o nouă formă mai bună. Critica lui e negativă. Fondul sufletesc nu se adaptase încă pe formele împrumutate din apus; pretutindeni rămăneau locuri goale ce nu puteau scăpa ochiului ager al unui observator. Viața noastră politică eră o parodie, cum într-o măsură oarecare a rămas și până astăzi. Pe deoparte toate vădirile unui regim constituțional, iar pe de alta toate obiceiurile regimului Regulamentar, ale candidaturilor oficiale și ale simulacrului de alegeri. Dinaintea acestei schimbări iluzorii Cațavencu se entusiasmează, prefăcut de sigur:

— Am luptat și am progresat: eri obscuritate, azi lumină! eri bigotismul, azi liber pansismul! eri întristare, azi veselia! Iată avantajele progresului! Iată binefacerea unui sistem constituțional!

Pristanda: Curat Constituțional!

Cu aceste cuvinte se încheie *Scrisoarea perdută*, făcându-i oarecum simbolul. Iată unde ajunsesem cu regimul nostru constituțional pentru care făcusem atâtea silințe: la alegerea lui Agamiță Dandanache!

Satira e minunată, dar e negativă. Nu aduce nimic în loc. Teatrul lui Alecsandri însă, pe lângă unele piese negative, e în genere un teatru de luptă, un teatru *meliorist*. Prefacerile dela 1848 ca și cele din preajma Unirii găsiră în poet nu numai un sprijinitor ci chiar și un făuritor. Unele din piesele lui sunt făcute anume pentru a apăra idei scumpe, cu o tendință pe care nimic n'o acoperia. În *Cinel-Cinel*, de pildă, el făcea apologia Unirii... Un astfel de teatru își are de sigur primejdiile lui, de care Alecsandri n'a scăpat. Scrise cu un scop anumit, valoarea lor artistică scade, pentru că le trece înainte ținta urmărită. Ele au întipărită graba și a efectului de o clipă. Și de fapt așa și e. Ca valoare socială și morală au o însemnătate netăgăduită; ca artă sunt mediocre. În vremea lor ele au avut o înrîurire hotărîtoare; astăzi au ieșit însă din actualitate, fiind lipsite de un element artistic mai adânc. Arme de luptă minunate; modele literare slabe.

Dar Alecsandri nu era numai un meliorist, ci ca și Caragiale putea fi și un observator negativ. Am văzut-o în *Iorgu dela Sadagura*, și o vedem și în alte piese.

Omul care la 1848 iscălise la Cernăuți, împreună cu Negri și Cuza, actul prin care se legau să dea pământ țăranilor, fu nevoit ca în *Rusalii* și în *Sgârcitul risipitor* să se ridice împotriva acelor ce speculau ideile înaintate.

Răsvrătescu din *Rusalii* nu-i departe de eroii lui Caragiale:

— Oameni buni, strigă el țăranilor, ați fost lipsiți de toate, și de libertate și de egalitate, și de fraternitate, și de legalitate, și de inviolabilitate și de . . . . . drepturi cetățanești, și de drepturi comunale, și de drepturi municipale, și de drepturi civile, și de drepturi politice, și de sufragiul universal. Dar, în fine, a unsprezeceaoră a sunat pentru voi! Cel proletar va scăpa de proletariat! cel mic se va face mare, și vice versa, cel mare se face mic, cel slab va fi putinte și cel putinte neputinte!

Acțiunea se petrece în 1860... Suntem așa dar departe de iluziile anului 1848. Exagerarea începe să se ivească. În dosul actului dela Cernăuți se arată acum sub-prefectul Răsvrătescu, care douăzeci ani după aceea avea să se numească Rică Ven-

tureano «colaborator la ziarul *Vocea Patriotului național*, publicist și student în drept» și apoi, ceva mai târziu, odată cu experiența vieții de provincie, Nae Cațavencu, președintele societății «Aurora economică română», al cărei scop era ca «România să fie bine și tot Românul să prospere».... Această nouă atitudine critică a lui Alecsandri se vădește mai ales după 1860, când ieșind din faza de luptător, scrutează cu un ochiu ager relele și primejdiile unei stări, pentru înfăptuirea căreia lucrase. Tânărul ce venise din Paris plin de «libertate, egalitate și fraternitate», avea să ajungă ceva mai prevăzător față de iluziile trezite de unele cuvinte magice... În această privință, eroul unui cântecel e tipic și cu totul asemănător eroilor lui Caragiale:

«Vreau respectul Convențiunei, strigă el, cu condițiune de a fi schimbată cu totul...» adică tot ceiace voia și Farfuridi.
«Vreau libertatea absolută! Să nu mai atârne servitorii de stăpâni, copii de părinți, soldați de șef... Vreau egalitate perfectă, să nu mai fie săraci și bogați, mici și mari, slabi și grași, proști și cu cap, oameni și vite... Vreau să imitez în țara mea toate fazele revoluțiunii franceze, căci numai prin tulburare o națiune se civilizează».

Și aceste dorinți le strigă odată cu Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, după cum le strigă și Rică Ventureano. Ales deputat, el «își va îndeplini acest mandat sacru ca cetățean liber și liberal, apărând cu energie și cu logică libertatea, egalitatea, dreptatea, fraternitatea, inviolabilitatea, inamovibilitatea, autonomia, convențiunea, drepturile naționale, garda națională, partidul național, și celelalte». Programul lui Clevetici nu e, precum vedem, departe de programul lui Nae Cațavencu.

Acest Clevetici mai apare și în *Sgârcitul risipitor* cu aceleași fraze sonore și goale. Alături e Tribunescu a cărui mentalitate e suroră: «Și ce este un conservator? Un om care... conservează! un om care voește să conserve privilegiul de a nu fi supus la nici una din îndatoririle cetățenești. Inșă eu! Au doară sermana Românie să zacă mult timp încă sub o rugină atât de inconstituțională! Nu! căci eu voi susține, voi apăra totdeauna: (repede) dreptatea, libertatea, egalitatea, fraternitatea, inviolabilitatea, drepturile naționale, independența, gloria națională, garda națională, sufragul universal...».

Gură-cască, dintr'un alt cântecel comic, avea să facă politică tot așa de subțire-ca și unii eroi ai lui Caragiale: «Ceasul politic e amenințat! să prevegheam cu atențiune după altarul

patriei, să avem ochii deschiși spre frontiere, să ne ferim mai cu seamă a depărta dela cârma statului pe unii oameni capabili... Timpurile sunt grele, politica Europei, așa ș'asa».

Țara lui Caragiale în care te naști bursier, trăiești funcționar și mori pensionar, începuse prin a fi țara lui Alecsandri. *Parafonisitul* poetului cere slujbă cu toată încrederea că i se cuvine fiindcă, «am fost, zice el, unul din corifenții liberalismului și m'am îndulcit în profundul sufletului de serbarea regimentului constituțional, dați-mi voie să iau permisiune a'mi recomandă meritele pe altarul patriei spre a fi integrat în vreun serviciu public, unde să am și eu slava glorioasă a mă înjugă la carul statului cu deplină onoare patrioticească și iubire de patrie...». Astfel trebuie să fi cerut desigur slujbă și conu Leonida de neuitată amintire. Iar când Leonida va fi murit, cucoana Efimița trebuie să fi cerut pensia ca și Kera Nastasia, din *Mania-Pensiilor*: «și tocmai pentru aceia am venit să te rog, ca să-ți faci o pomană și cu mine să mă pui în pensie ca pe cei mulți... că helbet!... poate să ai și D-ta vreodată nevoie să te descante bunica de diochiu sau să-ți cat în cărți, de vreo slujbuliță, că m'ai amețit când te dedeseră afară pentru niște bani ce lipseau...».

Ne oprim aici.

Am făcut această apropiere nu pentru a tăgădui ascuțimea satirei lui Caragiale, ci pentru a arăta că atitudinea lui nu e nouă, isvorând pe deantregul din Alecsandri, cea ce nu s'a arătat până acum. Satira lui Caragiale nu e decât o prelungire a satirei lui Alecsandri, mult mai tăioasă, dar nu mai felurită. În teatrul uitat al poetului găsim întreaga cohortă a eroilor lui Caragiale: politicianul ambițios, vânzătorul de vorbe goale, redactoarele «*Gogoasei patriotice*», vânzătorul de slujbe, exploatatorul credulității publice..

Și unul și altul biciuiesc demagogia. Caragiale mai ascuțit, și deodată, pe când Alecsandri mai ușor și mai târziu, după ce fusese la începutul activității sale un sprijin politic și literar al ideilor înaintate.

* * *

După cele spuse întrecăt aici, și după cele ce s'au spus în atâtea studii critice, e de prisos de a stăruî prea mult asupra înțelesului comediilor lui Caragiale: *O noapte furtunoasă*, *Conu Leonida*. *O scrisoare pierdută*. Ele sunt rodul unei minți critice, ce observă o epocă de trecere de la vechea stare de lucruri, de la formele orientale ale bunului plac, ale

nepăsării, la noul regim constituțional ce statorniciă niște cadre cu mult mai pre sus de realitatea noastră sufletească. Sinteza acestui contrast a dat-o dramaturgul cu deosebire în *Scrisoarea pierdută*, în care avem pe de o parte aparențele unei slobode cercetări a voinței naționale, iar pe de alta administrația arbitrară a lui Tipătescu, servilismul oriental al lui Pristandă, demagogia lui Cațavencu, parodia unei întruniri contradictorii în care se discută «principii» și, la urmă, «unanimitatea» guvernamentală ieșită din urna tănuitoare a voinței țării...

Tot din această atitudine critică isvorăsc și celelalte două comedii, care dacă nu lovesc în însăși ficțiunea «curat constituțională», ne prind totuși figuri tipice din marginea unei epoce de tranziție... în care cuvintele își au puterea lor magică asupra sufletelor nepregătite. Libertatea, egalitate și fraternitatea poartă în cutele lor tot farmecul unui paradis apropiat. Republica se preface în capul lui Leonida într-o țară ideală: «fiște care cetățean ia câte o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate», «nimeni nu-și mai plătește datoriile», nimeni «nu mai are dreptul să-și plătească birul»...

Democrația e în mintea lui Jupân Dumitrache, Nae Ipingescu și chiar Rica Venturiano un fel de talisman sfânt. Rică, teoreticianul democrației, combate «cu energie pentru sufragiul universal singura cale a veritabilului progres», iar cei doi negustori «combat și ei reacțiunea fiindcă mănâncă sudoarea poporului suveran».

Pretutideni un ciob de oglindă, strâmb și murdar în care se aruncă o rază de lumină curată; pretutideni niște minți întunecate, în care se resfrânge în chipul cel mai fantastic cu putință un popor întreg de idei nou...

Aceasta e opera lui Caragiale. În comedii sale, el a statornicit pentru totdeauna cioburile ce deformează ideile timpului. Scoborând câteva trepte mai jos, un scriitor ar putea cercetă cum se oglindesc frumusețile lumii din afară în mintea unei măimuțe. Ce gândește de pildă un cimpanzeu dinaintea unui apus de soare? care e părerea unei gorile scapate din cușcă despre estetica orașului? Sunt atâtea puncte de vedere nouă ce s'ar deschide cercetării, dacă aceasta ar putea pătrunde în conștiința animalelor! Noi vedem lumea cu ochiul nostru: cum o va fi văzând-o însă o muscă prin miile de fațete ale ochiului sau? Întrebare nedeslegată încă.

Până atunci unii scriitori ne zugrăvesc felul în care unele

idei mai înalte se oglindesc în mințile primitive. Caragiale e dintre aceștia.

Nu se poate tăgădui că scriitorul a reușit pe deplin în opera întreprinsă din voința și din pornirea firească a talentului de observație. I se pot face întâmpinări asupra idealului său de artă, dar odată acest ideal înțeles și primit, criticul trebuie să se închine dinaintea felului cum l'a înfăptuit în toată plinătatea.

Caragiale a avut darul suveran de a creă oameni, pe care, dacă nu i-am întâlnit vreo dată, ni se pare a-i recunoaște în nenumăratele tipare ale societății noastre... Iorgu dela Sada-gura, Clevetici, Tribunescu și ceilalți eroi ai lui Alecsandri deși prinși după natură, au fost uitați de mult, neridicându-se la valoarea simbolică a unor «tipuri». Cațavencu, Pristandă, conu Leonida, Brânzovenescu trăesc însă, închizând în ei note sufletești răslețe, dar având și o flacără de viață ce nu se poate tăgădui. Caragiale e singurul nostru dramaturg care a dat eroilor săi actele stării civile. Tot teatrul de dinainte și după dânsul—afară de *Manasse*—e un teatru de iluzii scenice, de ficțiuni dramatice mai bine sau mai rău imbinat. Nimeni nu a creat viață, indiferent de intriga piesei, nimeni nu a aruncat în circulație eroi reprezentativi ce închid în ei aproape un simbol... Caragiale a înmulțit populația țării noastre cu un șir întreg de cetățeni, reprezentând mentalitatea unei pă-turi într'o epocă anumită.

Pentru a da viață sufletească unor astfel de «tipuri», Caragiale a trebuit să-i facă să vorbească în limba lor. A isbit și aici. Nu e scriitor care să fi potrivit mai bine forma fon-dului, creînd pe deantregul o limbă specială, inestetică și trivială, dar plină de realitate trăită, o limbă necunoscută în chip literar până la dânsul.

Caragiale i-a dat deodată încetățenire... Singur Eminescu îi poate stă alături în această privință. După cum acesta a adus o limbă nouă, o armonie neîncercată, un șir întreg de icoane și de figuri ce au intrat în întrebuințarea rostirii poetice, tot așa și Caragiale a adus cu dânsul o limbă a lui, prinsă după natură, monstruoasă dar plină de sevă, vie, o culegere de expresii ce au rămas legendare, de glume, de care ne împiedicăm la fiecare clipă, urmărindu-ne adesea cu puterea unei obsesii. Ori cât am voi să ne ferim, „caragializăm“ fără voe, tot așa după cum în versurile poetilor noștri moderni găsim cuvinte și armonii cu întipărirea suverană a lui Eminescu.

Un dramaturg care a isbutit să dea vieață unor tipuri simbolice, care a isbutit să creeze pe deantregul o limbă și un fel de a se rosti—oricât de respingătoare ar fi ele—e un om de o deosebită intuiție artistică, ceia ce e semnul de căpetenie al unui mare talent.

* * *

Aceste în privința talentului dramatic al lui Caragiale.

Un artist se preface însă nu numai după puterea lui de înfăptuire ci și după înălțimea idealului în slujba căruia și-a pus talentul. Darul de observație, intuiția creatoare nu ajung pentru a da măsura desăvârșită a unui scriitor. Mai trebuie să știm încotro i se 'ndreaptă observația, în ce straturi adânci sau superficiale ale sufletului omenesc, în ce lume de sentimente și de idei pătrunde, ce anume înfățișări ale vieții știe prinde și apoi însufleți.

Căci viața are felurite înfățișări și mai mărunte și mai mari și mai bogate și mai sărace. Un artist poate să ne dea pe unele sau pe altele; meritul lui stă nu numai în măsura înfăptuirii ci și în valoarea relativă a înfățișărilor pe care le zugrăvește.. Sunt suflete și suflete. Sunt suflete în care viața se sbate tremurătoare, aducând cu ea toate problemele timpului, toate ciocnirile de idei și sentimente, sbuciumul tuturor nedumeririlor și întrebărilor dureroase; sunt suflete în care lumea se oglindește deadreptul și de a'ntregul cu toate nuanțele ei, în care totul se subțiază, în care se statornicesc raporturi noi, în care peste viața afectivă se așterne o bogată înflorire de idei... Dar mai sunt și suflete, adevărate cioburi de oglindă aburite, în care totul se pătează, se frânge, în care luminile se sting, nuanțele se șterg, în care frumuseța lumii se îngroapă sub acoperișul unei cețe nelămurite; sunt suflete în care ideile cad fără răsunet, ca în adâncul unei fântâni părăsite, în care sentimentele nu trăesc o viață înmulțită, ci stau mugind ca niște fiare înfometate după zăbrelele unei cuști... Pentru un scriitor nu e tot una de ne zugrăvește un om sau o gorilă, cum ar fi pentru un pictor. Și lumea lui Caragiale nu e departe de lumea gorilelor...

Lumea comediilor lui Caragiale e lumea unor primitivi, ce cred că au scăpat de primitivitate și viață vegetativă pentru a trăi din viața oamenilor ce gândesc și simt. Eroii lui nu sunt departe de unele maimuțe din circuri, îmbrăcate în haine

europenești, ce fumează, sorbind din ceașca de cafea, și merg la plimbare, învârtind un bețișor. Au simulacrele vieții omenеști, deci sunt oameni. Mai mult nu le trebuie. Se mulțumesc cu aparențele.

De aci vine și simplitatea lor în adevăr schematică. Dacă ar gândi ar avea două idei ce s'ar ciocni poate. Așa, au numai una. Tot ce fac, tot ce vorbesc se strânge sub acoperișul ei ca niște pui grămădiți sub aripa cloștei. Mai toți eroi lui Caragiale se pot rezuma într'o singură formulă, cele mai adese bine aleasă, care se repetă mereu cu o stăruință ce ți-o impune. La urmă, o vezi mișcându-se pe scenă, ca un adevărat simbol al unei ființe... Sub ea însă nu e nimic, nici un fel de viață, nici un fel de sbucium sufletesc, nici nu fel de înflorire de sentimente, nimic.

Ce e, de pildă, Ipingscu?

E omul care spune:

— Rezon!

Atât. Nimic mai mult. Ori cât l-ai scutură, nu va ieși o fărâma de idee din el. La toate răspunde: rezon! Aprobă totdeauna; e omul care îți tae cuvântul, mărâind: mie îmi spui!

Formula prinde. Slabă și subțire ca o virtute teologală, ea trăește totuși. Te cucerește. În Ipingscu-Rezon mijeste un număr oare care de indivizi, care, dacă se numesc oameni, e pentru că limba nu e încă destul de încăpătoare spre a tălmăci fiecare noțiune printr'un cuvânt.

Jupân Dumitrache ține la onoarea lui de familist; toată ființa lui se încheagă la umbra acestei formule: nu vrea să fie înșelat, tocmai fiindcă e înșelat cu seninătate chiar sub acoperișul casei lui.

Dumnezeu a creat vorba și a sădit cugetarea în mintea omului pentru ca Pristandă să poată spune:

— Curat așa, coane Fănică....

de oare ce toată viața lui sufletească s'a sfârșit cu aceste cuvinte. Nu discută; merge orbește cum i s'a poruncit. E un simbol al subordonatului, al umilitului. Execută. Dacă am cerceta tot rolul lui Pristandă, nu vom găsi o vorbă mai mult care să ne ajute la cunoașterea lui. O psihologie primitivă ținută sub o formulă unică, ce cade ca o fatalitate, acesta e Ghiță Pristandă. Trăește totuși. Te cucerește chiar prin unitatea lui, deși nu e decât o paiață automatică, articulând un singur cuvânt.

Formula lui Trahanache e: «aveți puținică răbdare». Omul cu toată naivitatea lui, cu moderația vârstei și a situației,

cu liniștea și înțelepciunea lui sumară e în această formulă lapidară. Nu se iuțește, e «parlamentar» și în toiul unei discuții electorale se stăpânește, poruncind: „onorabile dă pe stimabilul afară”. În Trahanache se întrupează toată seninătatea omului încrezător, pe care nu-i o birue nici evidența. El stăruie să aibă «puțintică răbdare».

Lui Farfuride îi e frică de trădare. E bănuitor, ciulește urechea; în pîlnia ei îi vin svonuri ciudate; nu vrea să fie înșelat. Pe patul de moarte îi va fi încă frică de trădare..

Cetățeanul turmentat e omul care nu știe cu cine votează... Agămiță Dandanache e: «eu, familia mea dela patruzopt tocmai acuma să rămân fără coledzi...».

Pretutindeni procedeul simplificării psihologice. Nu avem oameni în care se ciocnesc atîtea lucruri, atîtea contraste, în care viața înfloresce atât de înmulțit, ci niște păpuși îmbrăcând o singură formulă energică. În orice prilej rostesc cuvintele magice: «aveți puțintică răbdare», «eu cu cine votez?», «curat așa, cucoane Fănică», «Rezon», «eu, familia mea dela patruzopt...» Atât... Poți învăța manivela și nu va ieși nimic mai mult; automatul atît știe rosti. Înăuntru nu are nici creeri, nici nervi, nici inimă, ci scamă și răsătură de lemn...

Formulele sunt totuși puternice, lovite ca adevărate medalii, Prin simplitatea lor energică, prin repetarea lor neobosită se întipăresc adânc în mintea ascultătorului... De aici, în parte, și succesul eroilor la Caragiale.

Dacă acești eroi ar fi oameni adevărați și multipli ei ne-ar cuceri cu mult mai greu. Ne reprezentând decât o singură stare sufletească, o reprezintă cu energie; te țintuește prin limpezimea ei. Formula ajunge astfel un fel de simbol. Iată pentru ce întâlnim la fie care colț de uliță pe eroii lui Caragiale, pe Trahanache cerând puțintică răbdare, sau pe Ipingescu mărâind mereu «rezon»... Subt o formulă unică și bine aleasă e mult mai ușor să cetluești o răspândită categorie de indivizi.

Teatrul lui Caragiale nu e teatrul omului lipsit cu desăvârșire de cultură, a omului lăsat numai în voia instinctelor; nu e nici teatrul sufletelor simple și umile în care înfloresc totuși atîtea sentimente frumoase, atîta poezie. Din ogoarele înțelenite ale țării noastre a ieșit totuș o literatură care nu e lipsită de frumusețe și de poezie naivă. Eroii lui Caragiale plutesc între două lumi, între două clase ale căror cusururi

le au fără a le avea și însușirile. Sunt lipsite și de poezia sufletelor simple și de intelectualitatea oamenilor civilizați.

În comediile lui Caragiale foșnește o lume întreagă de bărbieri, de «Mițe ploștence», de «catindați», de «Bibici», de Vete, de Pristandă și de Rică Venturiano, o lume dela periferiile orașelor mici, un șirag de irozi de mahala în mintea cărora totul se perveritește și se deformează. Vorbesc o limbă specială, o caricatură de limbă falsificată. Sufletul lor e o picătură de noroi, în care cea mai curată rază de soare se potmolește fără a o fi putut străbate. Omenește, toate aceste rămășițe ale societății sunt puțin interesante. Nimeni n'a descoperit până acum poezia trivialului..

Și mai sunt și imorali.

Imoral e Tipătescu în viața publică și privată, imorali Zoe, Veta, Dandanache, Chiriac; imoral Cațavancu «plastrograful», imorali și interlopi toți eroii din «D'ale Carnavalului»; când nu sunt cu totul imorali, sunt imbecili ca Trahanache sau jupân Dumitrache. Unul singur e cinstit și acela e un vițios și bețiv: Cetățeanul turmentat, un adevărat simbol!

Teatrul lui Caragiale e un izvor întinat cu apa tulbure și măloasă, în care joacă atâtea necurătenii. Comediile de moravuri sunt în genere așa; trăesc din nimicurile, din scăderile și cusururile unei societăți, pe care le zugrăvesc pentru a le biciui ori pentru a deșteptă veselia. Sunt totuși unele deosebiri.

Iată de pildă o comedie care în multe privinți seamănă cu piesele lui Caragiale: *Dușmanul poporului* al lui Ibsen. Găsim și aici tipuri de ale scriitorului nostru, găsim pe Tipătescu sub figura primarului, găsim toată lașitatea și necinstea omenescă sub chipul blajin al tipografului oportunist sau al directorului de ziar, găsim coaliția proștilor, a mulțimei nerecunoscătoare, a șireșilor, a necinstiților, ca și în piesele lui Caragiale, găsim chiar un „cetățean turmentat“, care la întru-nirea doctorului Stockmann e singurul de partea adevărului și a cinstei.. Dar din această lume imorală, din mijlocul acesteia gloate lacome și înguste la minte se ridică un om cinstit, doctorul Stockmann, care își jertfește pâinea lui și a familiei pentru adevăr, un erou ce se ridică la o înălțime epică deasupra tuturor minciunilor pământești. Omenirea e răsbunată, căci un singur om ca Stockmann răscumpără lunga teorie a invalizilor morali.. În tot teatrul lui Caragiale nu găsim însă nici măcar amintirea îndepărtată a doctorului Stockmann; nu găsim nu un erou, ci un om cinstit, din pornirea firii lui, un

om normal. Pricina e vădită. Ibsen aveă un ideal moral ; teatrul lui e un teatru de luptă, e satira unei lumi pe ruinele căreia el ar fi voit să ridice o lume nouă în plina revărsare a individualității fiecăruia... Caragiale eră lipsit de acest ideal ; teatrul lui e o satiră pentru satiră ; e un cheag de imbecili, de ramoliți și imorali, de automați ce nu știu rosti decât o formulă. Oricât de spiritual ar fi în forma lui scânteetoare, e întristător. Ieși din el ca dintr'un spital de infirmități morale și intelectuale... In crivatele în care stau înșirați bolnavii, nu găsești un singur om căruia să-i poți întinde mâna fără să te simți pătat. Numai Cetățeanului turmentat. Dar acestuia nu i-ai face plăcere deoarece „l'ai sgudui“. E veșnic beat...

Pe când mocirla vieții zilnice slujește așa dar lui Ibsen și altora ca fond din care se desprinde și mai bine superioritatea morală a unui erou, a unui Stockmann sau a unui Bernick, la Caragiale ea se răsfață fără altă țintă decât de a se răsfața. Nici o adiere răcoroasă nu trece pe deasupra ca să risipească miasmele : nici un vânt de idealism n'o curățește, n'o înalță ; nici un fel de milă n'o îndulcește ; nici o bunătate n'o îmblânzește... Dimpotrivă, stă nemișcată și amenințătoare ca ochiul verde al unui rimnic necurățit și părăsit de grădinar... Caragiale n'a fost un grădinar de suflete, ci un adunător de obiecte, un colecționar pentru muzeul Dupuytren. A răscolit rănille pentru plăcerea de a răscoli...

O singură dată s'a încercat Caragiale să iasă din lumea imbecililor și să ne dea o omenire ce suferă cu adevărat, fără grimase, și fără formule. Zic «s'a încercat» pentru că n'a reușit pe deplin. Învățătorul Gheorghe din *Napasta* e un confident de comedie fără o viață reală. Ion, un nebun foarte patetic dar melodramatic. Anca o femeie răzbunătoare, neînțeleasă, întru nimic asemănătoare țărancelor noastre, foarte incoherentă în acțiunea sa, și, oricum, de o realitate atât de problematică, încât nici o artistă n'a putut s'o joace până acum, mulțumitor. Singur Dragomir trăește cu adevărat, sbuciumându-se în încolțirile remușcării. Ca efect dramatic întreaga piesă e neisbutită : simpatia noastră merge spre Dragomir ucigașul, tot așa după cum singurul om simpatice din comediiile sale e vișiosul cetățean turmentat.

Caragiale n'a fost lipsit numai de idealism și de generositate dar și de poezie. Eroii săi nu au nici cea mai mică umbră de farmec, nici o eroină nu aduce cu ea o nelămurită mi-reasmă de feminitate, o notă de duioșie ; pretutindeni chi-

puri deformate și grotești, pretutindeni dragostea văzută prin prisma mahalalei... Natura de asemenea nu a existat pentru Caragiale. Nu e scriitor mai mare sau mai mărunț din literatura noastră care să fi văzut mai puțin natura decât Caragiale. Acest ascutit observator al unei anumite categorii de oameni nu și-a aruncat ochii în jur la podoabele firii. Afară de câteva pagini din *Hanul lui Mânjoală*, în întreaga lui operă nu vom găsi un apus de soare, un foșnet de pădure, un murmur de isvoare, un farmec de lună plină; nu vom găsi o clipă de duiosie, de extaz, de înminunare, o încleștare a sufletului dinaintea frumuseților cuceritoare a naturii ce ne învâluiește, ce ne pleacă genunchii ca într-o adorare, ce ne sfâșie inima sau ne o mângâie, a naturii ce cântă pe toate coardele inimei, a naturii în care pășim cucernic ca într'un templu, ca într'un cavou sau într'un palat fermecat cu geamurile înflorite de lumini. cu pereții sticlind de oglinzi cu grădinile răsunând de muzici nevăzute.

Limba! Toți au lăudat limba lui Caragiale: o limbă pro-pie, nervoasă, energică; un stil sobru, eliptic.

În piesele lui, limba e ceea ce trebuia să fie: o limbă tulburată de toate gunoarele mahalalei, dar expresivă, energică, de o rară viziune scenică, limba lui Ipingescu și a Cetățeanului. La niște astfel de oameni nu se putea un alt grai. E cel mai propriu cu putință, concis, târător, deformat, atât de deformat și legat de o clasă de oameni și de o clipă din evoluția noastră culturală, în cât va fi o veșnică nedumerire pentru posteritatea mai îndepărtată.

De câte ori însă această limbă sparge forma dramatică a dialogului, pentru a se revărsa în descripție sau în cercetare psihologică, ea își mai păstrează din vulgaritatea și din cruditatea care jignesc de astădată. Sobrietatea nervoasă nu poate ascunde lipsa de avânt, de poezie, de înțelegerea unei subtile armonii, și mai ales a simțului unei limbi curate, adevărat românești, crescută de toată seva limbei populare și de toată bogăția unui ritm generos. În schimb: o frază scurtă, osoasă, ce trosnește din toate încheeturile, fără contur și fără moliciune voluptoasă; o limbă orășânească, împetrită de cuvinte nearmonice, străine și supărătoare.

Iată câteva pilde numai din *Păcat*, una din cele mai bune lucrări ale sale:

«Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească *recomanda-țiile imperioase* ce-i fuseseră comunicate... scump a trebuit să-

și plătească pasul *imprudent*. A fost o *maltratare* meritată.. Sbirii însărcinați cu *corecțiunea* cutezătorului au făcut *exces* de zel...»

«Cu încetul însă membrele pierd siguranța și *simetria* mișcărilor, cântecul e surd, *articularea inegală*... O *sforțare, excitat* de îndemnul *unanim* al *amatorilor*».

„*Succesul colosal* și *spontan* n'a afectat cătuși de puțin pe omul nostru“.

„Eră o pagubă *reală* pentru atâția *amatori* de gimbușuri“.

Citațiile ar putea merge cât mai departe... Toată proza lui Caragiale—proza descriptivă—e pătată de vulgarități orășenești, de neologisme. Caragiale a fost lipsit de simțul cuvântului estetic și armonios. Astăzi, o astfel de limbă nu se găsește nici chiar la scriitori mai mărunți. În această privință, am făcut progrese netăgăduite...

* * *

Mă opresc aici.

Caragiale a fost un dramaturg înzestrat cu o reală putere de observație a contrastelor dintre formă și fond, și cu un mare talent de a da sub haina scenică o serie de tipuri, care prin unitatea lor sufletească, energică și expresivă, au ajuns adevărate simboale ale mentalității unei întregi clase sociale din epoca noastră de prefacere... Spiritul lui de observație nu a mers însă până în adâncimile sufletești pentru a ne prinde aspecte veșnice—cum făcuse de pildă Molière în *Misanthrope* și *Tartufe*—ci s'a mărginit la o suprafață ușor de ridiculizat, și într'o tendență, în care nu eră el celdintâi deschizător de cale... Alecsandri începuse mai dinainte.

Cu toată rara intuiție și putere de creațiune — darul cel mai de prețuit al unui scriitor — opera lui Caragiale mi se pare săpată într'un material puțin trainic. Timpul a început să-l macine încetul cu încetul... Lipsită de adâncime, de orice ideologie, de orice idealism, de orice suflare generoasă, plină de un pesimism copleșitor, de o vulgaritate, de alminteri, colorată,—ea s'a bucurat de prestigiul unei literaturi prea actuale dar va rămâne mai târziu cu realitatea unei valori mai mult documentare.

E. LOVINESCU.

BIBLIOGRAFIE

- N. Eremie, *Les associations paysannes de production en Roumanie*, Paris, 1912.
- P. Dulfu, *Isprăvile lui Păcală*, ed. III, Sfetea, București, 1912.
- N. Pora, *Intre vis și viață*, (nuvele) Buc. 1912.
- V. Anestin, *Romanul Cerului*, (Bibl. p. toți) 1912.
- A. Ciura, *Amintiri* (schite și nuvele), Orăștie 1911.
- N. Dănăilă, *Studiul chimico-tehnic al lemnurilor românești din județele Dâmbovița, Muscel și Bacău*, Buc. 1912.
- E. Elefterescu, *Cartea neamului*, (calendar pe 1913), Valenii-de-munte, 1912.
- E. Constantinescu, *Discuții în jurul clasicismului în Franța*, R. Valcea, 1912.
- L. Rebreanu, *Frământări*, Orăștie, 1922.
- Almanahul scriitorilor dela noi*, Orăștie, 1912.
- C. Bungetianu, *Les bois et forêts en Roumanie sous le rapport forestier, industriel et commercial*, Paris 1912.
- A. Nicolescu-Păcureți, *Monografia istorică, economică, statistică, culturală și socială a comunei Păcureți din județul Prahova*, Ploiești, 1912.
- C. Damianovici, *Catilinarele* (trad. din Cicero), Bibl. p. toți, 1912.
- C. N. Ionescu, *Vergleichende Untersuchungen über das Gehirn der Honigbiene*, Jena.
- C. Kogălniceanu, *Tabloul genealogic și cronologic al Basarabilor Domnii Țării Românești 1310-1659*, Buc. 1912.
- V. Anestin, *Contribuțiune la studiul mașinilor de scris în România*, Buc. 1912.

CORESPONDENȚĂ

Paris. — M. — Mulțumiri.

Orăștie. — Nu e directorul în chestie.

Basarabeanul. — Așteptăm.

J. A. — Nici de astă dată.

Filioque. — Încă nu.

GENERALA^{SA}

SOCIETATE ROMÂNĂ

DE ASIGURĂRI GENERALE

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VÂRSAT LEI 3.000.000
FONDURI DE GARANȚII FESTE LEI 19.000.000

Sediul:

BUCUREȘTI

Str. Corăbiei 2
(Dela Sf. Dumitru 1908 în
edificiul propriu.
Str. Smârdan
prelungită).

Agenții:

În toate ora-
șele țării

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR
DE
INCENDIU, GRINDINA
ȘI
TRANSPORT
(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE:

VIAȚĂ

ACCIDENTE

Asigurări după combinațiuni foarte
favorabile și în condițiunile cele
mai avantajoase

Asigurări cu bonificare de 3% (trei
la sută) asupra tuturor primelor
plătite, etc.

Rente imediate și amânate

Asigurările individuale cu și fără
restituirea primelor.

Asigurări colective pentru lucrăto-
rii industriali și agricoli.

Asigurarea responsabilității civile.

PROSPECTE ȘI ORICE LĂMURIRI LA CERERE

4260142

MARMOROSCH, BLANK & CIE

SOCIETATE ANONIMĂ CU UN CAPITAL DE 10.000.000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI — BRĂILA — CONSTANȚA — CALAFAT — GIURGIU
SULINA — TULCEA

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cum-
pară și vinde efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit
asupra tuturor țărilor.

Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de tran-
sațiuni financiare.

Sucursalele din Brăila și Constanța, afară de operațiile de
bancă mai sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în
comision.

ANTICARIAT TIMȘARA
LEI 5

CS
2392

„CREDIT PETROLIFER“

SOCIETATE PENTRU FAVORIZAREA INDUSTRIEI PETROLIFERE DIN ROMÂNIA

Sediul: BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI, No. 10

Adresa telegrafică: CREDITPETRO, București

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT 6 000.000 LEI

CAPITAL EFECTIV 5.000.000 LEI

Casa de bancă: Direction der Disconto-
Gesellschaft, Berlin; S. Bleichröder, Berlin; Banca
Generală Română, București; Max I. Schapira, Ploesti

SUCURSALA: PLOEȘTI, AGENTIA BUȘTENARI

CONDUCT PROPRIU: Buștenari, Grăușor, Băicoiu Buș-
tenari. Participațiuni la întreprinderi petrolifere. In-
chirieri de vagoane-cazane, vânzări și cumpărări de petrol
brut, precum și de toate derivatele petrolului.

Biurou tehnic special pentru instalațiuni de ars pă ura,
întocmește planuri și devize.

Atelier mecanic Cămpina: Instalațiuni complete de sondagiu,
boreamuri de orice sistem, rezervoare,
caldări de aburi, tuburi nituite de sondagiu, reparațiuni
radicale de mașini cu aburi și pompe. Toate materialele și
uneltelē necesare la exploatare petrolifere.

Stațiune de pompe Doftana: Furnizează apă exploatare petrolifere din
regiunea Buștenari-Grăușor.

Uzina electrică: Misișpara: Furnizează lumină electrică exploatare
petrolifere.

Exportațiunea: de benzină, petrol lampant, ulei de gaz, uleiuri pentru
motori, uleiuri lubrifiante și păcură.

Stațiuni de transbordare: BRĂILA și CONSTANȚA